

Tidning för Hitis skärgård

Nittonde årgången

Rafhit

2021

**Örövalsen och
Russarömarschen**

**Reportage från:
Biskopsö, Bolax, Hitis, Holma
Högsåra, Kasnäs, Rosala,
Stubbnäs, Tunnhamn, Vänö
och Öro**

I detta nummer

- 4 Anrika Hitis prästgård i Stubbnäs
- 9 Hiitis – Bref till Folkvännen 1879
- 12 Inget liv på Tunnsnäs utan en driftig dam
- 14 Frihet
- 15 Holma sjuder av liv
- 17 Bröderna blev kvar på Vänö – resten försvann
- 19 Brovakt på isfärja innan anställning på Aura och Aurora
- 21 Från butikschef på Fridhemsplan till föreståndare för Kasnäs Handel
- 23 Med ångbåt till Högsåra
- 25 Elektrikern var alltid redo när strömmen bröts
- 28 Skärgårdsbor eftertraktade kranförare i Helsingfors hamnar
- 30 Postförarens dotter berättar
- 32 Grankulla förgyller Biskopsö
- 34 Backom Café väcker liv i byn
- 36 Brännved och fiske
- 38 Utdrag ur en fiskuppköparens "loggbok" under tre decennier på 1900-talet
- 40 Snickarfärdighet efterlyst i kyrkan
- 43 Det var bättre förr?
- 44 Bland minnen av vemod och skrot
- 45 Kommunalvalet och partiernas löften till skärgården
- 47 När pesten nådde Hitis
- 50 Mässling och smittkoppor, dödliga farsoter
- 51 Spanska sjukan i Hitis östra skärgård åren 1917 och 1918
- 52 Kom från dansen kl. 12 på dagen
- 54 En gammal minnesbok
- 55 Sergej Eriksson, en presentation
- 55 Örovalsen har blivit tonsatt
- 56 Örovalsen och Russarö march
- 57 Showdown från Kimitoön
- 59 Trevliga naturobservationer i RoHit-området sommaren 2020
- 62 Händelsekalender
- 63 Information
- 64 Solljus och fiskstjört

Borta bra men på hemön bäst

Skärgårdsbor som stannade kvar på hemgården och som skapade sin utkomst där har å ena sidan betraktats som losers, det vill säga förlorare, och å andra sidan skildrats med ett sken av skärgårdsromantik. I det förra fallet när ungdomarna lämnade skärgården för studier och arbete, var det lätt gjort, att de få som blev kvar likställdes med de äldre stagnerande befolkningen vars utkomst höll på att förtvina. I det senare fallet var det en elit av stadsbor som seglade i skärgården och för dem var det status ju fler lokala fiskare man kände på de bebodda öarna och holmarna. Höjdpunkten var när fiskaren bjöds ombord och serverades whisky och konjak av bästa valör. Ack den i segelföreningen som var novis och inte kände någon alls som man kunde skrodera om på klubbens eller sångföreningens banketter.

Hur kunde synen på skärgårdsbefolkningen bli diametralt olik? Ungdomar som lämnade skärgården hade ett behov att visa hur deras val var rätt och då jämförde man sig med dem som blev kvar. Verkligheten hann snabbt i kapp. Studielån, dyra bostadsköp alternativt höga hyror kombinerat med haltande karriärmöjligheter i arbetslivet gjorde sitt. Ett besök på hemön blev inte heller en triumf av framgång. Barndomsvännen som blev kvar blev ofta en framgångsrik företagare som trälare, byggföretagare eller elektriker för att nämna några verksamheter. Bostad hade de i sin hemgård, företaget om det ville sig, producerade mervärde som kunde investeras i gäststugor och robusta båtar och båthus. Den forna skärgårdsbon på besök i sin hembygd fick ta sig en rejäl omvärdering. Det är fruktansvärt svårt att spå i framtiden och inte kan man skylla dem som migrerade för felaktiga beslut.

Stadsbon i segelbåten får klara sig utan lokala fiskare, de är borta sedan länge och nu får de i stället sitta på öarnas uteserveringar och betala för mat och dryck. Skärgården har kommersialiserats och i bästa fall är det någon av dem

som blev kvar som håller i trådarna. En annan kategori av skärgårdsbor är de som lämnat hemorten, varit på besök och fått upp ögonen för att här finns realistiska möjligheter till försörjning. Arbete och studier på landbacken är givetvis till nytta även här ute. Flera av dem har med framgång lyckats etablera sig som företagare. Lönearbete är numera få förunnade allt sedan staten som arbetsgivare har avslutat eller centraliserat verksamheter såsom fyrvaktarjobb, lotsverksamhet och kustförsvaret. Färjorna och sjöbevakningen finns kvar.

En tredje kategori av skärgårdsbor är de som tillbringar fritiden i sina forna hemtrakter. Även de urbaniserade skärgårdsborna har sedan länge förstått vilket mervärde det finns här ute. Trots allt är det ändå de som aldrig valde att lämna hembygden som förtjänar uppmärksammas. Även om de lyckats väl med arbete och boende har de oftare än andra fått leva ett singelliv. Damerna var de första som försvann och inte var det lätt att locka dem tillbaka. Någonstans brister det, skärgården måste bli mer kvinnovänligt för att överleva. Nästa gång en skärgårdsplan görs upp borde det kvinnliga perspektivet stå i fokus. Någon storskalig utflyttning från skärgården förekommer inte längre eftersom fåtalet är kvar.

Kvinnoperspektivet fanns där omedvetet när skärgården levde ett självförsörjande liv beträffande kommunal administration, butik, bank, skola, dagis, hälsovård och sjöläsvård. I dag är det mesta centraliserat och koncentrerat till landbacken. De som styr utvecklingen har inte anat att med dessa reformer har skärgården urholkats på sin naturliga reproduktion. Självförsörjning skapar förtroende, diversifierade arbetsuppgifter och framtidstro.

Jan Sundberg

RoHit

Tidning för Hitis skärgård 2021

Chefredaktör: Jan Sundberg

Ombrytning och layout: Bernt Örså

Pärmbild: Bernt Örså

Baksida: Bernt Örså

Redaktörer: Olof och Gun Biström

Göran Rosenberg

Anki Holmgård

Stig-Björn Nyberg

Camilla Lindberg

Johan-Gustav Knuts

Carina Wolff-Brandt

Heidi von Wright

Tina Örså

Tryckeri: Mariehamns Tryckeri AB

Ansvarig utgivare: Rosala Byrådd r.f.

Anrika Hitis prästgård i Stubbnäs

Gamla Hitis prästgård ligger avsides från kyrkan som går genom ett för skärgårdsförhållanden stort skogsområde i Stubbnäs. Sjövägen till kyrkan är däremot relativt kort och det var förmodligen en avgörande orsak till att prästgården uppfördes i den obebodda delen av grannön Rosalalandet. Prästernas epok är över sedan länge men prästgården i all sin prakt finns kvar, vilket inte alls är en självklarhet.

Hitis eller Kyrkosunds skär som orten hette förut var ett kapell under Kimito socken från och med 1695. Den nya kyrkan var från 1686 och en enda kaplan skulle sköta själavården både i Hitis och Dragsfjärd. Genom organisationsförändringen fick Hitis en egen kaplan 1695, det vill säga samtidigt som Hitis blev en kapellförsamling. Prästen var den enda akademiskt utbildade personen i skärgården och han skulle givetvis, genom kungligt påbud, ha en tjänstebostad för att använda sig av moderna benämningar.

När **Ericus Mathiæ Corenius** från Åbo, där han studerat teologi vid den Kungliga Akademien, skulle bosätta sig i det nya kaplansbostället för att utöva sitt prästyrke i församlingen blev det problem. Skärgårdsborna anhöll hos biskopen 1702 att Stubbnäs skulle bli kaplansbol. Kaplansbostället bestod av tre ödeshemman, Stubbnäs, Ollas och Markus. Frågan är om detta stämmer eftersom Stubbnäs är namnet på byn. Möjligen har historieskrivaren här tagit fel. Skärgårdsbyarna åtog sig uppdraget att dela på byggnadsskyldigheten i vederlag mot att slippa skjutningstunga, det vill säga att skjutsa

kronans soldater, präster och tjänstemän. Klagomål mot försummelse i byggandet riktades 1704 och året därpå klagan mot byarna Högsåra, Holma och Vänö. En del av de gamla byggnaderna från ödeshemman kunde tas tillvara, andra fick byggas från grunden. Enligt kronans husesynsordning skulle det finnas ett antal byggnader med givna funktioner på ett hemman. Visthus för lagring av spannmål var ett sådant men vid husesyn kom man till att kaplanen ska ha ett rejält båthus i stället.

Kaplanen Ericus Corenius kunde flytta in åren 1704 och 1705. Huset var en liten grå stuga med nävertak, tre fönster och en dörr med gångjärn. I det ena rummet fanns en bakugn med kokspis och två väggfasta sängar. Huset försågs även med bänk och bord, en kallkammare och en förstuga. Han lät även bygga ett hemlighus det vill säga utedass, ett svinhus, redskapsbod och två källare. Med tiden byggdes två boningsstugor, två foderhus, två bodar med loft, en malt- och badstuga, en strandbod med brygga samt ett stall. Med åren blev kapellbostället ett litet samhälle i Stubbnäs med pigor, drängar och torpare som gjorde dagsverken. När prästsonen **Fredrik Emanuel Dickman** växte upp på prästgården i slutet av 1700-talet kunde det bli trångt i prästgården som utökats till fem små rum som han delade med sina föräldrar och syskon. På gården fanns även Fredrik Emanuels morfar och morfarsfar. Därtill bodde adjunkten **Christian Tillman** där. Ett av rummen var församlingens kansli och där fanns även ett litet bibliotek.

Detta föregicks av ägotvister åren 1700 till 1702 mellan byarna Rosala och Hitis. Grälet handlade om rättigheter anknutna till den vidsträckt samfällighet som inte var

klart angiven. *Håniska, olideliga och oanständiga ord av dryckesröra bönder fick han också hålla till godo med.* Ericus dog 1705 och han efterträddes av **Jacob Sirelius** som även han hade studerat teologi vid Kungliga Akademien i Åbo. Under stora ofreden 1713 flydde han över Skärgårdshavet samt Ålands hav till vårt lands västra del och återkom med sina åtta barn till prästgården i Stubbnäs efter freden i Nystad 1721. Sonen **Gabriel Sirelius** fortsatte med uppdraget som kaplan efter faderns död 1755. Prästgården låg dock inte öde vilket skildras i partigångaren **Stefan Löfvings** dagbok. Han blev kommenderad att utföra sabotage och spionera i de ryskockuperade områdena. Sjöleden från Hangö förbi Hitis västerut mot Åland var ett ständigt återkommande spion- och kaparuppdrag. Ett av dem utspelades 1716.

Den 19 juni anlände till Jurmo, dito Runso, dito Sandholm, dito Lyckholm hos Erik Danielsson, från Kökar 9 mil och Grisslehamn 27 mil.

Den 20 till Vänö 3 mil, till Rosala ½ mil, dito till Hitis 2 mil och gjorde jakt på ryska proviantfartyg, som skulle till Åbo-----

Den 21 seglade jag till Hitis ifrån leden och blev i Stubbnäs över natten.

Den 22 var jag hos löjtmant Mårten Silvius, som förde Pollux och låg i skären där emot. Kom samma dato igen och skrev till överståthållaren och schoutbynachten (konteramiralen), vad som passerat.

Den 23 for jag till Åboleden och prejade ett ryskt proviantfartyg och for igen till Stubbnäs, dito Hangöud igenom natten.

Uppenbarligen var folk i vår skärgård pålitliga och lojala svenska undersåtar som skyddade Löfving under hans strapaser. I Åbo blev han jagad av ryssarna i september 1717 och han tog sig därifrån med båt:

Men så snart jag kom förbi slottet, kom en stark medstorm, så att jag ej kunde för något segel på två timmars tid, då ryssen sökte mig i hela staden. Om aftonen kom jag till Gullkrona, igenom natten till Vänö och kom till mitt folk, som låg i Holmaskär.

Kriget mot Ryssland slutade illa för kung **Karl XII** och när freden äntligen blev av kallades den Gyllene freden trots omfattande landförluster. Den kända krogen med samma namn grundades året därefter i rikets huvudstad och finns fortfarande kvar i Gamla stan. I år har det gått 300 år sedan freden i Nystad och staden har planer på att jublera med ett seminarium med höga gäster från Ryssland och Sverige. Givet att seminariet blir av trots pandemin har freden i programmet ändrat sitt historiska namn till The Peace of Uusikaupunki.

Rysk ockupation och förräderi

Finska kriget åren 1808 till 1809 blev på många sätt en ödesdiger förändring för församlingsbor i Hitis skärgård. Fienden, det vill säga den ryska hären, gick över Sveriges östgräns på natten den 21 februari 1808 utan officiell krigsförklaring och avancerade snabbt västerut. Under sommaren 1808 seglade den ryska flottan i Hitis vattnen och blev stoppad vid Jungfrusund, i stället tog sig ryssarna vidare genom att runda Kimito via Strömma. Biskop **Jacob Tengström** i Åbo skyndade sig redan i mars, när ryska trupper tågade in i staden, att underkasta

sig de nya makthavarna. Han såg även till att förbönen i landets kyrkor under högmässan innehöll bönen *för den af Gud Alsmäktih tillförordnad Öfverheten*. Han gav senare tsaren trohetseden och påbjöd att prästerna i Finland gör detsamma. Närmelsevis alla präster i landet följde inte biskopens exempel även om de blev hotade och torterade av de ryska ockupanterna. Även Åbo Tidningar följde efter vad biskopen och hans fränder inom eliten gjorde den sjätte augusti 1808. Tidningen refererade till slaget vid Sandö på Kimitoön genom att benämna fienden Sverige som inte längre gjorde motstånd. Allt detta kappvändande skedde bland eliten under krigets inledande skede med egenintresset som ledstjärna. Dessa handlingar kan förliknas vid landsförräderi och sågs med bestörtning av kung **Gustav IV Adolf** samt det retirerande svenska infanteriet och flottan.

Från att sedan mannaminne ha varit svenska rikets kungar och drottning (**Kristina**) trogna, blev man nu den enväldige ryska tsarens undersåtar, vad värre detta Ryssland som därtill var Sveriges ärkefiende. Kaplan under den tiden var **Adolph Ström** hemma från Norrköping. Han flyttade in i prästgården 1805 med fru och fyra barn. I motsats till många andra flydde han inte ryssen, han stannade kvar och inte nog med det, han blev en lojal undersåte till tsaren och i guds namn gav han sin trohetsed till tsaren, samt gav sig i kast att få församlingsborna till tsartrogna undersåtar. Kaplanen Ström läste lydigt upp den ryske överbefälhavaren **Buxhovdens** kungörelser i Hitis kyrka. Församlingsborna i Hitis reagerade som folket för det mesta i landet, det vill säga reserverat om inte direkt motsträvt. Ingen dök upp i Hitis kyrka den dag en representant skulle väljas för att svära eden för befolkningens del. Inte steg församlingsborna heller upp i kyrkan när tsarens namn nämndes, vilket var en oproblematiskt hövlighetsgest när svenska kungen eller hans familjemedlemmar nämndes i kungörelserna. Däremot besöktes prästgården i Stubbnäs flitigt under kriget av kringresande folk och soldater som var i behov av själavård och tröst.

På prästgården föddes innovationer

En man som lämnade bestående fotspår efter sig var pastor **Carlberg** som flyttade in i prästgården 1850 följt av hustru och barn. Han var hemma från Karlstad och stannade i Stubbnäs i drygt trettio år. Han var skicklig

Prästgården i Stubbnäs.

jordbrukare och nya odlingsmarker röjdes. Han var den första i trakten att odla råg under 1850-talet. Därifrån spreds idén och det räckte länge innan rågodlingen tog fart i grannbyarna. De första i Hitis var Nybondas och Grops och i Böle var det husbonden på Uppbygge som var först med att odla råg. På Stubbnäs prästgård uppfördes en ria där rågen tröskades och torkades. Ännu på 1890-talet förde bönderna sin råg till rian i Stubbnäs.

Carlbergs familj växte efter att han gifte om sig. Förutom hans familj fanns där flera pigor och drängar. Antalet kor uppgick till kring ett dussin och därtill hade man tre hästar. Hästar var en sällsynthet i yttre skärgården. Först på 1880-talet kom den första hästen till Nybondas i Hitis. Förutom jordbruk engagerade sig Carlberg i barnens skolgång. Han hade anställt en lärare att undervisa sina söner och samma man lärde barnen i Hitis läsa och skriva. Boställets arbetskraft säkerställdes även av prästgårdens torpare på Tjäruskär, Enholmen och Långskär som gjorde dagsverken på gården. När torpen löstes in med mark och fiskevatten i början av 1920-talet blev torparna självständiga fiskebönder.

Kyrkoherde **Elis Selin** var även han en innovatör bosatt i prästgården mellan åren 1929 och 1953. Hans intresse var inte jordbruket utan det litterära. Han skrev ett tjugotal böcker, predikotexter, radiohörspel och noveller. I Hitis bibliotek finns en aktningvärd samling av hans alster. Framför allt engagerade han sig för skärgården och var missnöjd med hur beslutsfattarna i Helsingfors negligerade skärgårdsbornas rätt till trygga transporter i alla väder. Han engagerade sig för det kulturella i bygden med att leda körsång och i prästgården samlades syföreningar med frun **Adèle Selin**, konfirmandundervisning, körer, bygdeföreningen, resande samt släkt och vänner. Det var liv och rörelse i prästgården och pigorna såg till att markservicen fungerade.

Elis Selins kyrkoherdeinstallation i Hitis 1.9 1929.

Enligt Elis Selin besökte inte någon biskop skärgården, det vill säga kyrkan och prästgården i Stubbnäs under 1700- och 1800-hundratalet. Den första inträffade den 13 juli 1900, då den nyblivne ärkebiskopen **Gustaf Johansson** besöker prästgården vid allmän biskopsvisitation. Tidpunkten sammanfaller med när den nuvarande prästgårdsbyggnaden stod färdigbyggd. **Max von Bonsdorff** var den första biskopen i det svenska Borgå stift och han gästade prästgården i samband med att Selin installerades. Färden från Hangö gick väl framme vid sundet till prästgården skymde sällskapet torparen från Tjäruskäret **Ivar Söderlunds** synfält när de stående skulle hjälpa honom att navigera mellan grunden.

Båten körde på en knall och en i sällskapet föll överbord. Han fick lufsa genomblöt i land och fick klä sig i Selins kläder som värdinnan letade fram i prästgården. Även när Hitis kyrka fyllde 250 år den 24 maj 1936 var biskop von Bonsdorff på besök i prästgården för att delta i jubileet.

När kyrkoherde **Lars Julin** tog över prästgården 1953 skyndade man sig att planera och bygga en ny prästgård intill kyrkan. Ett par år senare lämnade Julin som sista prästgård i Stubbnäs för gott. Han kom att engagera sig i skolfrågor särskilt i samband med att skolan i Hitis drogs in och familjen lämnade Hitis. Han var även en av förgrundsfigurerna som drev på grundandet av gymnasiet i Kimito.

Torpare på Stubbnäs

(Sammanställt av Göran Rosenberg)

På Stubbnäs kapellbol hölls torpare, som på andra gårdar, för att med sina dagsverksplikter och andra insatser underlätta drängarnas och pigornas arbeten. Det fanns spannmålstorpare, vanliga torpare, statorpare och fiskartorpare. På 1700-talet och i början av 1800-talet hade man endast en torpare, men redan 1816 fanns två torp, och efter 1830 fanns redan tre till fyra torparfamiljer i Stubbnäs byn. En av de första kända var **Lars Hindersson**.

Kommunionboken 1803-1814 berättar också om en Stubbnästorpare som hette **Daniel** på Enholmen. Släktnamnet eller patronymen nämns inte, men han var född 1782 och hustrun **Brita** 1768. De hade två söner, **Gustaf** och **Jakob**, samt två döttrar **Hedda** och **Maja**. Både Daniel och Brita nämns ännu boende på Enholmen med **Anders Fagerström** 1848.

Följande torpare som nämns på Enholmen är **Gabriel**, hans släktnamn är inte heller nämnt. Hustrun hette **Anna**, och de hade fyra barn: **Hendrik** född ca 1835 och nämns som krympling 1838, **Anna**, **Isaak** dövtstum. Han nämns ännu boende på Enholmen 1848 under **Adolf Söderströms** tid, samt under **Matts Wikströms** tid 1868 samt **Lovisa**.

Erik Andersson var fiskare, fiskartorpare på Stubbnäs. Han var född 1820, och hustrun **Lisa** 1818. Fiskarparet nämns första gången 1868 och därefter till 1899, då Erik Anderson dog. Änkan Lisa dog 1901 och paret var troligen barnlöst.

Matts Nordberg, född 1822 i Högsåra, var först dräng på Stubbnäs 1868, men nämns som spannmålstorpare där 1869. Därefter nämns han på 1870-talet som dräng i Vänoxa Östergård, och på 1880-talet som hjälpkarl på Vänoxa Tränjonholmen. Där drunknade han 1887.

Karl Bergström, född 1870, var torpare på Stubbnäs från 1895 och 1900 kallas han fiskartorpare. Hans hustru hette **Hilda**, född 1876 och de fick fem barn. Äldsta dottern **Ester** föddes 1895 och hon fick en dotter 1917. En dotter dog som liten, sonen och en annan dotter överlevde barndomen.

Ivar Söderlund, född 1887, var fiskartorpare på Stubbnäs från 1909. Hans hustru hette **Alma**, född 1886. Tillsammans fick de två söner födda 1911/12 och 1912/13

Stubbnäs kapellbol arrenderades ibland av kapellanerna, bland annat av **Erik Johan Ekqvist** 1830-1847. På 1800-

talets senare hälft beslöts att bolet fritt skulle få arrenderas, och därför byggdes en särskild arrendatorbostad. De första arrendatorerna var:

August Johansson, arrendator från 1887. Född 1856, hustru **Anna** född 1860, 3 barn.

Gustav Johansson, arrendator från 1893. Född 1862, hustru **Engla** född 1862, 2 barn (1893)

Viktor Ekholm, arrendator från 1913. Född 1873, hustru **Alma** född 1877, 9 barn (1919)

Prästgårdens sista arrendator

Den sista arrendatorn vid prästgården var **Lars Gustafsson** som jag hade nöjet att samtala med där han bor granne med arrendatorsbyggnaden. Lars är född 1935 och han fortsatte efter sin far med att överta arrendatorkontraktet mellan åren 1956 och 1959. Prästgården var då redan tömd och 1959 var det definitivt slut på arrendatorsystemet.

–Det mesta av odlingsjorden och en hel del skog såldes till min far som köpte en del av församlingens ägor. Arealen uppgick till 53 hektar. Som mest, efter kriget, uppgick församlingens ägor till ca 240 hektar.

–Vi odlade råg, vete, havre, gurka och kålrötter. Som mest hade vi fem kor, två hästar samt en som vi delade med en granne. På vintrarna högg jag i skogen och pappa körde ut virket. Pappa ville inte ha traktor fastän han köpte en senare när jag på grund av detta lämnade Stubbnäs. Med en traktor hade jag haft jobb i granngårdarna och på det sättet fått extra förtjänst.

–Mjölken som mjölkades för hand transporterades till Dalsbruk med **Westerbergs** järnbåt Jack eller med postföraren **Ture Knuts**. Spannmålet som skulle malas till mjöl för eget behov eller till foder åt djuren forslade jag till kvarnen i Kimito. Det var lättare sagt än gjort.

–I vanliga fall lyfte jag fyra till fem säckar som var fyllda med råg, vete och havre i båten. Färden gick till Dalsbruk. Där bar jag säckarna från båten upp på kajen och vidare till busshållplatsen. När det var dags för avfärd bar jag in säckarna i bussen och satte mig ned. Väl framme i Påvalsby bar jag säckarna till kvarnen. Först till kvarn gäller och det hände att jag fick övernatta på mjölsäckar i kvarnen för att vara först på plats på morgonen. Busschauffören gillade inte dammiga mjölsäckar, dem fick jag placera på en ställning bak i bussen på hemfärden.

–Arrendatorsbostaden var byggd under 1800-talet och

Lars Gustafsson

Nils och Eva Westerholm förvaltar ett kulturarv

bestod av ett stort kök, en liten sovkammare och en läsesal där prästen höll skriftskola för sina konfirmander.

–När prästgården tömdes var det meningen att en affärsman från Bromarf skulle omvandla byggnaden till restaurang. Han hade stora planer för hus och gård men inget förverkligades för han avled plötsligt i slutet av 1950-talet. När arrendatorskontraktet upphörde körde församlingen bort matjorden från den kvarvarande åkern och forslade mulen till begravningsplatsen. Åkern utan mull planterades med skog.

Prästgårdens framtid var ovisst

Den gamla prästgården från 1700-talet i Stubbnäs ersattes med en ny och det huset med värdfolk åkte jag för att träffa. Ute på gården väntade **Nils och Eva Westerholm** som förvaltar prästgårdens kulturarv.

–Min morfar köpte prästgården 1960 som då hade stått obodd i fem år. En hel del var igenvuxet på tomten som omfattade ungefär en hektar. Arrendatorsbyggnaden, som står bredvid tomten, hör inte längre till prästgården. Den nuvarande huvudbyggnaden uppfördes 1900 men före det fanns här en prästgård som är riven, förmodligen i anslutning till att den nya kom till. Spår av stenfoten finns kvar.

–Den äldsta byggnaden här på tomten är båthuset från 1721 då det kom ett påbud om att prästen ska ha båthus. Dessvärre är båthuset vid stranden inte längre i sitt bästa skick. Det lutar betänkligt och borde stöttas upp. Byggnaden är uppförd i rejält timmer som har hållit väl mot tidens tand i 300 år.

–Huset var helt tomt på inventarier när min morfar tog över prästgården. Huset är skyddat och det gäller att följa direktiven. Bostadsytan är ungefär 200 kvadratmeter och fastigheten var helt byggd i timmer och det gällde även mellanväggarna. Isoleringen är god och de nio kakelugnarna står kvar men jag kompletterar uppvärmningen med luftvärmepumpar. Väggar, golv, innertak och ugnar är som förut. Köket har vi däremot moderniserat

En rundvandring inne i huset ger bekräftelse på att det gamla sitter i väggar och tak. Rummen har sina namn och speciellt biskopsrummet fångade vår uppmärksamhet. Det var här den gästade biskopen övernattade när han besökte församlingen. I rummet bredvid satt prästen och skrev predikan och ombesörjde församlingens angelägenheter.

Nils Westerholm

Kulturarvet ska skötas kontinuerligt

–Jag flyttade hit 1962 från Helsingfors. Mamma skilde sig och det var inte lätt att vara ensamförsörjare där. Hon flyttade tillbaka till skärgården varifrån hon var hemma och där hennes föräldrar och hela släkten bodde. Tryggheten fanns här ute, inte i Helsingfors.

–Flyttlasset gick med båt från Hangö. Jag var två år då och lär ha varit väldigt sjösjuk. Sedan dess har sjösjukan inte varit på besök. Min mor gifte om sig med **Bjarne Laurén** som var fiskare till yrket. Hela familjen flyttade till Hangö 1971 med tanke på min skolgång.

–Det var Bjarne som skötte om fastigheterna och tomten. En bit från huset byggde han ett garage och ett färhus. Fåren skötte om gräsmattan och ett tag hade vi en häst på gården. Den förra arrendatorn, som var vår granne, jobbade mest i skogen. Förut fanns här både drängar och pigor.

–Nu är det jag som sköter fastigheten och gårdsplanen. Vid stranden fanns 150 alar som jag har fällt och släpat bort för att få en fri sjöutsikt från huset. Nu är jag på väg att pensionera mig men före det har prästgården närmast varit ett fritidshus.

Sjömanslivet gick att kombinera med fastighetskötsel

–Jag började sjömanslivet 1976 när jag tog hyra som jungman på fraktbåten Brita i Koverhar med destination Dalsbruk. Fyra år senare studerade jag till styrman i Åbo och fick sedan anställning på åländska **Gustav Erikssons** kylbåtar. På den jobbade jag i två år för att få däckspraktik till styrmansklassen. Efter två omgångar som styrman blev det att rycka in i Dragsvik. Efter lumpen fanns det inga jobb kvar att söka på Gustav Erikssons båtar. Därför skiftade jag om till bogserbåtar på rederiet Hangon Hinaus som köptes upp av **Alfons Håkans** AB. När jag började studera till sjökaptan 1990 flyttade jag från Hangö till Åbo. De sista 25 åren var jag befälhavare på bogserbåten Zeus fram till min pensionering i april 2020.

–Jag kom in i bilden 1994, berättar Eva. På den tiden jobbade jag ombord på casinobåtar som trafikerade mellan Hongkong, Singapore och Malaysia. Min roll ombord var att vara arbetsledare för städpersonalen. Men 1994 var jag i Åbo på en såkallad ”blind date” fastän jag är hemma från Uleåborg.

–Vi seglade båda enligt ett system 1 : 1 vilket betyder lika jobb lika ledigt. Jag har varit anställd på Viking Line och jobbat på ropax-fartyg i flera år och som bäst på en båt som trafikerar mellan Travemünde och Malmö. Mitt arbetspass är två veckor varefter jag har lika länge ledigt.

Nu när Nils är pensionerad har paret slagit sig varaktigt ned på prästgården och lämnar stadslivet i Åbo. Tur det för inte skulle det väl passa att ha att göra med Zeus som enligt antikens mytologi var gudarnas konung när man bor i en prästgård. Prästgården med omkringliggande natur påminner om en park. Huset är välkött och inne i garaget finns Nisses stolthet en Harley Davidson motorcykel med långt över ettusen kubik. Den lär inte vara mycket i användning för fru och prästgård kommer först. Prästgården med omkringliggande natur har värdefulla kulturella anor som ska förvaltas med omsorg.

Livet i Stubbnäs är numera stillsamt och naturen har tagit över det mesta av kulturlandskapet i form av åker, hagar och byggnader som tillhör jordbruket. På sätt och vis har tiden rullat tillbaka från vad den var i slutet av 1600-talet. Självårdaren bor inte i Hitis längre, hen kommer från fastlandet på besök till kyrkan för att ombesörja olika förrättningar. En epok på drygt trehundra år av präster med bostad i Hitis har gått till sin ende.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså samt ur Rosala Byaråds arkiv

Ett tack till Johan-Gustav Knuts som lotsade in mig på prästgårdens historia och som väckte min nyfikenhet att utforska och ett tack går även till Göran Rosenberg som frikostigt bjudit på sitt samlade arkivmaterial.

Referenser

Björkstrand, Gustav (2012), *Jacob Tengström. Universitetsman, kyrkoherde och nationsbyggare*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland
Eriksson, Göran (2003), *Skärgårdskriget. Striderna vid Kimitoön*. Ekenäs: Ekenäs Tryckeri Aktiebolag
Klinge, Matti (2014), Tengström, Jacob. Ärkebiskop,

professor, skriftställare. *Biografiskt lexikon för Finland*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland
Knuts, Johan-Gustav (2009), Johan Petter Carlberg, den sista skärgårdskaplanen i Kyrkosundskärs kapell. *RoHit Tidning för Hitis skärgård*. Sjunde årgången
Löfving, Stefan (2009), *Stefan Löfvings dagbok 1689 - 1720/Förord* och bearbetning Folke Nyberg. Borgå
Nikander, Gabriel red. (1944), *Kimitoöbygdens historia*. Del 1 : 1 John Gardberg: Tidsåldrar och öden intill år 1721. Sigrid Nikula: Kyrkorna och deras skrud. Åbo: Förlaget Bro
Selin, Ann-Sofie (2019), Kyrkoherdeinstallation. Cygnel, Sam (red.), *Vårt Hitis*. Hitis: Hitis kyrkoby byaförening
Selin, Ann-Sofie (2013), *Vardagsliv på Stubbnäs prästgård. RoHit Tidning för Hitis skärgård*. Elfte årgången
Selin, Elis (1972), *Skärgårdskapell och kyrkor i Hitis skärgård under 700 år*. Hangö: Hangö Tryckeri
Selin, Elis (1936), *Skärgårdskapell i Hitis under 250 år. Till Hitis kyrkas 250-årsminne den 24 maj 1939*. Hitis: Hitis församling
Selin, Elis (1941), Fredrik Emanuel, en prästgårdspojke på 1790-talet. Ingår i *Hitis utskär i går och för länge sen*. Helsingfors: Söderström
Wolff-Brandt, Carina (2018), *Piga, klockare, inhysing, lots. Skärgårdsöden 1669 - 1809*. Helsingfors: Förlaget Vingpennan

HIITIS

Bref till Folkvännen 1879

Det torde vara många af denna tidnings läsare, som icke en gång hört Hiitis omtalas och alltså ännu mindre weta hwar denna ort är belägen. För dem ber jag att få nämna att Hiitis är ett kapell under Kimito socken, en skärförsamling i nordostligaste Östersjön, där Finska wiken kan anses begynna omkring 1 ½ mil sydväst om den 5 mil breda Hangöfjärden, som sträcker sig upp till den unga staden Hangö på Finlands sydligaste udde. Ehuru ofwan nämnda ort har ett finskt namn och möjligen i uräldsta tider varit bebodd af en och annan finsk fiskare, så är dock Hiitis församling i dag som är uteslutande swenskt, om man undantager 5 eller 6 finnar, hwilka under nödåret 1868 förrirat sig hit för att här söka arbete och sitt livs uppehälle.

Folket och hur de stretar i den karga jorden

Församlingen består af 14 a 15 byar, hwilka undantagandes 2 ligga på hwar sin ö. Ursprungliga namnet har varit Kyrkosundssocken, men då kyrkan 1682 flyttades från Kyrksund, beläget gentemot Stubbnäs kapellansbol till den en fjärdingsväg därifrån liggande Hiitis by, har hela ”kyrklänet” liksom på många andra orter i vårt land blifwit nämnt efter kyrkobyns namn Hiitis.

Befolkningen i denna lilla kommun uppgår nu till omkring 1 tusen 400 personer, men 1850 då församlingens nuvarande lärare blef stationerad prest å orten utgjorde

folkmängden 900 a 1000 själar. Af näringsgrenar är, som man kan förstå, fisket den viktigaste. Den steniga och fattiga jordmånen sätter nästan öfwer alt hinder i vägen för åkerbruket, Finlands modernäring. På många öar finner man knäpt ett potatisland, och försök blifwit gjorda att odla denna som födoämne så nyttiga rotfrukt, har ur den wäl gödslade jorden vuxit endast blasten utan några ”knölar”. All säd ock största delen af potäterna måste därför hemtas till Hiitis från andra mera lyckligt lottade näjder. Så snart fastlandsbon om hösten samlat i sina wisthus hwad han skördat, fara därför våra ”skärیمان” wanligen genast till landsförsamlingarna för att mot sina båtlaster strömming utbyta sig spanmål och potäter för winterns behof.

Havet är skärgårdsbons åker

Så länge hafwet är isfritt fiskar vår skärgårdsbo om höstarne. Han är glad och företagsam mot sina grannar och gästvänlig mot främmande. På hafwet triwes han bäst. Ur böljan blå måste han hämta sin bärning. Sjön är alltså hans åker. Dock får han där ofta slita mycket ondt. I synnerhet lider han av de skarpa stormarna och det kyliga wattnet sent om höstarna och tidigt om våren. Därför är skärیمانen mer än fastlandsbon beswärad av reumatisk wärk och bröstlidanden. Dessa senare plåga mest unga människor, hwilka ännu icke fullkomligt härdats af den

kalla och hårda hafsluften. Sedan kölden bredt sitt styfwa täcke öfwer watten och afstängt skäriboarne på sina öar, börja fiskarne med sina wintersysslor, förnämligast att omlaga sina fiskbragder och binda nya. I allmänhet kan man säga, att skäribon tillbringar sin vinter med mindre beswär än fastlandsbon, som har flerfaldiga göromål att uträtta och mera husdjur att föda och sköta.

I februari och mars färdas skärimännen ut på isarna för att jaga sälar. Dessa pläga dels fångas med stora saxar eller nät, dels skjutas de. Dock företaga icke hiitisbönderna vidsträckta säljaksfärder som sydösterbottningarne, hwilka weckotal uppehålla sig med sina stora sälbåtar ute i hafwet och där under ofta ströwa omkring halfwa Bottniska wiken samt besöka flera trakter såväl på den finländska som den svenska sidan af den samma. Hiitisbon begifwer sig på sådan jagt wanligen tidigt på morgonen hemifrån och återkommer på kwällssidan. Dock lyckas det ofta honom att fälla en gräsäl eller slå ihjäl en och annan kut, som träffas på isen.

Inbitna sjöfarare

Liksom ålänningarne ha kimito-hiitisboarne stor lust för sjöfart, och i många byar finnas skeppsredare, som under den goda tiden från 1870 till 1877 byggde många fartyg. De gjorde ibland goda affärer, ehuru ingen annan skeppare förde befälet än en oskolad bondson, hwilken som sjöman förut gjort några resor till England, Frankrike och Spanien, samt sedan wågat på att som skeppare föra fartyg. Nu hafwa förhållandena ändrat sig, så att blott i sjömannawetenskap examinerade män få plats som skeppare för widsträktare resor. Detta har icke alltid varit gynnsamt för böndernas sjöfart. Då desse själfwa wanligen sakna skolkunskaper, men misstro herremännen, så wilja de icke gärna låta dem föra sina skutor. Förr när de fingo ha sina egna söner till skeppare eller någon annan skicklig sjöman af sitt stånd, så kunde de wälja en sådan, till hwilken de hade förtroende och hwars redbarhet de kände. Wanligen förde en sådan skeppare fartyget för mindre lön än en examinerad kapten. De för all handel och sjöfart särdeles ogynnsamma tiderna ha wållat att böndernas skutor nu stå afriggade i sina hemortshamnar. Häraf komma förnämligast skeppsredarne att lida, ty åtskilliga af dem ha nedlagt alt sitt penningkapital i fartygsbyggnad och många af dem ha till och med skuldsatt sig för samma saks skuld, i hopp om att under gynnsamma tider kunna betala sina skulder.

Dock tror man, att denna tidens penningbrist fört den oeftertänksamma till mera besinning. På många håll träffar man förmögne bönder, hwilka föra samma tarfliga lefnadssätt som sina fattiga grannar, i motsats mot förr då den ökade sjöfarten och därmed följande winsten förde lyx och öfwerflöd i många hem.

FORTSÄTTNING

Ingen känner hwarifrån hiitisboarne i forntiden utwandrat. Hwad språket angår, så har det stor likhet med kimitomålet. Men att allmogens ännu egendomliga munart i dessa bygder med tiden kommer att förändras till den wanliga talsvenskan, är en själfvfallen sak, då det nu uppväxande släktet i folkskolorna få lära sig skriftsvenskan och till följd

häraf alt mer och mer förglömmar sina fäders språk, ja till och med börjar skämmas att tala det samma. De talrika resor kimito- och hiitisboarne göra till Stockholm och Helsingfors för att i dessa städer afyttra sina waror blifwa ej heller utan inwärdan pånderas bygdemål därigenom att de i nämnda städer komma att lära sig stadsspråket. Dett är man i tillfälle att höra på personer, som ofta har företagit dylika resor. De kunna tala både stadswenskan, hwilken de bagagna i samspråk med resande och herremän, och sitt klangfullare och wackrare barndoms mål.

Dansken och ryssen härjade i trakten

Ehuru Hiitis församling är belägen på holmar och skär ute i hafwet, har den därför icke varit befriad från fiendebesök under förra, oroliga krigstider. Därom wittna många bland bygdens inwånare lefwande sägner. Så förmäler en ännu allmänt gängse berättelse å orten att en gång i forna tider ett danskt örlogsskepp kommit till Hiitis. Danskarne lyckades få en af traktens lotsar ombord på sitt skepp, hwilken de skulle hafwa fram till Hiitis kyrkoby och troligen de förnämsta af de andra byarna. Lotsen syntes willigt göra efter befallning. Men i ett obewakat ögonblick, då manskapet war ned i skeppsrummet, fälde lotsen falluckan ned, och så blefwo, förmäler historien, danskarne hans fångar. Han styrde sedan skeppet i land wid Hiitis by. Nu församlade sig från alla håll öboar, hwilka snart med sina säljarn dödade alla danskar. En av dem försökte att rycka ut det hwassa järnet ur sin kropp, men ”angen” eller hullingen höll mot, och dansken utbrast: ”de wa ett förbajskat järn, som går inn, men int ut”.

På många ställen måste öboarna imellertid draga sig undan åt skogen och klippor där de trodde sig kunna lefwa trygga och osedda af fienden. Men sedan han war nedergjord sökte man upp de undanflyktade. ”Majs å Kajs komin häim, juttu ä långå borta rei” ropades då af de glada segrarena.

Under stora ofreden måste nästan alla hiitisbor efter sjöslaget wid Hangö 27 juli 1714 fly öfwer till Sverige, där de förblefwo tils kriget slöts med freden i Nystad 1721.

Rosala by ligger omkring tre fjärdingswäg sydost om kyrkan. Näst kyrkobyn torde denna wara den folkrikaste. Det oskiftade fiskewatten har lockat en massa obesuttna fiskare att nedsätta sig här och fiska nästan öfwer alt i jämbredd med byns egna bönder, hwilka betala skatt för både jord och fiskewatten, och torde detta till en del wara orsak till att de sist nämde befinna sig i föga gynnsamma förmögenhetswilkor. Denna Rosala bys befolkning säges härstamma från Roslagens skär i mellersta Sverige. Då ryssen 1714 härjade Åland och andra skärgårdstrakter, flydde även rosalaboarne mangrant öfwer till Roslagen, där de såsom redan nämdes dwaldes till krigets slut.

Förrådiska Hangöwatten

Sedan jag nu i korthet som inledning nämt ett och hwarje om denna i det öfriga Finland tämligen obekanta skärgårdstrakt, will jag återgå till beskrifningen om min resa hit. Färden från Helsingfors gick ganska lyckligt, om jag undantager en obetydlig grundstötning. Wi hade god

wind och klart watten, så att ”skipparn” lämnat rodret åt sin hustru för att taga sig en lur i ”kabisen” där även jag i samma ändamål befann mig. Hustrun hade blott att hålla samma kurs som några ”Wästerlänningar” hwilka seglade förut. Korpo- nagu- och kökarbor kallas i Kimito till wästerlänningar, liksom dessa åter kallar kimito- och bjärnå boar samt nylänningar till österlänningar. Winden friskade i så att wi gingo med en ”sjujungande” fart och hade så om några timmar varit framme wid resans mål, om icke gumman wid rodret af okunnighet tagit för kärt på styrbordsidan, så att wår skuta stannade på en ”slinga”, en från berget under wattenytan utskjutande håll nära de minnesvärda Tulluddsklipporna utanför Hangö lotsplats. Nu kom skepparn genast på däck, samt i ett nu uppfattande ställningen hoppade han bums i watten, som på klippan stod 5 – 6 kvarter högt. Hans försök att bryta lös wår skuta blefwo fåfänga. Lyckligtwis låg en sumpseglare från Biskopsö by i Hiitis några famn från oss för ankar och längre in åt fjärden några ålandsskutor.

Wår anhållan om hjälp förmådde dock icke få något bistånd från de sist nämde, hwaremot hiitisbon genast skyndade till undsättning och med tillhjälp af ännu en skeppare från Illby i Kimito, hwilken med sin sump just råkade komma seglande från Helsingfors, samt ytterligare lotsar från Hangö ficks äntligen med stor möda wår skuta flott.

De ofwan nämnda Tulluddsklipporna kunna wärkligen kallas minnesrika ej blott för att det ganska ofta händer att med farleden mindre bekanta skäribor här törna på, utan även för de många namn, årtal och andra minnesmärken, som å dem finnes inhuggna. De flesta af dessa hållristningar äro från 16 o. 17 århundradet, namn på högre svenska militärs, adels eller öfwerhetspersoner. Sommaren 1877 lyckades jag få afteckna några af dessa egendomliga hållristningar, men den förnämsta afteckningen har gjorts af doktor Bomansson före det förra österländska eller orientaliska kriget. Detta war i ”grefwens tid”, ty under samma krig uppbrände ryssarna sitt här uppradade wedförråd, för att det icke skulle falla i fiendens händer, sedan de förut raserat Hangö fästningswärk, som woro uppförda på tre särskilda ställen och kallades Mejerfält, Gustafswärn och Gustafs fäste. Sedan vi kommit flott, ilade wi åter framåt på böljan blå och kommo efter 5 timmars segling till wår bestämmelseort, Böle och Rosala byar i Hiitis

Strömmingsfiske i Rosala och Böle

Befolkningen war i full fart att syssla med sin ”modernäring”, fisket. Fångsten af strömming har i dessa byar i wår varit ganska god, men fjällfisket har varit sämre. Fisken säljes wanligen i Helsingfors, Rewal och Åbo. Stundom föres han och till Stockholm då prisen där är höga. I Rewal har i sommar betalats 10 rubel tunnan för strömming. För den ryska rubelns låga kurs tagas emellertid i stället wanligen mjölmattor (mjölsäckar red. anm.), hwilka hittills kostat 9 rubel stycket.

Strax då isen om wåren förswunnit lägger ”skäriman” ut skötor med growa maskor, hwilka kallas ”ruma skötor” på grunda fjärdar för strömmingen. I slutet af maj far detta slags strömming ut till hafs, sedan hans lektid är slut, och då widtager ett annat fiske. Detta sker med den s.k. ”bläntjströmmingen”, som är litet mindre än den förra och fångas närmare land på ”bläntjor” (låga grund, som blänka under watten). Han fås till midsommaren eller under juni men icke längre. Jakobsmessotiden widtager det tredje strömmingsfisket med djupa skötor, som läggs ut efter båten, hwilken för fulla segel får drifwa undan winden ut på hafwet. Den strömming, som sålunda fångas, är mindre än den förra, fetare samt liknar hwassbuk. Emedan han fångas ut åt hafwet wid Gulby skär och Örnö med djupa skötor, kallas han wanligen djupströmming, som fångas ända till Michelsmessan, och fångsten plägar vissa år wara ganska lönande. Han fångas altså i Östersjön och är icke en smula sämre än den berömda åländska strömmingen....

ARTIKEL OM HITIS I TIDNINGEN ”FOLKVÄNNEN” NR 31 30.7.1879 och fortsättning i ”FOLKVÄNNEN” NR 32 6.8.1879

Skribenten okänd. Originaltexten tryckt med frakturstil. ”Översättning” av Göran Rosenberg

Redigering Jan Sundberg

Folkvännen var avsedd för den finlandssvenska allmogen och grundades 1861 i samband med den svenska samlingsrörelsens uppkomst. Tidningen uppgick 1893 i Helsingfors Aftonblad. Den svenska samlingsrörelsen var en reaktion mot det finsknationella uppvaknandet, även kallad fennomanin som strävade till ett enspråkigt land under ryskt beskydd och stöd.

Inget liv på Tunnhamn utan en driftig dam

Generationsväxlingar kan vara avgörande för om ett hemman i yttre skärgården har en skapande framtid eller omvandlas till ett sommarnöje för stadsbor. Ett lyckat utfall står att finna på Tunnhamn. En driftig dotter tog över ansvaret för arbetet på gården i kombination med att hon producerade nytt liv i form av två barn som båda får sin utkomst i skärgården.

I litteraturen om skärgården stöter vi upprepade gånger på hur flickor i unga år var de första som lämnade skärgården för en karriär och lättare liv i stadsmiljö. Pojkarna var något sena i starten men de följde sakta mak efter och kvar blev de som inte hade utsikter till något bättre. Stopp där! Denna utsaga har upprepats åtskilliga gånger i olika sammanhang utan att sanningshalten i detta påstående har ifrågasatts. Det finns inga undersökningar som kan visa att de som lämnat skärgården klarar sig bättre, mår bättre och är nöjdare med sitt liv än de som stannar kvar. Det är dags att ifrågasätta denna myt och därför är vi ute efter att få en mångsidigare bild av hur livet gestaltar sig för dem som stannat kvar.

Vi åker över Gullkrona fjärd till Tunnhamn för att tala med **Thelma Brunström** som enligt statistik och allmänt omfattad kunskap inte borde leva och verka där utan i stället vara bofast i ett höghus någonstans i en förort. Inte nog med detta. När hon tog över ansvaret för gårdens arbete var det inte aktuellt med att diskutera jämställdhet för då var ännu den traditionella arbetsfördelningen

mellan man och kvinna det rådande. Hur såg det ut på Tunnhamn när Thelma tog tag i rodret?

Thelma skötte grovjobbet

–Jag är född 1939 och var yngst av tre systrar. Förutom vi barn fanns mina föräldrar här och **Sundmans** torp som låg här bredvid (torpet finns inte mer och livet där har skildrats i RoHit 2008). Redan som barn, vid fyllda sex eller sju år, var jag uppe vid femtiden på morgonen för att ta upp näten med min far **Smertz Andersson**. Efter det fortsatte jag med båt till någon av de närbelägna holmarna för att mjölka korna oftast tillsammans med min äldre syster. Även någon från Sundmans torp brukade vara med för att mjölka alla våra fyra kor när besättningen var som störst.

–Min skolgång började när jag var sju. Föräldrarna skickade mig till närmaste skola som fanns på Högsåra. Där bodde jag på ett internat tillsammans med skärgårdsbarn från Holma, Kasnäs och Vänö. Det var sällan vi från yttre skärgården hade möjlighet att åka hem under veckosluten. I stället fick barnen från Vänö och jag bli kvar på internatet medan Kasnäs- och Holmabarnen åkte hem. Vår uppgift var att städa och diska på internatet. När vi blev något äldre passade vi på att kliva ombord på postförarens båt som delade ut post till Vänö och Tunnhamn. Det tog sin lilla tid att gunga fram i hans båt men det bästa var att få komma hem.

–Vid fyllda 17 började jag i folkhögskola i Pargas som

tog ett år i anspråk, sedan dess har jag bott och verkat här på Tunnhamn. Så länge föräldrarna levde var jag både dräng och piga. **Ole Torvalds** skrev i dikten *Frihet* att jag var fars fiskedräng och mors lagårdspiga.

–Min mamma **Anna** skötte alltid om matlagningen, jag gjorde grovjobbet. Till grovjobbet hörde att fälla alar som växte längs stränderna samt givetvis att fiska, sköta om underhåll av byggnader och redskap, samt vårda och mjölka korna. Med hästen körde vi hö, drog upp båtar och gjorde färder över isen med den.

–Vi for med häst över isen till Kasnäs, Dalsbruk ja ända till Hangö. Närmaste butik fanns på Högsåra och på vintrarna åkte vi med häst och släde för att handla. Det hände även att vi tog oss till kyrkan i Hitis. Min mor var nyfiken på den nya prästen och ett år tog vi oss hela tre gånger till kyrkan.

Fiske behövde ingen lära mig

–Min mor dog 1970 och då var det dags att lära sig matlagning som mamma alltid hade skött om. Jag levde här med min far tills **Lasse Brunström** från Böle dök upp. På somrarna var det dans i Rosala och Hitis och dit åkte jag med båten. Under höstar och vintrar var det glest med danser och då vart det bara att hållas här på holmen. Lasse flyttade in i början på 1970-talet, min far dog 1975.

–Han hade hemgården i Böle på Rosalalandet att sköta, men det var inget reellt alternativ för mig att flytta bort från Tunnhamn. Lasse behövdes här och ingen behövde lära honom fiske och inte behövde någon lära mig det heller. Färdvatten mellan Nagu och Hitis är lika bekanta för mig som tunet på Tunnhamn, Lasses färdvatten omfattar ett större område och hans båt är större än min julla.

–**Åke Wiberg** från Kasnäs köpte upp vår fisk och när han slutade kring 1970 fick vi tänka om. Vi kunde inte fortsätta med fisket av gädda, abborre, flundra, sik och lax som förut. Strömmingsfiske med skötar var en beprövad metod. För att ta ombord större mängder för transport till Kasnäs var det att pröva på andra fångstmetoder.

–Lasse började ganska snart med trålfiske, vilket var den stora näringen i Rosala-Böle. Han ville ha mig med men då sa jag för första gången nej till grovjobb. För mig hade det betytt en oöverstiglig arbetsbörda med att dra trål på nätterna och vara hemma på dagarna med arbetet

Lasse Brunström

Thelma och Yrsa

på gården. Min son **Mikael** började fiska med Lasse så fort han gick ut skolan (se RoHit 2016 trålfiskaren Mikael Brunström).

–Hästen och korna är borta sedan länge men får har vi och de är på bete här intill och en del är ute på holmar i närheten. Familjen **Torvalds** var de första sommargästerna som dök upp på vår holme några år efter kriget. De hyrde vindsvåningen på vårt hus och i avtalet ingick mat och dryck. Vi hann inte med det i längden och för att dryga ut inkomsterna arrenderar vi tomter där gästerna har byggt hus. Totalt har vi väl ungefär tio arrendetomter. Bättre så för de sköter sig själva utan vår arbetsinsats.

Livet stannar inte upp på Tunnhamn

–Båtturisterna började dyka upp på 1960-talet. Vi sålde fisk åt dem men småningom började jag tillverka olika produkter för försäljning. Ullen från fåren brukar jag tova till tofflor till värmare i skor.

–Före detta svärdottern **Yrsa Brunström** bor här och hon hjälper till med arbetet på gården. Den yngsta sonen **Kaj** fraktar varor med sin stora präm Örn här i skärgården (se RoHit 2019). De båda döttrarna studerar, den ena till kock i Pargas och den andra till styrman i Åbo. Officiellt bor Micke här även om han för det mesta bor i Rosala med sin familj när han inte är ute och trålar.

–Vi är inte kopplade till elnätet, sjökabeln går inte långt härifrån men vi lär inte få ström från elnätet heller i framtiden. Förut hade vi en dieselmotor i källaren som producerade ström genom en generator. Före det lyste vi upp huset med fotogenlampor som senare byttes till brandfarligt gas. Numera har vi minimerat bränsleförbrukningen till dieselmotorn genom att vi tar tillvara naturens energi i form av vind och sol, vedspis inte att förglömma.

För att lagra energin från sol och vind behövs stora batterier. Deras livslängd är inte evig och att förnya dem blir en stor tilläggskostnad. Frågan är om det alls blir förmånligare att inte vara kopplad till elnätet. Ett system där den lokalt producerade överskottsenergin räknas till godo när elräkningen kommer vore ett betydligt förmånligare alternativ. En sådan lösning är möjlig endast om sjökabeln finns dragen till Tunnhamn.

Thelma och Lasse är pensionärer sedan ett bra tag men håller i gång för det som tillstår en aktiv senior.

I rubriken används ortnamnet Tunnamn med två n i motsats till språkbruket att hamnen låg vid tunet. Detta med två n härrör sig från ortnamnsforskaren **Kurt Zilliacus** som argumenterar för att denna hamn i skärgården var markerad med sjömärken i form av tunnor. Något av föregångare till nutida bojar och prickar. Zilliacus, Kurt (1994), Orter och namn i "Finska skären". Helsingfors: Konstsamfundets publikationsserie XV För en utförlig redogörelse av livet förr och nu på Tunnamn se Malena Torvalds-Westerlund (2009), Tunnamn. Fem sekler i utskären. Helsingfors: Litorale

Gårdens framtid står inför ett avgörande inom inte alltför avlägsen framtid. Vid en kommande generationsväxling efter sönerna på gården, i likhet med vad fallet var när Thelma var ung, hänger avgörandet på gårdens döttrar. En av dem kommer sannolikt att stiga fram och överta ansvaret. Thelma, Lasse och deras familj har visat att det är ett bra val att bo i yttre skärgården och med de rätta färdigheterna och lynnet lever man bättre än mången annan stadsbo hopträngd i förorternas höghus.

Personporträtt:

Född: 1939
Bor: Tunnamn
Familj: make och två söner
Favoritträtt: plättar
Favoritdryck: rödvin
Favoritläsning: deckare
Karaktärisera dig själv: en gammal skärgårdsbo som har varit med om det mesta

Text: Jan Sundberg
 Foto: Bernt Örså

Holma sjuder av liv

Ön Holma vid randen till Gullkrona fjärd har förlorat merparten av sin befolkning, men trots det har livet inte sloknat, snarare det motsatta. Fritidsfolket och skockar av får har tagit över där de bofasta en gång trampat upp stigar. Såväl fritidsfolk som får ska vårdas och se där har uppstått en födkrok för de öbor som förvandlat Holma till en välmående skärgårdsby.

Holma hör till de större bebodda holmarna i Hitis skärgård. Geografiskt ligger ön väl till eftersom avståndet till Kasnäs är kort, men kan vara besvärligt. Förbindelsefartyget Stella trafikerar regelbundet och gör en avstickare på färden mot Vänö. Fartyget är en livsnerv för näringslivet på Holma där traktorlass med hö, boskap och varutransporter av olika slag fraktas. När **Anne Berner** var trafikminister ville hon inplantera sina affärsidéer till skärgårdstrafiken. Transporterna skulle beläggas med avgifter och enligt förslaget skulle biljetten för ett traktorlass med hö blivit skyhögt. Holmaborna slog bakut och det gjorde även andra skärgårdsbor. Ministern fick lov att dra tillbaka sitt förslag och samtidigt fick hon en funderare varför idén som hyllades av finansvalparna i Helsingfors kom på skam i skärgården.

Om detta och mycket annat hann jag diskutera med **Maria Sjöberg** på mitt besök till Holma. Hon har kombinerat akademiska studier med praktiskt arbete varav det senare snabbt tog helt över. Intellekтуella

färdigheter och företagsamhet i skärgården kan om det vill sig vara en lyckad kombination.

Fyra gårdar på Holma

–Vi är fem personer som bor här året om även om det formella antalet är det dubbla. Bland dem finns studerande och andra som inte gett upp sin formella bostadsort på Holma, fastän de befinner sig merparten av tiden på annan ort.

–Därutöver bor ett trettiotal sommargäster här i byn under högsäsong. De flesta är från Helsingfors med omnejd och en del från Åbo. Utanför byn längs stränderna finns ytterligare ett antal gårdar och fritidshus där det bor sommargäster.

–Här på Holma har livet kretsat i och kring fyra gårdar: Mellangård, Södergård, Uppgård och Skans. Jag, min mor och min bror med familj bor i Mellangård som numera även inkluderar Skans efter att vi köpte gården. Både Mellangård och Skans ligger mitt i byn. De två övriga ligger utanför byn och där har släktingar tagit över gårdarna antingen genom arv eller genom köp.

–Jag har aldrig övervägt att lämna Holma. När jag studerade husdjurslära vid Helsingfors universitet kom jag alltid hem till veckosluten. Något studieliv på nationerna eller ämnesföreningarna blev det inte. Det vill säga Svenska studenters Agro-Forst förening eller Åbo nation vid Helsingfors universitet. Istället var jag

Frihet

*Det fria havet
låter det vackert om i visor
säger hon
Men att vara fri som havet
det är liksom att göra
vad vinden bestämmer
Och lite så är det nog ställt
Med det mesta som kallas
frihet*

*Fars fiskardräng och mors lagårdspiga
vart jag tidigt nog
och inte var det så vilsamt precis
att det blev ett fritidsproblem*

Med åren

*kunde det väl ha stått mig fritt
att ge mig av
som så herrans många andra har gjort*

Men till vad sorts frihet?

*Se det är så
att knoget kan bli ens frihet
när det är nån livsens mening med det
och man är sin egen*

*På så vis tycker jag för mind del
att det är beskaffat med friheten
© Ole Torvalds*

upptagen med fisk och får här ute på Holma.

Fisk, får och uthyrningsstugor

–Redan sedan barnsben har jag skött får och fisket fanns med i bilden hela tiden. När vi började med forellodling gällde det att kombinera skötseln av får med utfodring, rensning och transport av forellen. Fåren skötte jag om tidigt på morgonen därefter var det dags att ta sig an fisken.

–Min mamma **Eva** och jag forslade foder till kassarna i vår båt. Säckarna vägde 30 kilo och dem lastade vi för hand och spred ut fodret till fiskarna. Fisk som gick till slakt lastades i båten för hand och rensningen gick likaså till för hand. Därefter tvättades fisken och lades i lådor fyllda med is. Lådorna vägde 10 kilo. Därefter lyftes lådorna till ett annat rum och lades på lastpallar. Därefter lyftes lådorna ombord i båten för transport. Lådorna med fisk lyftes totalt sju gånger under ett arbetspass.

–På den tiden hade jag bra kondition. Under en dag hanterade vi damer 1500 kilo forell och ibland mera. Bästa priset fick vi på vårarna och då var kniven minsann i farten när forellen rensades i strandboden. Med pengarna som inflöt på kontot investerade vi bland annat i uthyrningsstugor. Det gav en inkomst utöver fisken och fåren.

–Forellodlingen var inte populärt. Grannar och sommargäster klagade över att vi förorenade vattnen här omkring. Vi kombinerade trålfiske med forellodling, vilket var vanligt i bland annat Rosala där det fanns trålare. Små strömmingar dög obehandlade till foder, de större skulle skäras i bitar. Myndigheterna förbjöd detta av miljöskäl (toxiner i strömmingen). Vi tyckte det var lustigt då belastningen av Östersjön minskade genom trålfisket av småfisk. Dessutom förorenades inte vattnet heller av denna form av foder.

–Vi var tvungna att köpa in foder tillverkade av animaliska rester blandade med mjöl och annat när våra strömmingar blev förbudna. Det industriellt tillverkade fodret blev förhållandevis dyrt och därtill var den skadlig för miljön. Det hela slutade med att lönsamheten sjönk som en sten i vattnet och vi slaktade de sista kvarvarande forellerna.

Tacka väl har jag mina tackor

–När jag var yngre hade vi 25 tackor på gården. Som mest har jag haft 40 tackor och nu är de 30 till antalet. Jag blev lite rädd för att fodret inte räcker till för 40 får. Vi hade torra somrar och höskörden blev liten och betet var skvalt. Vår hage med hö här på Holma är endast 2,5 hektar och det räcker inte. För att vara på den trygga sidan har **Joakim Hoffström** från Vänö och jag fått dela på allt hö som växer på ängarna från Kasnäs fram till Lövö.

–I Kasnäs har jag får på bete invid vägen. Var och varannan dag tar jag båten över till Kasnäs för att se efter fåren. Dricksvatten tar jag med från vår brunn. Dessutom ska de ha salt att gnaga på och mineraler. Så länge det finns ett gott utbud av mat saknar de motiv att planera rymning. Givetvis är hagen omgärdad med stängsel som jag har fixat själv med lite utomstående hjälp. Fårбайset som samlats under vintern gödslar jag hagen med i

Kasnäs. Höet växer och jordmånen mår bra av vad fåren producerar.

–Förutom fåren har jag fem kor och en tjur. Korna kalvar varje år och det sker på vintern. Kalvarna betar här och i slutet av maj åker jag med dem till Hitis där de är på bete till oktober. Förra sommaren hade jag elva djur i Hitis på bete. Hitisborna sköter om dem och ser till att de har dricksvatten och att de flyttas mellan de inhägnade hagarna. Därtill har de byggt stängsel och håller dem i skick.

Den som rör sig i Hitis by har kanske noterat att koskötterjobbet har anförtratts ungdomar i byn som ser till att djuren får vatten och salt. Dessutom får de på köpet en god relation till djuren vilket är främmande för många unga och vuxna i urbana miljöer. Men i Hitis är ungdomarna redan erfarna cowgirls och cowboys

–I oktober transporterar jag djuren tillbaka till Holma varefter det är dags att föra dem till slakt. Hitisborna köper och delar upp köttet mellan sig och de verkar vara nöjda med arrangemanget. I varje fall har vi upprepat vårt samarbete under flera år och intresset har inte avtagit i Hitis vad jag kunnat skönja.

–Under vintrarna sticker jag ylleplagg och sköter djuren. I februari börjar fåren lamma och när det är dags för slakt på hösten kör jag djuren till slakteriet i Kimito. Själv slaktar jag inte förutom om ett får blivit sjukt och måste avlivas. Från slakteriet i Kimito går köttet till ett rökeri i Ekenäs och där sker även styckning och inpackning av det rökta köttet.

–Förr fick vi ett bra pris för fårköttet, fårullen var inte mycket värd. I samband med EU-inträdet sjönk köttpriset i öppen konkurrens och då var det dags att börja med direktförsäljning. Många av mina kunder är sommargäster här från trakten och på hösten levererar jag köttet med min bil till olika adresser i Helsingfors med omnejd.

Efter vårt samtal går vi till gårdsbyggnaderna där några får håller hus och där maskiner av olika slag finns uppradade. På gården står tre traktorer med olika redskap färdigt påhängda. Bara att starta och åka iväg med rätt traktor till rätt uppdrag. När detta skrivs är det full fart med lammandet och då har nog Maria fått lämna stickningen för att vara barnmorska istället. Som sagt, det sjuder av liv på Holma och varje dag föds det nytt liv under senvinter och tidig vår.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Bröderna blev kvar på Vänö - resten försvann

När klasskamrater och övriga barndomsvänner försvann för gott från ön var det sociala trycket stort att även de sista två ska följa efter. Inga flickor fanns kvar och jämnåriga pojkar sökte utbildning och jobb på annan ort. Ingen framtid att tala om på ön menade de som försvann, fel tänkte de som stod på sig, stannade och byggde upp ett framgångsrikt skärgårdsliv.

Bengt och Ralf Venberg är tvillingar, födda på Vänö (1953) och tillbringat hela sitt liv ute på ön. Bröderna har i olika egenskaper dykt upp i våra spalter men mest synliga för båtfarare är deras muntra uppträdande i gästhamnen. Anledningen till att bröderna påkallar mitt intresse denna gång är att just den generation som de representerar försvann nästan mangrant från yttre skärgården. De flesta värnade visserligen om sina hemgårdar som förvandlades till fritidsbostäder eller så byggdes det fritidshus på gårdens marker. I mötet mellan de som blev kvar och de före detta Vänöbor som firade semester på hemgården inbjöd till jämförelse och bekräftelse på att den som lämnat har fattat rätt val. Vad har lilla Vänö ute i Skärgårdshavet att erbjuda i jämförelse med Stockholm, Åbo eller Helsingfors. Svaret verkar givet och i det mötet hamnar de unga som fortfarande var kvar lätt i ett underläge. Men när nyhetens behag väl runnit av och vardagen tar vid är det lätt hänt att förhållandena blir de motsatta, det vill säga att skärgårdsbons anseende och livssituation har vänt till sin fördel.

Inga planer att lämna Vänö

–Det fanns dussinet barn i ungefär samma ålder som vi på 1950- och 1960-talen. Det var tack vare barnen på Vänö som internatet på Högsåra kom till. Kommunens beslutsfattare var skyldiga att se till skärgårdsbarnens möjlighet till skolgång när avstånd och besvärliga färder över vådliga vatten ställde hinder i vägen.

–Alla vi från Vänö bodde på internatet. Sammanlagt fanns det 42 elever från olika byar som bodde på internatet då när det även fanns en medborgarskola på Högsåra. Vår skolgång där inleddes hösten 1960 och varade till 1966. På vår klass fanns det fyra barn från Vänö. När isarna höll kom vi hem med postiljonen som hade traktor, ibland gick färden med häst, annars var det båt som gällde. Efter skolgången på Högsåra gick vi medborgarskola i Dalsbruk och 1968 var det dags att lämna skolan och komma hem till Vänö.

–Alla våra skolkamrater försvann från Vänö efter avslutad skolgång. Flickorna först och pojkarna strax därefter. Det gick bra att livnära sig här ute. Vi började med fiske här hemma och efter det tog vi hyra på trålare. Bengt jobbade på en Rosala trålare och Ralf på en Böle trålare. Vi tog mod till oss och sökte finansiering till en egen trålare. Med den drog vi i par med **Sjöbergs** från Holma på Gullkrona fjärd. Fångsten såldes till fiskfabriken i Kasnäs.

–Vi sysslade även med laxfiske. Fiskelyckan var god och vi förtjänade bättre än de flesta som flyttat bort från

Vänö. Fiskbilen anpassade sig efter oss och kom efter fångsten där vi ville lossa lasten.

–Långa arbetsdagar blev det och visst måste man hålla i. Det var inte alls tokigt att syssla med fiske, åtgången var stor och förtjänsten var utmärkt. Torskfiske höll vi på med på 1980-talet med rev och nät. Nätfiske var något vi praktiserade även på vintern. En del av fisken sålde vi filead till Åke Wiberg i Kasnäs och övrig fisk till Söder Is.

Slut med fisket med det går att försörja sig

–Fiske för djurfoder var inte lönt att satsa på, kvantiteterna ska vara stora för att ge avkastning. I stället har vi satsat på att bygga hus, bryggor och terrasser/altaner. Med pengar vi förtjänade från fisket byggde vi stugor för uthyrning som efterhand blev 14 till antal.

–Det har en längre tid funnits efterfrågan på att bygga sommarstugor. Förr var stugorna små och anspråkslösa, men nu har kraven vuxit. Stugorna byggs ute på holmar i närheten av Vänö. Virket beställs från Kimito och förbindelsebåten Stella levererar varorna.

–Vi jobbar i par och arbetet pågår året om. Tungt blir det att släpa virke och tegel till byggena särskilt om det saknas ordentliga bryggor. Cementsäcken väger 50 kilo. Arbetet underlättas av att många holmar här omkring har tillgång till elektrisk ström.

–Det går bra att försörja sig här ute. Byggnadsarbete finns men man ska förstås kunna hantverket. Avsikten är att jobba med detta några år till om hälsan tillåter. Ralf har sysslat med båtbygge mellan varven. Hans specialitet är ekstockar som är behändiga att ro och ta sig ut till holmarna här i närheten.

–I skärgården ska man stå på flera ben och därför sköter vi även om båtunderhåll. Vi förvarar båtar över vintern i en hall. I uppdraget ingår att tvätta båtarna sköta oljebyte och smärre reparationer. Båtar har varit en integrerad del av våra liv sedan barnsben och att ta hand om och förvara andras båtar när det uppstod efterfrågan var inget vi behövde fundera över, det bara blev så efter hand.

Det finns inte ett bättre ställe än Vänö

–De flesta som har flyttat härifrån tillbringar somrarna

på Vänö. Här har bott över 200 personer i sju gårdar samt alla de som var jordlösa. Nu är vi nio kvar här på vintrarna.

Ralf eller Rafu som han kallas hade planer på att utbilda sig till polis. Ingen svensk kurs fanns då men när en sådan blev till tackade han nej. Ett alternativ hade varit att bli sjöbevakare. Alla svenska sjöbevakare skickas till Åland och det var inte Ralf förtjust i. Han ville vara stationerad här i närheten, det vill säga Hitis och med det rann de planerna ut. Bengt för sin del hade inga andra planer än att syssla med fiske.

–Den generation som var jämgammal med våra föräldrar ansåg med bestämdhet att man ska utbilda sig och skaffa ett yrke. De flesta följde sina föräldrars råd, vilket samtidigt betydde att man skulle ta sig härifrån och på den vägen blev de.

–Föräldrarna till ungdomarna som sökte sig bort hade en pessimistisk framtidstro som överfördes till barnen. De hjälpte inte heller till med att bereda dem en framtid här. Våra föräldrar avvek från det rådande mönstret och de uppmuntrade oss båda att se en framtid här.

–Förmodligen var det våra föräldrars positiva syn om livet och framtiden på Vänö som gjorde att vi stannade kvar i motsats till alla andra i vår generation. För att visa sitt stöd gav föräldrarna oss varsin tomt som vi kunde utnyttja till att bygga och bo.

Det finns inte ett bättre ställe än Vänö summerar Bengt och Ralf vårt samtal. Det kommer även fram under samtalet att rent materiellt klarade de sig bättre än många andra som skaffat sig utbildning, yrke och utkomst i någon stad. Efter utbildningen kommer en tröskel som kan vara nog så hög. Vad som avses är att det inte är alla förunnat att få en egen bostad och ett jobb man kan leva på. Utbildning och yrke kommer även till heders i skärgården, men där är tröskeln lägre om man kan överta hemgården eller alternativt bli erbjuden en tomt av sina föräldrar. Sinne för entreprenörskap, framtidstro och känsla för hembygden är här en utmärkt kombination för den med koppling till Vänö som vill skapa en framtid där.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Personporträtt: Bengt

Född: 17 april 1953

Bor: Vänö

Familj: dotter Mikaela

Favoritträtt: stekt strömming

Favoritdryck: öl

Favoritläsning: tidningar

Personporträtt: Ralf

Född: 15 april 1953

Bor: Vänö

Familj: sambo Petra

Gripenberg

Favoritträtt: sjöfågel som man inte får längre

Favoritdryck: öl

Favoritläsning: Helge

Brovakt på isfärja innan anställning på Aura och Aurora

För en ungdom på 1960- och 1970-talen i skärgården var det en självklarhet att utbilda sig. Stannade man kvar på orten gällde det att vara flexibel vid yrkesval för att hitta en dräglig utkomst. Hus och hem fanns, vilket var en stor fördel. I skärgården har man varit van att pröva sig fram för att hitta sin givna födkrok.

Ombord på Aura och senare på systerfartyget Aurora som trafikerar mellan Kasnäs och Långnäs på Rosalalandet finns tre man ombord. Kapten, maskinist och en däcksmän. Som det brukar på sjön råder där en formell rangordning med ansvarsfördelning. Kaptenen är herre på bryggan och på hans ansvar ligger att navigera och styra fartyget, maskinisten är herre i maskinrummet och på hans ansvar ligger att fartygets maskiner fungerar som de ska under färden. Däcksmannen är herre på fartygets däck. Det är han som styr trafiken, ger stopptecken och stuvor ankommande bilar på fartygets däck. Såväl kung som dräng får lov att lyda vad däcksmän bestämmer om var bilen ska parkeras: antingen upp på hyllan eller nere på fartygsdäcket.

Bo Gustafsson är denna däcksmän som med van hand signalerar var och när du kör ombord, ger stopptecken och ger signal vem är i tur att lämna skeppet i hamn. Låter enkelt och klart men en del knorrar, vill absolut inte upp på hyllan, eller vill vara den som kör först i land.

Inget hjälper här för Bo har alltid sista ordet, det är han som har ansvar och makt över oss bilister ombord. Inte nog med det, säkerheten kommer först och särskilt då när tunga transportbilar rullar ombord.

Bo cyklar regelbundet under sin fritid till Vikare där han ser till att det allmänna utedasset vid gästbryggan är i prydligt skick. Där passar jag på att kliva ut från FBK husets gym för att få en pratstund med honom. Gymmet och den lilla gästhamnen råkar vara grannar. När det blir tal om intervju stöter jag på patrull. Bo är van att ha kommando över bildäck och mina invändningar kom till korta. Vi kom ändå överens om att träffas hemma hos honom senare och se där till min glädje fick vi ett givande samtal som jag tecknade upp efter bästa förmåga.

Hela livet i Hitis

–Jag är född på hemmanet Grops (1955) mitt i Hitis by. De tre första åren gick jag i Hitis varefter skolan lades ned. Därefter tre år i Rosala, därefter ytterligare tre år i Dalsbruk där vi var en förskösklass till den kommande grundskolan. Vi var endast tre elever i klassen i Hitis skola, i Rosala var vi ett par fler.

–**Olof Henriksson** körde skoltaxi för oss två som åkte med från Hitis. Han körde med gamla ryska bilar och en östtysk Trabant det första året. Tro vad man vill med de startade utan större problem i vinterkylan. Ibland fick

vi vänta på snöplogen eller så skyfflade vi barn fram körfältet. Speciellt på öppna platser i Böle kunde vinden blåsa upp stora drivor på vägen. Vid bar mark var vägen full med gropar och det var lika skakigt som att köra på ett tvättbräde.

–När vi från Hitis och Rosala inledde skolgången i Dalsbruk var förbindelserna till landbacken betydligt sämre än i dag. Vi hamnade alla att bo i Dalsbruk. Jag bodde hos bekanta. Till veckosluten åkte vi hem förutom då isarna ställde till det.

–Vi åkte på lördagar från Dalsbruk med M/S Hitis, transport tillbaka fick vi själva försöka ordna. När isen hade lagt sig gick det att åka bil till Hitis, givet att vi fick åka med någon. Snöstormar och svaga isar kunde ställa till det.

–Efter avslutad skola i Dalsbruk delade jag ut post i Hitis och transporterade postsäcken från Vikare till postkontoret som låg hos **Österbergs**. Sedan var det dags att utbilda sig till elmontör i Pargas. Utbildningen var på den tiden tvåårig.

Färjkarl med mångsidig erfarenhet

–Det blev inget el-jobb för mig utan jag hjälpte till hemma på gården i Hitis. När isen lade sig över fjärdarna blev jag anställd av Vägverket (TVH) för att sköta isfärjan som lades ut i rännan vid Skallerfjärden. Färjan var livlinan till fastlandet när isbrytaren kört upp rännan för fartygstrafik från Hangö och vidare västerut.

–Vi var två man som drev färjan. Ena vinschade och den andra var ombord. Mitt jobb var att vara ombord på färjan för att stuva snöskotrar, bilar, traktorer och hästar. Färjan var liten och man fick vara aktsam på att den inte kantrade vid för tung last eller att förarna var extra försiktiga när fordonen rullade på och av färjan.

–Ursprungligen vinschades färjan med handkraft men snart nog blev vinschen som drog vajern motordriven. När ett fartyg var i antågande gällde det att snabbt ta loss vajern från andra sidan och dra upp färjan på iskanten. Det gällde att hålla utkik både för annalkande fordon längs vägen på isen och fartyg som forcerade i rännan. En kollision mellan lilla isfärjan och ett stort fartyg var det värsta som kunde hända.

–En liten värmestuga hade bogserats ut på isen där vi kunde värma oss och inta våra måltider. Inredningen bestod av en bänk och ett bord. Man kunde lägga sig och ta en tupplur på bänken vid behov. I stugan fanns en kamin och när det ven i knutarna var vedåtgången stor. Vi

var på plats vid färjan från morgon till kväll.

–Efter militärtjänstgöring 1975 kom jag hem tillbaka och redan följande år blev jag vikarierande däcksmän på förbindelsebåten Rosala. Skepparen **Holger Wilson** i Rosala tog kontakt och ville ha mig ombord. Med vissa korta uppehåll har jag varit anställd på olika färjor sedan 1976. Fyra år senare fick jag ordinarie tjänst på Rosala II. Rosala båten hade förlängts strax innan och fick behålla sitt namn med tillägget två.

Utnämnd till kock ombord

–Även om Rosala II tog fler fordon ombord efter förlängningen var det trångt på bildäck. Bilarna var färre och mindre förut. Nu skulle stora foderlastbilar stuvats ombord. Lastbilarna backade in på däck och fartygets bärighet sattes på prov. Här fick jag verkligen vara aktsam och kommunikationen med chaufförerna fick inte brista när fordonen bokstavligen stuvades på plats med skohorn. Även byggnadsvaror och annat gods skulle få plats och lyftes ombord med kran.

–Jag jobbade turvis på Rosala II och Falkö fram till 2004. Manskabet bestod av skepparen, maskinisten och jag på däck. Båten låg i Kasnäs över natten och under mina arbetspass bodde jag ombord, någon annan möjlighet fanns inte. Vi trafikerade både i Hitis östra och västra skärgård inklusive Helsingholm vid behov.

–Redan i ett tidigt skede blev jag utnämnd till kock för oss alla tre i besättningen. Min mamma dog när jag var liten och då fick jag lära mig laga mat. Besättningen vill ha ett stadigt mål mat om dagen. Det passar mig för disken får skepparen eller maskinisten sköta om.

–När jag fick jobb på Aura som senare byttes till systerfartyget Aurora fortsatte uppdraget enligt samma mönster att laga mat. Genom att fartygen är stora har vi alla egna hytter. I motsats till de mindre båtarna ”övernattar” fartyget i Långnäs. Därför åker jag hem till natten när jag en gång ha möjlighet. Första vardagsturen går kl. 6 på morgonen och jag har inga problem med att kliva upp redan kl. 5.

–Jag har koll på alla som rör sig till och från Hitis/Rosala. Till tjänsten hör att vi har tystnadsplikt. Folk lyder när jag sträcker upp handen och ger anvisningar. En del är rädda att köra upp på hyllan men det är bara att vänja sig om man vill åka med. Numera har vi kameraövervakning ombord som är till hjälp om någon bryter mot mina anvisningar och förorsakar skada. Filmen står som bevismaterial om ord står mot ord.

–Numera är det massor med okänt folk som åker över med färjan. Fritidsfolket har ökat ordentligt i antal. Deras fordon skall samsas med fordonskombinationer upp emot 70 ton lastade med timmer eller grus. Det gäller att ha en god syn och att vara kunnig i brandsläckning och första hjälp om det skulle hända något. Givetvis övar vi även evakuering av fartyget.

Bo har nu uppnått pensionsålder och funderar på att pensionera sig. Om det blir i år eller senare är ännu oklart när detta skrivs. Det är inte många ombord på dagens moderna färjor som börjat sin karriär på en isfärja. Där om någonstans lär man sig om vädrets makter och vad man ska beakta vid tunga fordonstransporter över vatten. Alla färjor har sina begränsningar: stora och små.

Bo har bott själv i sitt hus hela sitt vuxna liv. Han har ett bra jobb och ett fint hus med nyrenoverad bastu, bättre än många andra som flytt skärgården. Därtill har han ett brett nätverk av släkt och vänner i grannskapet och prima arbetskompisar ombord. Bo gör inget väsen av sig och i en storstad blir man lätt anonym, men inte i Hitis där är man medveten om hans viktiga insats för att färjan går och att resan över Norrjärden är trygg.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Från butikschef vid Fridhemsplan till föreståndare för Kasnäs Handel

Vägen från skärgården har i regel varit enkelriktad mot de stora centra och den största av dem alla är Stockholm. I storstadsområdet bor ungefär 2,4 miljoner jämfört med knappa hundra i Kasnäs och drygt sextusen i kommunen. Skärgården erbjuder bättre möjlighet att varva ned givet förstås att födkroken finns där och att kroken levererar.

I medier stöter vi allt som oftast på reportage där någon gått mot strömmen och flyttat ut till landsbygden. Oftast sker reportagen i ett romantiskt sken där man funnit sig till rätta med ett mysigt inrett havsnära hus, barn, hundar och hästar. Ett annat spår är hur en inflyttad från en storstad startar ett krukmakeri, öppnar kafé, bakar skärgårdslimpa och lagar skärgårdsmat utan anknytning till skärgårdslivet. Inom det kommersiella livet görs det oäkta obehindrat

Personporträtt:
Född: 1955
Bor: Hitis
Familj: singel
Favoritträtt: kalops
Favoritdryck: bubbelvatten
Favoritläsning: dagstidningar
Karakterisera dig själv: stillsam och försiktig men umgås gärna med folk.

till äkta om det befrämjar omsättningen. Även inom det kommunala utnämns inflyttade entreprenörer snabbt till ambassadörer för skärgården i förhoppning om att det gynnar inflyttning av nya skattebetalare.

Situationen är en annan om en inflyttad från en storstad, talar samma språk och smälter in i den lokala kulturen, men som inte bor i ett nyrenoverat karaktärshus och som inte slår mynt på skärgården för egen vinning. Det är här vår lilla skärgårdstidning träder in och lyfter fram hur inflyttade med sin yrkeskunskap ger mervärde till arbetsplatsen som i detta fall är i Kasnäs. I tider av kommunalval är det på sin plats att understryka att kommunen inte är ett företag och att invånarna inte ska klassas till bara skattebetalare och konsumenter utan de är aktiva kommuninvånare med rättigheter och skyldigheter på lika villkor.

I Kasnäs Handel finns en butiksföreståndare som heter **Carina Nyman** och som är inflyttad från Stockholm men har släktrötter i regionen. Vi finlandssvenskar får upprepade gånger höra att kunskap i finska är ett måste för att få jobb här i landet, inklusive i skärgården, vilket diskuterades i denna tidning i fjol. Vilket hopkok av nationalism och inkräkthet om man på detta sätt avvisar förmågor som kan bidra med innovationer och nytänk inom olika lokala näringar, kommunen och närsamhället till framma. Dessbättre finns det arbetsgivare som kan blicka längre än till den egna bakgården.

Med passion för detaljhandel

–Min mamma är från Dalsbruk och hon flyttade till Sverige i slutet av 1950-talet. Hon jobbade som hembiträde i Stockholmstrakten varefter hon efter ett tag blev sjukvårdsbiträde på ett äldreboende. Efter några år i Sverige, födde hon mig 1961 i Stockholm.

–Min mammas familj hade ett fritidshus på Lövö nära vägen till Kasnäs. Mamma lämnade mig varje sommar på Lövö hos mina morföräldrar. Förutom dem hade jag mina kusiner och småkusiner i trakten. Vi var fem flickor med en ålderskillnad på fem år mellan den äldsta och yngsta. Upptåg av varierande slag ställde vi till med och kanske därav fick vi heta Lövöbaletten. Skärgården och Lövö blev genom mina sommarvistelser en fast punkt som jag ville återvända till.

–Jag växte upp och gick i skola i Täby. Under gymnasietiden pluggade jag företagsekonomi. På fritiden extraknäckte jag på en bensinmack. På macken handlade kundbetjäningen om biltvätt, batterier, verktyg och smörjoljor samt bränsle förstås. Förutom detta fanns där även livsmedel till salu. Försäljning var något som intresserade mig och jag stannade där i tio år.

–Livsmedelsbranschen drog det längre sträet och jag jobbade på olika livsmedelsbutiker i Stockholm med omnejd. Med tiden avancerade jag till avdelningschef och hade som mest 32 medarbetare att basa över. För att förkovra mig i branschen gick jag kurser i livsmedelshygien, ekonomi och chefsutbildning. När semestern inföll packade jag mina väskor och tog färjan över och landade i stugan på Lövö.

–Det blev stressigt att jobba i Stockholm. När jag blev chef kunde min arbetsdag dra ut på tiden till bristningsgränsen. Det hände kontinuerligt att min arbetsvecka uppgick till 60 timmar. Butiken Vivo Daglivs

som den hette då vid Fridhemsplan hade fler kunder än Gröna Lund och Skansen tillsammans, Allsång på Skansen inte medräknad. Butiken var i två plan och hade den största omsättningen i hela Sverige.

–En nyårsafton gräddade vi 4 000 baguetter i butikens bakugn. Jag mådde inte bra av det stressiga i längden. Arbetsdagen inleddes kl. 6 på morgonen och slutade mellan kl. 19 och 21. Efter det skulle jag ta mig hem och upp följande morgon i svinottan.

Lövö blev räddningen

–Min fru **Pia Carlsén** jobbade även hon inom detaljhandeln. Hon hade ett eget företag med över etthundra anställda. Jobb och ansvar tog ut sin rätt och hon blev helt slut och kände sig riktigt sliten. Vi kom fram till att något måste göras och jag föreslog att vi ska prova om det går att bo och leva här på Lövö.

–Flyttlasset gick den 11 november 2011. Vi hade byggt en liten sommarstuga på tomten som vi bodde i den första blåsiga och regniga vintern med två katter och en hund på 35 m². Vi klarade vintern och efter det flyttade vi in i mormors gamla hus byggt i timmer 1911. Byggnaden uppfyllde kriterierna för ett fritidshus men inget mer. Bostadsytan var inte mer än 50 m² och saknade bekvämligheter såsom rinnande vatten och innetoalett.

–De två första vintrarna städade jag på Kasnäs hotell och på somrarna vikarierade jag i butiken. När butiksföreståndaren pensionerade sig fick jag jobbet. På vintrarna är det bara ägaren **Henrika Enestam** och jag i butiken, på somrarna är vi flera och antalet kunder kan ibland närma sig lika många jag hade året om i butiken på Fridhemsplan.

–Jag kan inter betjäna kunderna på perfekt finska, men jag gör mig förstådd. Många försöker tala svenska med mig en del reagerar inte utan fortsätter på finska, andra tar till engelska. Merparten av kunderna talar svenska och det känns tryggt.

–Med i bagaget från Stockholm hade jag olika idéer att tillföra butiken i Kasnäs. Henrika har uppmuntrat mig och i de flesta fall har kunderna uppskattat mina idéer även om vissa har klassats alltför ”Stockholmiga”. Det fina är att vi nu har en massa närproducerat att erbjuda. När högsäsongen är över kan vi sitta ned med producenterna i trakten för att diskutera leverans av frukter, grönsaker, rotfrukter, mjöl, fisk och kött.

–Vi har mycket miljötank här i Kasnäs. Spillvärmes från fiskmjölfabriken på andra sidan vägen värmer butiken, restaurangen samt simbassängen. Elektriciteten kommer från Högsåra vindkraftverk, dricksvattnet är renat från fjärden här utanför och Kasnäsudden är Svanemärkt sedan hösten 2020.

–Min partner är nöjd med beslutet att flytta ut till skärgården och ingendera av oss har en tanke att flytta tillbaka till Stockholm. Huset har vi renoverat och isolerat samt byggt ut lite grann för att få mer utrymme. Nu har vi moderna bekvämligheter i stugan och det känns skönt. Jag är ganska praktisk av mig och det är inga problem att säga och hugga ved.

Carina visar med sitt exempel hur givande det kan vara att få influens från vår gamla huvudstad Stockholm. Pulsen där kan gå på för höga varv och det kan bli

lockande att byta ut T-Centralen och Sergels torg mot vedkubben och yxan i skogsläntan på Lövö. Det är när idéer möts från olika länder och miljöer som ger mervärde när det är som bäst. Skärgården skulle må bra av att fler från våra skandinaviska broderländer skulle hitta vägarna hit ut, inte endast som turister utan som medarbetare i företag och hantverkare. På Åland är detta mer regel än undantag och skärgården slutar inte vid Skiftet. Carina och hennes partner kan väl inte vara de enda som känner sig stressade, skärgården kan utgöra ett alternativ för dem och det svenska språket ska inte ses som ett hinder utan som en fördel i ett land som gärna vill vara en del av Norden.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Med ångbåt till Högsåra

Förr kunde man köpa en passagerarbiljett direkt till Högsåra från Helsingfors eller Åbo. Från Högsåra gick det regelbunden passagerartrafik till Helsingfors och Åbo samt en massa orter däremellan. Samma förmån har man inte längre, likaväl går resan nu betydligt snabbare och möjligen även bekvämare. Var det bättre förr jämfört med nu kan diskuteras, bäst är ändå att slå ned sina pålar i Högsåra för gott.

Som den observanta läsaren märker handlar mycket av skärgårdsreportagen på ett eller annat sätt om kommunikationer. Färderna till och från skärgårdens öar, holmar och skär avviker från färder på landbacken.

Personporträtt:

Född: 1961 har nyss fyllt 60

Bor: på Lövö längs Kasnäsvägen

Familj: Pia, två hundar och en katt

Favoritträtt: spaghetti bolognese. Jag har lite rötter därifrån det vill säga Italien

Favoritdryck: öl och vatten

Favoritläsning: Dan Brown och Stefan Ahnhem

Karaktärisera dig själv: en positiv sport-, djur- och naturälskare

Färderna till Högsåra var minnesrika

–Jag är född 1935 och redan följande år vistades jag här med min familj. Sedan dess har Högsåra varit en bestående sommarvistelse för mig och min familj. Min morbror seglade här på 1920-talet och han fastnade för Högsåra. Mina morföräldrar och lite senare mina föräldrar hyrde in sig hos familjen **Örnell** i början av 1930-talet och där på bondgården vistades jag sedan barnsben på somrarna.

–Vår familj bodde på bruksorten Kuusankoski i östra Finland. Vår väg till Högsåra inleddes med att vi tog oss med pappersbrukets bil till järnvägsstationen i Kouvola och därifrån åkte vi tåg till Helsingfors. Ångbåten avgick tidigt på morgonen och därför övernattade vi alla hos släktingar i Helsingfors, det vill säga mina föräldrar och mina två äldre systrar.

–Ångbåten anlöpte en hel rad av bryggor på vägen. Folk embarkerade och debarkerade vid varje brygga som ångbåten angjorde. Passagerarna ombord var av många slag och arter, med fanns boskap såsom kor, hästar, får, grisar och getter. Givetvis fraktades det även post och varor av olika slag till butiker i skärgården, fisktransporter och mycket annat.

–Någon servering fanns inte ombord. Mamma hade tillrätt smörgåsar åt oss som vi lät väl smaka under den långa färden. Framme var vi sent på kvällen. Vår resa hemifrån till Högsåra räckte nästan två dygn.

–Efter kriget åkte vi båt från Hangö. Restiden blev inte väsentligt kortare men nog besvärligare. Nu skulle vi som tidigare åka tåg till Helsingfors. Där bytte vi tåg mot Åbo och i Karis tog vi tåget till Hangö. Många byten med resväskor, föräldrar och barn. Väl framme i Hangö skulle vi övernatta men det var brist på logi i den sönderbombade staden. Mina föräldrar tvingades gå brandvakt hela natten och jag lär ha sovit på en parkbänk. Båten avgick klockan sex på morgonen och vi stod klara på kajen i god tid.

–Ångbåten anlöpte Kejsarhamnen och det hände vid lågvatten att vi fick balansera på långa plankor för att komma torrskodda i land. I hamnen väntade en häst med kärra på oss. Upp på kärran lastade vi våra kappsäckar och till sist klev vi själva ombord. Färden till Örnells var kort men visst var vi trötta och hungriga efter den långa resan.

Högsåra by: gammal och välvårdad

–När jag var barn lekte inte Högsåra barnen med oss sommargäster. En annan indelning var att barn från den norra delen av byn inte umgicks med dem från den södra delen. Gränsen gick strax bakom nuvarande Farmors café. Indelningen gällde endast barn, inte vuxna. Jag hade inga jämnåriga flickor att leka med här på den södra delen, istället fick jag nöja mig med att spela kort och umgås med mina föräldrar samt att se efter djuren på gården. I tonåren fick jag uppdraget att vara barnskötare. Mitt jobb var att ta hand om **Trygve Örnell** och hans systrar.

–Jag gick ut gymnasiet i Borgå och utbildade mig till språklärare. Därefter var jag lärare i det som då hette handelsläroverket i Borgå och därefter i Ekenäs vid den tekniska läroanstalten. Jag flyttade till Hangö och där har jag fortfarande kvar min bostad. Därifrån kom vi med bil till Kasnäs innan färjan började trafikera.

–Alla mina tre barn var givetvis med. Min ena dotters dotter är gift här och heter **Alborg**. Jag har bott här sedan 2018 och samma höst gifte jag mig med **Anders Alborg**. Lite konstigt var det att flytta in på den norra sidan av ön till Anders som ville ha sällskap. Det går alldeles utmärkt att bo här året om, Marthaföreningen är aktiv och där lär man känna folk. Förr fanns här till och med tre butiker samtidigt under en kort tid. Visst är det tråkigt att vi saknar butik på ön men med bil och den korta färden med färja tar vi oss behändigt till Dalsbruk.

–Det bästa är ändå att husen står kvar från den tid när jag var barn. Vägarna är som de var på 1700-talet och husgrunderna står kvar enligt gamla kartor. De flesta husen är över 100 år och där står de fortfarande välvårdade. De som varit länge borta från Högsåra känner snabbt igen sig på alla vägar och byggnader.

–Nära var det ändå att huset där Anders och Gigi bor hade flugit i luften under ryskt bombardemang. Splittret från bomben slog in dörrkarmen. Spåret går att skönja än idag och ett annat hål finns kvar efter en sommargäst. Han förevisade stolt sitt gevär som ägaren okontrollerat antog vara oladdat, geväret brann av och kulan flög in i väggen.

Helt idylliskt och fridfullt är det tydligen inte i Högsåra även om detta med bomber och gevärskulor lär höra till kategorin undantagen. Däremot verkar Högsåra haft en väldig dragningskraft då man offrar nattsömn eller alternativ tar till parkbänken kombinerat med långa obekväma färdmedel såsom tåg, båt och hästskjuts för att komma fram. Dragningskraften är inte helt borta nu heller. Många tar bilen och båten när de kommer från Sverige eller Åland ut till vår skärgård. Visserligen får man övernatta i en säng och smörja kråset med delikatesser ombord, men visst finns där en likhet: skärgården har en osannolik dragningskraft såväl förr som nu.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Personporträtt:

Född: 6 juli 1935

Bor: Högsåra

Familj: Anders, tre barn, sex barnbarn och nio barnbarnsbarn

Favoritträtt: stekt strömming i ättikslag

Favoritdryck: estnisk smultronlikör

Favoritläsning: romaner, deckare med mera.

Inte dikter för i skolan skulle man lära sig sådana utantill

Karaktärisera dig själv: flitig korsordslösare, kortspelare, gillar krukväxter och trädgårdsarbete. Älskad av mygg och fästingar (kärleken är inte ömsesidig)

Elektrikern var alltid redo när strömmen bröts

Elförsörjningen i skärgården har varit särskilt utsatt genom svåra väderleksförhållanden kombinerat med långa och otillgängliga avstånd. Elbolagen prioriterar tätorter framom glesbygd när strömmen bryts. Dessbättre fanns det en elektriker i Hitis skärgård som kunde rycka ut när och var som helst för att leta fram felet och åtgärda problemet.

De flesta i Hitis/Rosala vet vem jag avser. **Valdemar Rosenqvist** är min granne i Rosala. Skärgården elektrifierades i denna del av skärgården 1953 och några år tidigare grundades bolaget Hitis elektriska. Mer om detta hur kablar drogs över kobbar och skär kan ni läsa i RoHit 2011. Fram till nyligen kombinerades sjökabel med elstolpar, numera har en hel del landbaserade kabel grävts ned i jorden och överföringsavgifterna har skjutit i höjden. Fördelen är färre elavbrott. Annat var det ännu för några år sedan när kablar på land var luftburna. Då hörde elavbrotten till regeln vid höststormar, kraftiga snöfall eller tekniska fel i transformatorer. Nu föreligger det en liten risk att en grävskopa kapar kabeln eller att en båtförare drar upp sjökabeln med ankaret.

Född till elektriker

–Min far **Volmar** var med och grundade Hitis elektriska där han sedan jobbade till pensioneringen. Allt sedan barnsben var jag med i båten när min far avläste elmätare

och tog betalt. Folk betalade kontant och det kallades att björna. Pengarna samlades i en plåtbuk. På den tiden bodde det folk i skärgården, sommargästerna var fåtaliga. Färderna gick till alla bebodda holmar och öar i Hitis skärgård där det fanns elström

–Jag föddes i mars 1956 när snön ännu låg på marken. Min far lånade häst och släde i Spaks för att åka knappa tio kilometer till Hitis efter **Olga Gabriellson** som var barnmorska. Det blev en del dramatik på vägen. På den smala vägen mötte han ett hölass, släden kantrade mot snövallen, pappa ramlade av och hästen fortsatte färden utan släde. Som tur förstod hästen situationens allvar och stannade upp efter ett tag. Släden kopplades på och färden fortsatte till Hitis. Olga var på plats, färden tillbaka inleddes och snabba tag var ekipaget tillbaka i Rosala. Barnmorskan hann fram i tid och jag såg dagens ljus hemma i köket.

–I skolan var vi tre elever på samma klass. När skolan i Hitis stängdes ökade antalet elever. Jag gick ut grundskolan i Dalsbruk och kunde då bo hos min storsyster **Anna-Lisa**. Till veckosluten ville vi från Hitis och Rosala åka hem. MS Hitis avgick på lördagar från Dalsbruk strax innan skoldagen var avslutad. Då passade vi på att smita från den sista lektionen för att inte bli akterseglande.

–Läraren i Dalsbruk förstod sig inte på livet i skärgården. Som straff för att vi smet från den sista lektionen fick vi kvarsittning när vi väl var tillbaka på skolbänken. Om vi följt lärarens vilja hade vi fått stanna

veckosluten i Dalsbruk och hembesöken hade fått vänta till julhelg, sport- och påsklov. På vintrarna hände det att vi åkte snöskoter till skolan. Om inte annat lyckades åkte vi skidor till Kasnäs och därifrån fortsatte färden med buss till Dalsbruk. Skidspåren var inte dragna och vi barn tvingades ta oss fram över ställen där det fanns strömmande vatten. Vi kände inte till isläget på våarna och ingen varnade oss.

–Yrkesvalet efter grundskolan var given: jag ville bli elektriker som min far. Elektriker blir man inte utan utbildning och en sådan möjlighet erbjöds i yrkesskolan i Pargas. Där gick jag den tvååriga utbildningen tillsammans med **Bo Gustafsson** från Hitis (se inslaget om honom i denna tidning). Numera är visst utbildningen treårig.

Genast på jobb efter skolan

–Hitis elektriska upphörde med verksamheten 1967 och ingick därefter i Lounais Suomen Sähkö. Min fars arbetsplats var här i Rosala och så blev det även för mig. Jag sommarjobbade med honom och efter avslutad utbildning jobbade vi några år i par. Han pensionerade sig 1984. Det var min far som lärde mig rutter mellan holmar och skär, resten har jag lärt mig själv. Uppenbarligen förstod företagets ledning att det behövs en elektriker här ute som känner de lokala förhållandena och är nära till hands.

–Till mitt jobb hörde att köra omkring i skärgården med min båt för att avläsa elmätare, byta ut mätare och att sköta bolagets transporter. Min båt var i flitig användning och som mest körde jag 1600 timmar i året, vanligtvis rörde det sig om 1000 timmar. Då om någonsin lärde jag känna denna skärgård utan och innan.

Den ovanstående utsagan kan jag intyga som återkommande redaktör på köl. Med sjökortet i handen har jag fått instruktioner av Valdemar om de mest knepiga ställen i skärgården. Allt givetvis utanför farlederna. Tack vare det har redaktionens båt Glada Laxen hittat fram och tagit färdvägar som söndagsseglare inte har en aning om.

–Båten var i användning när det var öppet vatten, is klarade den inte av, däremot köld för i kajutan hade jag en effektiv värmare. Som mest kunde jag ha tre ton gods ombord i form av elkablar, verktyg och elgubbar. Båten var 32 fot lång och ibland kunde jag ha nio man ombord. När det var kallt och blåsig tvingades alla i kajutan. De

flesta var finnar med ingen kunskap i svenska och dåligt kunnande i sjövätt. En gång i Västanfjärd när vi tog i land kastade den sista som lämnade båten loss och där flöt min båt iväg. Han förstod inte att båtar ska förtöjas och jag fick låna en roddbåt för att hinna upp båten på rymmen. Hästar och båtar ska förtöjas, heter det. Jag lärde mig lite finska av elgubbarna men de var inte mottagliga för min svenska.

–Båt och motor fungerade bra, en gång lossnade propellern i Västanfjärd. Jag låg vid kaj med min båt men trots det måste vi anlita dykare för att hitta den, muttern blev kvar på botten. Elbolaget kom med lastbil och kran som lyfte upp aktern. Propellern kom på plats och en mutter som passade hittade jag bland grejerna i båten. Jag kom hem till Rosala den gången med blotta förskräckelsen.

–Tillsammans med **Mats Wilson** lät vi bygga en pråm som fick heta ValMa. Med den forslade jag traktorer och tunga grejer ut till holmarna för elbolaget. Vi forslade även byggnadsmateriel såsom tegel och annat tungt som inte gick att ta ombord i min båt. På en av resorna var pråmen för tungt lastad och traktorn ombord rullade ned i sjön. Djupet var sex meter. En dykare kom till hjälp och fäste en vajer i traktorn och vi vinschade den i land. Dessvärre ligger 699 tegel kvar i botten, en satt fast på traktorns kylare. **Birger Fihlman** i Hitis såg till att traktorn fick liv igen efter en grundlig genomgång.

Njärssalut och skärgården slocknade

–När det var snöstorm var det upplagt för strömavbrott. Träd föll över linjerna och då fick jag ta till motorsågen mitt i natten för att röja upp. Enda sättet att hitta felet var att plumsa i snön längs med ellinjerna. Det var mitt jobb att övervaka och reparera när det blev strömavbrott och det hände alltid när vädret var som värst och när man helst ville hålla sig inne.

–En gång i januari bröts strömmen på Vänö. De ville ha hjälp för hela ön var mörklagd och alla kyl- och frysskåp inklusive spisar var ur funktion. Isen hade börjat lägga sig, mätaren visade minus tolv grader och vindstyrkan var 17 meter i sekunden. Ute på Gullkrona fjärd gick höga kyliga vågor. Jag anlidade sjöbevakningen som stod till tjänst med sin båt tillverkad av stål. Vi fick knacka is från rutan i styrhytten flera gånger under färden när

vågorna sköljde över skeppet ute på fjärden. Elfelet på Vänö lokaliserades och jag kunde åtgärda problemet. Strömmen kunde slås på och Vänöborna blev nöjda.

–Nyårsnatten 1980 eller 1981 blev en händelserik historia. Elavbrottet omnämns i denna dag som ett muntert minne, men som då väckte frågor och förundran. Det var nyårsfest på Vikingaborg i Rosala och när klockan slog tolv och vi övergick till det nya året med skumpan i handen slocknade belysning och musik. Strömavbrottet drabbade inte enbart Vikingaborg utan hela Rosala by och lika mörkt var det i Hitis. Vädret var det inte fel på denna gång.

–På den tiden fanns det ingen vägbelysning men folk tog sig likaväl ut i mörkret för att skjuta raketer. Ut kom även Olof, han hade inga raketer men ville vara med och fira genom att avlossa sitt älggevär. Skottet gick rakt upp i den mörka skyn och vad värre, kulan kapade den strömförande kabeln och alla hus i Hitis skärgård mörklades. Det behövs stor precision att skjuta av strömkabeln mitt på ljusa dagen, men hur det gick till mitt i natten är en gåta. Olof fick böta för detta men han tyckte händelsen var värd priset.

Kreativa skärgårdsbor

Det gäller att vara påhittig när det uppstår strömavbrott. Hur hitta rätt och hur göra när trädet som ligger över linjen kapas och hävs upp på luftkabeln. Eller hur gräva ned kablar mellan rötter och stenar på holmarna. Installationer inne i byggnader hörde även till Valdemars jobb men där kunde han stöta på överraskningar. En gång när Valdemar var på besök hos Olof passade han på att fråga om hjälp att få TV-antennen dragen genom timmerväggen i sitt hem.

– Dessvärre hade jag inte bormaskinen med och jag föreslog att vi kunde ta det en annan gång. Olof tyckte det var en dålig idé. Han tog fram sitt kända älggevär och sköt ett välriktat skott genom väggen. Hans precision som skytt var väl känd och beundrad vid detta lag. Hålet blev snyggt och kabeln gick att dra genom hålet som smort.

–Olof blev ivrig av sina tilltag och en annan gång ville han ha min hjälp att dra strömkabel från sin mors hus ned till sjöbodarna vid stranden. Min bormaskin ville han inte veta av. Modern beordrades in i kammaren och jag fick i uppdrag att rita ett kryss var hålet skulle vara. Geväret plockades fram, han ställde sig på köksbordet och med en smäll var hålet där. Samma upprepades i sjöbodarna och den sista väggen genomborrade han med hagelgevär.

Visst går det att dra nytta av älggeväret till annat än

att fälla älg och hjort. Kanske inte att rekommendera varken för elektriker eller jägare även om det skulle ske i skärgården. Under min, det vill säga RoHit redaktörens militärtjänstgöring fick jag i uppdrag att skjuta med maskingevär mot ballonger i Sydalen på Hangö udd. Frestelsen blev för stor och jag kapade en tall med en välriktad serie där den teoretiska eldhastigheten var över tusen skott i minuten. Effektivare än en cirkel vill jag påstå.

–Strax efter millennieskiftet blev jag beordrad att åka med första färjan till Kimito (kl. 6) för att ta emot uppdrag och därefter åka tillbaka till Rosala, berättar Valdemar. Jouren fanns på den tiden i Kimito och nu lär den finnas någonstans norr om Åbo. Detta resulterade i att elavbrotten blev längre men å andra sidan har elöverföringen blivit bättre och avsevärt dyrare.

Centraliseringen var inget för Valdemar, han sade upp sig och elbolaget fick klara sig utan honom. Sedan dess har det inte funnits någon som övervakar luftkablarna här i skärgården och nu som sagt är långa sträckor nedgrävda för att förhindra elavbrott.

Valdemar är numera sjukpensionerad och har omfattande hälsoproblem att tampas med. Det elektriska intresset är inte mörklagt trots motgångar. I hans verkstad hänger kablar i olika valörer, och hyllorna är fyllda av eldosor andra elektriska mackapärer. På hustaket finns arton solpaneler som visar sin effektivitet när väl solstrålarna hittar fram. Trots sjukdom är Valdemar en solstråle när han är till humörs. Det är inte alla unna att ha goda grannar.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså samt ur Valdemar Rosenqvists fotoarkiv

Personporträtt:

Född: 1956

Bor: Rosala

Familj: änklings

Favoritträtt: rotmos och fisk i olika former

Favoritdryck: long drink

Favoritläsning: dagstidningar

Karaktärisera dig själv: en dag i sänder.

Skärgårdsbor eftertraktade kranförare i Helsingfors hamnar

Hamnstaden Helsingfors har sedan begynnelsen haft en nära relation till skärgården bland annat genom fisk- och sandtransporter med fiskebåtar och sandskutor. Mindre känt är att svenska skärgårdsbor rekryterades som kranförare till stadens hamnar. Erfarenhet av skärgårdsliv och sjömanskap var egenskaper som låg högt i kurs.

Yrken där kunskaper i svenska är nödvändiga har dragit till sig inflyttare till Helsingfors och berett en klassresa för många från arbetarmiljöer. Helsingfors är landets administrativa och kommersiella centrum, vilket öppnat för en stor tjänstemannakår som i många fall förväntas

vara språkkunniga i svenska. Förutom i affärsvärlden och inom tjänstemannakåren har svensk arbetskraft varit efterfrågad i exempelvis lotsväsendet där språkkunskaper är behövliga. Beträffande arbetarbefolkningen där kunskaper i svenska inte varit en klar fördel har det varit tunnsått med en samling av svensk arbetskraft.

Ett känt exempel där kunskaper i svenska hade en sekundär betydelse var spårvagnsförarna som drog till sig ovanligt många svenska Sibbobor och givetvis även från andra kustkommuner. Med tiden blev de fackligt och politiskt aktiva och grundade en egen lokalförening *Spårvägens svenska socialdemokratiska förening* som är numera nedlagd. Kranförare i hamnarna var ett ensamt

jobb högt uppe i kranens hytt och där spelade inte svenskan någon större roll, men likaväl dominerades förarna av svenska skärgårdsbor efter kriget. Från Hitis skärgård vara flera anställda som kranförare i Helsingfors hamnar, endast en är kvar: **Erik Berglund** och honom lyckades jag övertala för en liten intervju i vår tidning.

Min mor försörjde oss med fiske

–Jag är född här på vårt fiskehemman i Hitis 1932 och i januari 2021 fyllde jag 89 år. Vi var fem barn och nu är bara två kvar i livet. Vi växte alla upp här på Norrsund som gården heter. Huset är från mitten av 1800-talet och hör till de äldre i Hitis.

–Vi hade ytterst lite odlad jord på vår gård och därför levde vi i praktiken enbart på fiske. Min far drunknade när jag var sju år. Han var ute på svag is under menföret vid Idskär där Norrfjärden möter Skallerfjärden. Isen brast och han hamnade i det kalla vattnet och där blev han.

–På den tiden fanns ingen hjälp att få från kommunen, min mor var tvungen att försöka försörja oss barn. Min far efterlämnade båt och fiskbragder. Min mor stod inte handfallen utan satte i gång med fisket. Hon och en annan änka började fiska abborre och flundra tillsammans vid sidan av hushållsarbetet och skötseln av barn. Så fort vi växte till oss hjälpte vi barn till med fisket.

–Min skolgång avklarade jag i Hitis. Vid fyllda fjorton år var det slut på min skolgång, någon ekonomisk möjlighet att fortsätta till lands fanns inte. Direkt efter skolan började jag jobba på Westerbergs rökeri i Hitis. Där på rökeriet jobbade jag i ungefär två år varefter jag blev anställd på en pråm som tillhörde Förby kalkbruk.

–Pråmen saknade motor och den drogs fram av en bogserbåt. Min uppgift var att styra pråmen som hade ett roder samt att sköta om lastning och lossning. Vi var två man ombord. Med den fraktade vi kalk till fabriken från kalkbrotten som fanns i närheten. På höstarna kom pråmen till användning att frakta sockerbeter till sockerbruket i Salo. Sockerbetorna lastades ombord på Pettu gård som tillhörde kalkbrukets ägare **Karl Forsström**. På vintrarna när isen lagt sig var jag hemma och hjälpte till med fisket.

–En Hitisbo var styrman på Shells tanker Sigrid och han ordnade jobb åt mig. Efter det tog jag hyra på ett fraktfartyg. Jag blev sjuk efter ett tag och fick avsluta mitt sjömansliv. Efter avtjänad värnplikt var jag på sjön igen. I London mönstrade jag av 1955 och genast när jag kom hem var grannen på besök från andra sidan sundet. Han kom med beskedet att jag kunde få jobb som kranförare i Helsingfors. Det råkade vara min kompis som var anställd kranförare vid hamnverket i Helsingfors som hade kontaktat min granne. Telefoner fanns inte i alla gårdar på den tiden.

Kolkajen på Busholmen väntade

–Chefen för hamnverket var en ingenjör som var svensk och han ville ha skärgårdsbor som kranförare, varav de flesta hade varit på sjön. Jobbet var eftertraktat och av någon anledning litade han på oss skärgårdsbor. Ansvaret

var stort och det gällde att ha ordning och reda på vad man gör på jobbet och i det privata. En felmanöver kunde ställa till med omfattande skada. De flesta kranförarna var svenskspråkiga och det var också många förmän i hamnen. Vi var minst ett tiotal här från skärgården som var kranförare, stuvarna var för det mesta finnar. Många stuveribossar var från Kimito.

–Yrket lärde man sig med att följa med en erfaren kranförare som lärde ut om alla spakar och hur man ska handskas med dem. Inte behövde man sitta på skolbänken för att bemästra en kran, lärlingsförfarandet var minsann effektivt. Numera är läget annat och det är ofta truckförare i hamnen som omskolas till kranförare.

–När lärlingsperioden var över fick jag fast jobb vid kolkajen på Busholmen. Under mina år på Hamnverket hanterade jag kranar på Skatudden, Sundholmen och på Sumparn. Där lastades och lossades styckegods förutom kol som lossades på Busholmen och Sundholmen.

–Utsikten var fin från kranen på 24 meters höjd. De gamla kranarna var rätt kalla på vintrarna men de nyare hade välförsedda värmeaggregat. Jobbet där uppe var ensamt men vi hade en bra arbetsgemenskap bland oss kranförare när vi träffades. Dessvärre är alla nu borta förutom jag. Borta är även det svenska inslaget i hamnen som förut präglade arbetslivet där.

–Inledningsvis bodde jag först i Esbo men när jag fick fastanställning erbjöds jag liksom alla andra i stadens tjänst en tjänstebostad. En sådan erbjöds mig i Tölö på Rosavillagatan. Kontakten till Hitis bröts aldrig och på hösten 1987 efter pensioneringen flyttade jag till Dalsbruk och för åtta år sedan blev jag änklings.

Erik besöker hemgården i Hitis regelbundet med sin skoter. Under den varma årstiden är han långa perioder där för att sköta om byggnader och gårdsplan. Till Hitis butik brukar han cykla regelbundet. Det var på färjan jag träffade Erik på sin skoter och efter övertalningar fick jag denna intervju med honom. Tur att övertalningen lyckades, annars hade vi fått leva i ovisshet om det speciella med kranförarskrået i Helsingfors. Visserligen är det känt att Hitisbor var kranförare men upplysning saknades av en som upplevt livet uppe i kranen.

Text: Jan Sundberg

Foto: ur Erik Berglunds fotoarkiv

Postförarens dotter berättar

Sommarö invid Rosala by var förut ett livligt fiskar/småbrukarsamhälle. Idag bor ingen längre kvar året om, men minnen finns där om hur det var förr och hur det skulle gå senare i livet. Det kunde ha gått illa för postförarens dotter strax efter födseln under kriget, men skärgårdsborna har en förmåga att klara sig ur besvärliga situationer.

Denna gång besöker jag **Kerstin Kiuru** född Strandberg som numera bor i Rosala. Hon är uppvuxen på Sommarö som inte ansågs vara en trygg plats för civila under kriget. Avståndet till fortet på Örö var inte mer än knappt tre sjömil och genom det var risken stor att fiende flyg och skepp skulle ha fortet som måltavla för bomber och granater. Träffsäkerheten var inte den bästa på den tiden och inte var måltavlan alltid heller rättplacerad på kartan. En liten misskalkylering och Sommarö hade blivit utsatt för en attack.

Sovjetiska bombplan tog vägen över denna del av skärgården på sina raid mot Åbo från baserna i Estland. Det var främst från flygbaserna i Hapsal och Baltischport (Paldiski) som bombplanen tog den korta vägen över havet till sina mål. Om inte alla bomber kunde fällas över det utsatta målet var det bäst för de sovjetiska stridsflygplanerna att tömma resterna av lasten på hemvägen över skärgården. Om en del av bomberna fanns kvar i planet vid återkomsten kunde det gå riktigt illa för piloten. Han kunde bli anklagad för att hysa sympatier med fienden vilket var att likställas med landsförräderi och där straffet var nackskott eller arkebusering med gevär inför flygflottiljens piloter.

Inte tryggt att födas på Sommarö

–Det var krig när jag föddes i december 1939. Genom närheten till Örö ansåg barnmorskan att det vore tryggast att flytta min höggravida mor till lands för att föda. Sagt och gjort, min mor skjutsades till Västanfjärd och där föddes jag i en liten stuga som tillhörde en sjöman.

–Tre veckor senare i januari hade isen lagt sig i kylan och det ansågs trots allt vara bäst att åka hem till Sommarö. Färden tillbaka skedde med häst och släde på natten för att undvika bombplan som återvände från bombräder i Åbo.

–Vi åkte med två hästdragna ekipage som kördes av två gamla gubbar. Vi var flera som skulle tillbaka förutom min mor och jag även mina äldre systrar samt barnmorskan **Olga Gabrielsson** med sin dotter.

–I mörkret hördes bombflygen på väg tillbaka och när de började fälla sina bomber över isen körde kuskarna hästar, slädar och oss passagerare upp på en holme i skydd för flygplanen. På öppna isvidder är man oskyddad och bomber som slår ned i isen lämnar efter sig stora hål som man lätt kan köra ned sig i när sikten är obefintlig.

–Färden fortsatte i mörkret men hästkuskarna tappade bort sig och vi körde fel i riktning mot Padva i Bromarf. Avsikten var att komma fram till Hitislandet i mörkret men det hann ljusna under kuskarnas irrfärd.

–När mörkret vek undan för ljuset råkade barnmorskan få syn på Hitis kyrktorn. Trädbeståndet var på den tiden inte lika högt och tätt som nuförtiden. Med detta var kursen omlagd och vi kom fram till fast mark. Färden tog hela natten och en hel del därtill. Jag klarade resan men

mina fötter lär ha varit iskalla.

Rosala första postförare

–Min far **Emil Strandberg** var byns första postförare som avhämtade postsäcken direkt från Dalsbruk. Han började jobbet 1945 strax efter att han kom helskinnad hem från kriget. Förut avhämtades postsäckarna i Hitis för transport till Rosala.

Posttrafiken till Hitis från Dalsbruk inleddes 1893. När det var fritt vatten seglade postföraren med sin båt till och från Dalsbruk. När båtmotorer blev vanliga i skärgården gick färderna snabbare, låt vara att den tidens motorer gjorde inte mer än några modiga knop. Det gällde att hitta rätt i mörkret och på vintrarna användes häst, kälke och skidor. Isarna var ofta svaga vid Skallerfjärden och då var det direkt livsfarligt att färdas och inte var fjärden heller skonsam vid hård sjögång.

–Posttrafiken mellan Rosala och Dalsbruk upprätthölls fyra gånger i veckan under sommarmånaderna och tre gånger i veckan under vintermånaderna. Båten var en akterruffad fiskebåt som var ungefär 28 eller 29 fot lång. Motorn var en svårstartad Tampella som skulle värmas innan den vevades i gång. Det var en ständig kamp mellan min far och motorn som helst ville vara överksam.

–Färden tog flera timmar i anspråk med avstickare till Kagsjöla och Kasnäs. På höstarna åkte han i väg i mörker och kom hem i mörker. Vädrets makter kunde variera från solsken till storm, häftiga regnskurar och dimma. Även om sikten var obefintlig tog han sig fram utan modern navigationsutrustning. På vintrarna åkte han skidor över isen och drog en kälke efter sig.

–Det var inte endast postsäckar han hade ombord. Han skötte även om passagerartrafik eftersom det fanns folk som av olika orsaker hade behov av att åka till eller från Dalsbruk. Det hände ofta att han förde sina passagerare ända till hembryggan.

–När han inte var upptagen med postfärder drygade han ut sina inkomster med fiske. Han lade ut skötar på hösten vid Högländ som ligger i riktning mot Pargas. Fisket fortsatte tills isen lade sig. Båten kunde vara helt nedisad när han kom hem från fiskefärderna.

–Han skaffade sig en häst för att färdas över isarna med postförsändelser. Året var visst 1952 och hästen kom till användning endast en vinter. Otursamt trampade hästen på en granatskärva som låg i marken på Sommarö. Hästen blev allvarligt sjuk och måste avlivas. Då slutade även min far med postförarjobbet.

Vägarna från och tillbaka till Rosala

–Under min barndom fanns det tio hushåll på Sommarö och flera barn. I vår familj hade jag två äldre systrar, en yngre bror och en yngre syster. När jag inledde skolgången hösten 1946 i Rosala var vi 14 elever på min klass.

–Skolfärderna gick över land och vatten. Vi rodde den korta vägen över Strömmen. På vintrarna undvek vi Strömmen för där var isarna svaga. I stället tog vi vägen över Halde, det vill säga där isarna höll i riktning mot Sebbholmen.

–Alla i familjen skulle bidra med sin insats i hushållsarbete och försörjningen. Vi fiskade med drag

och mamma följde med pappa när han sysslade med fjällfiske här i närheten. Fisk i olika former och valörer var en ständigt återkommande rätt på matbordet.

–Sista skolåret vistades jag hos en släkting i Skinnarvik. Vid fyllda femton var jag sju månader i St. Michel på finnbyte. Familjen kunde svenska och mina kunskaper i finska förkovrades knappast alls. Jag fick upprepade gånger svara på deras frågor om hur jag trivdes i Finland.

–Min äldre syster var hälsovårdare i Borgå och där gick jag ett år i folkhögskola och sedan två år i folkakademien som låg granne till folkhögskolan. Avsikten var att fortsätta studierna men för att förtjäna pengar tog jag ett sabbatsår och flyttade till Stockholm där jag jobbade inom vårdbranschen.

–I Stockholm träffade jag min blivande man **Kalervo Kiuru** som studerade till veterinär. När han blev klar med studierna flyttade vi tillbaka till Finland. Han omskolade sig till tandläkare och öppnade praktik i Ekenäs och jag utbildade mig till tandsköterska. Vi fick tre barn och vi firade somrarna i Rosala och nu bor jag här året om, vilket jag redan gjort i tolv år.

–Mitt äktenskap upplöstes 1977 och jag fick jobb som mottagningsbiträde i Tenala och Bromarf. De sista åren innan pensioneringen jobbade jag som handläggare på Socialbyrån i Ekenäs. Somrarna tillbringade jag alltid på Sommarön där vi hade byggt en liten stuga.

Hembygden har en dragningskraft som inte sinar i första taget. Nyckeln till detta är att kontakten aldrig bryts, som alla andra relationer ska den vårdas och upprätthållas kontinuerligt. Och vad bättre, Rosala visade sig dra det längsta strået i tävlan med Stockholm, Helsingfors och Ekenäs.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Referenser:

Bergström, Karl-Olof (2019), Nestor. Ingår i Cygnel, Sam (red.), *Vårt Hitis*. Hitis: Hitis kyrkoby byaförening. Gustafsson, Eivor (2019), Postverksamheten. Ingår i Cygnel, Sam (red.), *Vårt Hitis*. Hitis: Hitis kyrkoby byaförening

Personporträtt:

Född: 28 december 1939

Bor: Rosala/Ekenäs

Familj: tre barn, fem barnbarn, vännen Torvald och hunden Cotten

Favoritträtt: gillar all mat och värdesätter god husmanskost samt alltid en efterrätt som pricken över i

Favoritdryck: vatten, hemmagjord saft och kall mjölk

Favoritläsning: historiska romaner, Illustrerad Vetenskap och Världens Historia som jag läst i många år. Gillar även deckare.

Karaktärisera dig själv: förenad och glad "gumma" som älskar att fiska och gräva i jorden

Grankulla förgyller Biskopsö

En koppling till staden Grankulla har gården Grankulla på Biskopsö inte förutom att staden var ett fastighetsbolag på en skogbevädd kulle i begynnelsen. Gården Grankulla sjöd förut av liv men nu är den periodvis ett enpersonshushåll där en företagsam dam har sett till att gården är redo att ta emot en ny generation av företagsamma Grankullabor.

Vägen till Biskopsö över Skallerfjärden är bekant efter åtskilliga båtfärder inklusive genvägar i vattnen kring Biskopsö. Även Grankulla längst in i viken är bekant för där gjorde vi ett strandhugg för en intervju med **Inger Granroths** son **John** för ett par år sedan (se RoHit 2019). Framtidstron var stark hos honom jämfört med många andra som endast ser problem men inga lösningar. John bor nere vid stranden men uppe på kullen finns gårdens huvudbyggnad och där bor Inger numera själv sedan barnen är utflugna och mannen **Hans** har gått bort. Gården är Hans släktgård och Inger flyttade in 1983 och blev Biskopsöbo och det är hon i denna dag.

–Jag är hemma från Dalsbruk och där var skärgårdskopplingen ständigt närvarande. Bruksarna var vana fiskare och det var även min morfar på Byholmen

utanför Dalsbruk. Mormor var hemma från Kagsjöla i dåvarande Hitis kommun. Min far och mor jobbade i fabriken och där jobbade jag ett år som springflicka i tonåren.

–Dessbättre fick jag möjlighet att utbilda mig och efter ett år på vårdlinjen i Västra Nylands folkhögskola fortsatte jag studierna i Vasa till laboratoriesköterska. Kort efter studierna fick jag jobb här på hemorten men jag ville se och lära mig något mer. Jag sökte mig till det stora och ansedda Akademiska sjukhuset i Uppsala. Tre år på sjukhusets laboratorium var lärorika men under tiden mognade jag till insikt och ville flytta hem.

–Vägen hem gick via Hangö där jag jobbade ett halvår och därefter blev jag anställd 1982 på laboratoriet vid hälsocentralen och bäddavdelningen i Dalsbruk. Där har jag jobbat sedan dess även om verksamheten flyttade sommaren 2019. Nu jobbar jag fyra dagar i veckan på den så kallade närservicepunkten i Dalsbruk, förutom på somrarna när den är stängd.

Steget var inte långt att flytta till Biskopsö

–Jag var van att köra båt sen förut och avståndet till Dalsbruk var ändå inte alltför långt från Biskopsö. Flytten

till Biskopsö ändrade inte på mitt arbetsförhållande med annat än att färderna blev mer krävande. När det var mörkt största delen av dygnet i oktober slutade jag köra båt till jobbet och bodde periodvis i Dalsbruk. På den tiden fanns det ingen GPS eller mobiltelefon, det var bara att försöka navigera enligt bästa förmåga.

–Min man Hans fiskade och det hörde till att plocka strömming från skötarna kort efter min ankomst till Biskopsö. På vintrarna när isarna höll kunde jag ha ett halvt ton fisk på flaket under mina arbetsresor.

–När barnen var i dagisåldern åkte vi med egen båt och på vintrarna över isen med snöskoter till daghemmet i Dalsbruk. Sedan dess har förbindelserna förbättrats och vi fick åka med svävar och vid öppet vatten med förbindelsbåt (Taxen) som kom till vår brygga för att avhämta barnen till skolan och mig till jobbet.

Luttrad skärgårdsbo

–Förutom mitt jobb på laboratoriet livnärde vi oss med sjötransport som Hasse körde från tidig vår till sen höst. Uthyrningsstugor och fårfarm hade vi också. Med tiden hade vi kalvar för eget bruk och Hasse jobbade i egen skog. Några kalhyggen var det inte frågan om utan han skötte skogen med varsam hand.

–För att dryga ut inkomsterna köpte vi **Liljeqvists** sågverk. Han sågade bräder som såldes, en del användes för eget bruk. Virket och övriga varor till husbyggen forslade han med en pråm som var i flitig användning.

–Inom en period av tio månader dog min svärmor, min pappa och sedan min man Hasse 2016. När jag blev änka hade jag inga tankar på att flytta härifrån, mitt hem är min trygghet. Periodvis och särskilt vid menföre är jag helt ensam på hela ön. John är ofta i land på jobb. Inte räds jag vara ensam om inte annat kan barnens hundar vara en samtalspartner som lyssnar på mina funderingar.

–Mitt jobb här på gården är att vara fastighetsskötare. Skotta snö när och om det blir vinter, bära in ved och att elda. Grannarna brukar hjälpa vid behov och samma gäller mina egna barn och svärson.

–Ensamheten bryts oftast till veckoslutet och då kan vi vara åtta personer runt matbordet när barn, deras partner och barnbarn samlas här. Jag sköter om matlagningen och disken. Till jul samlas släkten här. När covid-19 var ett okänt fenomen kunde vi vara tio personer kring julbordet. Till firandet hörde även att åka med båt till Hitis för att

besöka gravarna och att delta i julkyrkan om vädret tillät. Här uppe på berget har vi en minnessten, en fin sådan, röd granit och speciell form, som Hasse har släpat hem. Vi hittade den vid ett uthus. Hans minne hedrar vi med att tända ett ljus i lyktan.

–Numera kommer förbindelsbåten Stella fyra gånger i veckan till Biskopsö brygga. Det går att beställa matvaror om man så önskar med båten. Till veckosluten kommer det ut folk till ön med Stella som anländer på fredag kväll och returen sker på söndag kväll.

–John har tagit över det mesta av den forna verksamheten på Grankulla. Jag har kvar fyra uthyrningsstugor att sköta. De är redan till åren och är rätt anspråkslösa. De hyrs ut på årsbasis och ger en liten inkomst.

Människan är ingen ensamvarg utan ett flockdjur som visserligen periodvis kan vara för sig själv men som har ett starkt behov av umgänge med vänner och anhöriga. I skärgården kan skiftningarna kännas omvälvande från fullständig ensamhet och tystnad till liv och rörelse i stugan på veckosluten. I storstädernas anonymitet kan en människa av olika orsaker hamna i fullständig ensamhet där ingen i vimlet bryr sig eller vet om dig. Livet i skärgården kan vara tryggt och i högsta grad socialt bara man själv bjuder till och låter ensamhet växla med aktivt umgänge. Inger har visat prov på att denna utsaga stämmer.

Text: Jan Sundberg

Foto: Andrea Granroth

Personporträtt:

Född: 26 augusti 1957

Bor: Biskopsö, Hitis skärgård

Familj: barn och barnbarn

Favoritträtt: stekt anka och selleri-potatismos

Favoritdryck: rödvin, skumpa

Favoritläsning: biografier, skönlitteratur

Karaktärisera dig själv: ärlig, energisk och naturvän

Backom Café väcker liv i byn

Grannarna Holmströms lanthandel och Backom Café är mittpunkten i Hitis by. Caféet är öppet under den varma årstiden och butiken året om. Båda näringarna stöder varandra och utan dem skulle byn sakna sitt pulserande hjärta. Det är ingen självklarhet att caféet finns där efter perioder av nedlagd verksamhet.

Ett Backom Café utan verksamhet har resulterat i en tomhet mitt byn där folk förut satt ute och umgicks. Människan är ett flockdjur och gillar att komma samman vilket även är en livsbetingelse för en levande by. Tursamt nog slog caféet upp dörrarna igen för några år sedan. Det mesta av bord och bänkar står ute i det fria. Vål planerat i tider av pandemier. Själva byggnaden är en gammal ladugård som inte hålls varm på vintern och som inte heller var tänkt att utfodra folk utan var avsedd för belättna kor och grisar.

Caféet sköts av två damer som uppenbarligen kompletterar varandra och där den ena inte skulle kunna sköta verksamheten utan den andra. **Monica Lundén** är inflyttad och äger restaurangverksamheten medan **Annika Grönroos** har återvänt till sin hemort och är anställd av Monica. Jag träffade dem var för sig i Hitis där de är grannar och bor endast några stenkast från Backom Café. I tur och ordning får de berätta om sina livserfarenheter innan de blev arbetskompisar.

Företagsamhet präglar Monicas liv

–Jag är född och uppvuxen i Hangö och där gick

jag i skola. Redan som nittonåring flyttade jag till Helsingforsregionen med min blivande man som studerade till byggmästare. Mitt jobb var att sköta barn.

–När jag var fyllda 38 blev jag änka med tre barn. För att försörja mig skötte jag även andras barn vid sidan av mina egna, vilket jag redan sysslade med när min man levde. Samtidigt utbildade jag mig till barnskötare vid Folkhälsan i Helsingfors. I Vanda jobbade jag på stadens dagis samt på det populära daghemmet Fyndet.

–Jag gifte om mig och vi flyttade till ön Utö som ligger i Förby mitt emot Kimitoön. På den tiden fanns det ingen broförbindelse till Utö, landsvägsfärjan gick enligt tidtabell. Min man hade ett åkeriföretag och jag fortsatte med mitt jobb i Vanda.

–I fem års tid pendlade jag fem dagar i veckan till arbetet i Vanda. Färden inleddes kl. 6 när färjan började gå. Min man och jag åkte med bil till Salo och därifrån fortsatte jag med tåg. Om jag behövde bil på jobbet någon gång körde jag hela vägen till Vanda. Arbetsresan tog två timmar och trettio minuter i anspråk och lika länge tillbaka. Hemma var jag ungefär vid halvåttatiden på kvällen.

–Min son tog över butiken i Förby och i anslutning till den byggde han om och utvidgade restaurangen. Där började min bana i restaurangbranschen. Det var jobbigt i början att ställa om sig. Barnen ger, kunden tar fick jag lära mig när jag betjänade kunder både i butik och restaurang.

–Efter 17 år av äktenskap blev jag änka igen men jag fortsatte med jobbet i Förby. Genom en kortslutning brann både krogen och butiken till aska. Min son fortsatte med en restaurang i grannbyn Finby och när han sålde

den var det dags för mig att gå i pension. Pensionärsnivå är emellertid inget som passar mig efter att ha jobbat hela livet går det inte att sluta.

–Jag kom första gången till Hitis för att träffa Annika som jobbat på caféet som då var stängt. Där föddes idén att återuppliva verksamheten. Annika lovade jobba med mig om jag tog över. Därefter gick det snabbt undan. Jag blev väl mottagen i byn och det kändes bra.

Annika har alltid längtat tillbaka till Hitis

–Jag är född 1962 och bodde här till 1966 när mina föräldrar flyttade till Ekenäs. Min pappa fick jobb på Forstinstitutet och vi bodde där tills jag var 13. Därefter bodde jag i centrum av Ekenäs tills jag 1986 flyttade till Tenala där mina barn föddes.

–Mellan åren 1976 och 1996 besökte jag inte Hitis en enda gång på grund av att hemgården såldes. År 1997 kom jag till Hitis för att begrava min mor. Längtan blev så stor att följande år på sommaren åkte hela familjen med vår husbil till Hitis för att fira semester. Jag arrenderade en liten strandtomt av kommunen för att parkera vagnen i Vikare som förut var i mina föräldrars ägo. Där står bilen kvar än i denna dag. Det är vårt sommarställe, fyllt av trevliga minnen då barnen var små.

–Husvagnen i Vikare blev en temporär lösning för mina sommarvistelser. Nyhem eller Backom lillstuga som huset kallas var till salu 2010. Fram till 2018 fungerade huset som mitt fritidshem tills jag lät modernisera huset och få in vatten och sanitet. När det var gjort kunde jag bli Hitisbo igen, som jag alltid längtat till att få bli på nytt.

–Mitt beslut att flytta till Hitis sammanföll med att Monica övertog Backom Café 2018. Jag fick anställning på caféet där jag jobbat förut under flera somrar. Visserligen är

jobbet på caféet säsongbetonat, men är man villig att jobba veckoslut ja då finns det jobb inom restaurangbranschen under normala förhållanden. I januari detta år blev jag dessbättre erbjuden jobb på butiken här i byn.

Personporträtt: Monica

Född: 30 mars 1951

Bor: Hitis

Familj: tre barn, sju barnbarn, två bonusbarn och fem bonus barnbarn

Favoritträtt: fisk

Favoritdryck: vatten

Favoritläsning: sanna historier

Karaktärisera dig själv: positiv, utåtriktad, temperamentsfull

Personporträtt: Annika

Född: i november 1962

Bor: i ett litet rött hus med vita knutar, granne till Backom Café i Hitis by

Familj: särbo & kissen. En son, en dotter och dotterdotter som bor med sina familjer i Ekenäs

Favoritträtt: allätare men gärna fisk särskilt gös

Favoritdryck: vatten, vitt vin till fisken och skumpa till festen

Favoritläsning: böcker som ger inspiration till inredning och matlagning

Karaktärisera dig själv: aldrig sysslolös men jag kan lata mig. Jag älskar långa skogspromenader och att ro ut på sjön

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Brännved och fiske

När kölden knäpper i knutarna är det underbart att ha sprakande ved i spisen som sprider värme i stugan. En måltid med färsk fisk förgyller tillvaron och mättar magen. Varken ved i spisen eller fisk på bordet landar inte i stugan av sig själv. Någon måste hugga veden och fånga fisken om man inte vill göra det själv förstås, de flesta föredrar att gå till butiken.

Veden värmer i spisen men den som hugger veden har fått uppleva värmen flera gånger därförinnan. När trädet fällt, kvistarna huggs av och stammen kapas i kubbar får man värme i kroppen för första gången. När veden transporteras hem och klyvs stiger värmen på nytt. Därefter är det dags att rada veden ute under ett vindskydd och då blir det varmt igen. Efter att ha stått ute på tork ett år är det dags att bära in klabbarna i vedboden senast vid midsommartid, och då blir det riktigt varmt. Slutligen får man njuta av sitt jobb och känna värmen spridas från spisen. Först under det andra året efter att trädet fällt är veden tillräckligt torr för att brännas.

Fisket framkallar ingen värme precis, men fisken mättar magen med sin delikata smak. Ut med båten, hitta bra fångstplats och ut med garnen. Upp med näten, plocka fisk och rengöra näten från allsköns växtlighet och rensa fisken. På vintern ska isborren fram och näten dras under isen. När allt detta är gjort är det dags att tillreda maten och inta middagen i värmen.

Allt detta som här ges en flyktig beskrivning i är vardag för Åke Sundqvist på Tommosa gård i Rosala. Han om någon vet hur man handskas med brännved och därtill är han en erkänt bra fiskare som vet var man lägger ut garnen.

Från Tunnamn till Rosala

–Jag är född 1946 på Tunnamn i Sundmans torp (se artikeln i denna tidning om Tunnamn). Min mamma **Sergea Sundman** var hemma där och min far **Jarl Sundqvist** från Tommosa gård i Rosala kom till Tunnamn för att hjälpa till med hörarbetet. Tycke uppstod, de gifte sig och Jarl flyttade in i torpet. På vintrarna högg han ved i Högsåra för järnbruket i Dalsbruk. Till sitt jobb på Högsåra tog han sig över isen. Vid öppet vatten var dagarna upptagna med fiske. Familjen bodde på Tunnamn fram till 1950 när flytten gick till hemgården i Rosala.

–Min skolgång gick jag i Rosala som omfattade totalt sju klasser. När jag gick ut skolan var jag knappt 15, sedan dess har jag inte suttit på skolbänken. På vintrarna var det kallt i skolan särskilt när nordostliga vindar låg på och kylde ned väggarna. Vi värmdes de stora kakelugnarna med rejäla vedklabbar men det var högt till tak och värmen försvann upp under innertaket.

–Vid slutskedet av min skolgång ledde jag och grannen **Alma Laine** våra fem kor hemifrån till ett skogsparti Norr-på-land. Jag gick i täten med en ko i tjuder och Alma gick efter den sista kon. Djuren följde snällt med. Vi förde korna på morgonen och hämtade hem dem till kvällen.

–År 1961 lät vi bygga ett litet fähus eller kohus som det heter vid det omtalade skogspartiet. Våra ängar räckte inte till bete och korna fick nöja sig vad skogen erbjöd. Min mor mjölkade korna i kohuset och jag lärde henne köra traktor. Med traktorn forslade hon sedan mjölkkanorna bak på en lave som satt fastspänd i hydraularmarna.

–Efter avslutad skolgång hjälpte jag min far med fisket. Vi fiskade enligt ett system som följde lottdragning mellan fiskarna i byn. Lotten avgjorde i vilka vatten vi fick fiska. Kontraktet gällde i två år för oss med stora ägor och ett år för övriga. Vi fiskade utanför Kuggskär och Klovaskär med strömmingsskötur. Fjällfisk såsom abborre, gädda, sik och lax fångade vi vid Långön och väster om Brunkholm.

–På vintrarna fiskade jag gädda med saxkrokar vid Bodöarna och i hemknutarna. Skogsarbete hörde även till i viss utsträckning, vedförrådet skulle vara fylld med torr ved när vintern nalkades. Boskapen skulle skötas, som mest hade vi fem kor, en häst, ett tiotal får som betade på holmar och ett par svin.

Finna sin plats i samhället

När det är dags att stå på egna ben gäller det att finna en utkomst och sin plats i samhället. Med folkskola som grund utan yrkesutbildning och de möjligheter och begränsningar som lilla byn Rosala erbjuder gällde det att hitta rätt. Alternativen var få beträffande arbetsgivare som fanns till hands där man kunde få anställning. Själv är bästa dräng var något som gällde när Åke gav sig i kast med att hitta sin födkrok.

–Vägverket anställde folk att sköta isfärjan när isen hade lagt sig. I Hitis fanns en vid Skallerfjärden (se artikel om den i denna tidning) och en annan här i Rosala vid Norrfjärden. Där jobbade jag flera vintrar med att vinscha färjan över rännan. Vi var fyra man som turades om i par och en femte fanns i reserv. Arbetsdagen började klockan sju på morgonen och avslutades klockan nio på kvällen.

–På vardagar var det nyttotrafik som skulle över rännan. Det var frågan om varutransporter till butiken samt foreller som fiskodlarna transporterade samt givetvis folk på ärenden till landbacken. Lastbilar var för stora för färjan och inte sagt att isen höll dem heller, däremot hade vi skåpbilar och traktorer ombord. Rännan kunde frysa till ibland, vintrarna var kalla och då kunde lätta fordon köra förbi isfärjan. På veckolusten ökade biltrafiken när fritidsfolket skulle ut till sina stugor.

–Vi värmdes oss i en liten stuga som släpades ut vid rännan. För att hålla värmen uppe måste kaminen eldas kontinuerligt. Innan vi tog kvällen lade vi ut strömmingsskötur som vi vittjade följande morgon. Den fångade strömmingen stekte vi på kaminen.

–Under min värnplikt skötte jag om hästarna i Dragsvik samt transporterade utrustning med häst till soldaterna i fält. Hösten 1966 när värnplikten var avtjänad fick jag en båt till gåva av mina föräldrar. Den var ungefär 28 fot lång och försedd med en Wickström diesel. Avsikten var att jag skulle transportera sommargäster till sina stugor ute på holmarna under vår, sommar och höst.

Den verksamheten har Åke fortsatt med sedan dess. Åtskilliga sommargäster har åkt i hans båt Kompis som ibland varit fullt lastad med folk och deras kassar och grejer. Numera har de flesta egen båt men det händer fortfarande att Åke blir anlitad för transporter av olika slag.

–Vedförsäljning började jag med 1990. Det fanns en efterfrågan på brännved och jag passade på att börja

leverera. Följande år tappade en rysk pråm props i massor under en storm. Timret drev omkring i våra vatten och jag drog upp stockarna på land och sågade dem till ved.

–Sedan dess avverkar jag i egen skog eller alternativt har jag huggit på rot hos någon annan i byn. Det har även hänt att jag köpt trädstammar från Västanfjärd. Mitt jobb är att kapa, klyva och transportera till holmarna. Transporterna sker med min fiskebåt och veden levereras till kundens brygga. Resten av transporten upp till stugan får kunden sköta. Här i byn sköter jag vedleveranserna med min traktor. Timret från skogen kör jag ut med min traktor eller med min fyrhjuling. Årligen säljer jag mellan 25 och 30 kubikmeter brännved och ibland lite mer.

Ensam men man vänjer sig

–I alla år har jag bott i samma hus med mina föräldrar alternativt i huset bredvid föräldrarnas. Båten som jag fick av mina föräldrar var avsedd för att jag skulle få en utkomst och stanna hemma. När jag pensionerades 2011 flyttade jag och bodde tillsammans med min mor. Min far dog 2007 och min mor 2013. Det var hon som skötte om mat och tvätt för mig. Efter att hon inte längre orkade skötte Solglimten i Hitis om matleveranser till mig.

–Jag förblev ungar och detta med flickor blev aldrig riktigt av, det blev mest att se på men visst dansade jag flitigt när det ordnades dans på Vikingaborg i Rosala eller Sunnanland i Högsåra och på Furutrop i Hitis.

–Däremot var jag anlitad ordningsvakt på Vikingaborg under midsommaranserna. Mycket sprit och fylla gjorde att vi ordningsvakter hade en hel del att stå i med. Vissa episoder minns jag väl. En gång när dansgolvet var fullpackad hade en karl slocknat och låg raklång på golvet. Risken var överhängande att han blir påtrampad. Utgången fanns i andra ändan av lokalen. Jag lyfte upp honom, öppnade fönstret och slängde ut honom. Han kvicknade till och staplade därifrån för egen maskin.

–I uthuset nära lokalen fanns en förvaring för de mest oresonliga midsommarfirarna. Efter ett tag i bur brukade

Tia's Bok
Kirja
Vuorikatu 10
Berggatan 10
248 6060

Hanko
Hangö

Sjökort

Böcker

Kontorsmaterial

Kort

m.m.

Merikortteja

Kirjoja

Konttoritaru

Kortteja.

y.m.

Teruetuloo!

Välkommen!

de lugna ner sig. Visst var det ett manligt fenomen att ställa till med bråk, men inte var flickorna alltid så korrekta heller. En ung påstruken dam hamnade i nöd på dansgolvet och hon tog sig inte längre än till yttertrappan där hon lättade på trycket. Jag tog en hink med vatten och slängde över den nedkissade trappan.

Midsommardanserna i Rosala är ett minne blott och Åke har nu bott själv i flera år. Han säger att visst är det ensamt men att man vänjer sig. Katten spinner i köket, veden sprakar i spisen och Åke sitter i gungstolen medan radion spelar. En pratstund med Åke om fiske och ved är alltid givande om man har intresse åt det essentiella i livet. En god föda och varmt i huset är något man uppskattar under årets kallaste årstid.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Personporträtt:

Född: 31 mars 1946

Bor: Rosala

Familj: singel

Favoriträtt: potatis och rökt sik samt gravad sik

Favoritdryck: Koskenkorva

Karaktärisera dig själv: ställer inte till med oreda och tar det lungt

Utdrag ur en fiskuppköparens "loggbok" under tre decennier på 1900-talet

Min far, **Alfred Knuts** (1901 - 1983) var en mångsysslare, som hade ett starkt intresse för lokala fiskerifrågor. Tidigt blev han ordförande för Hitis fiskargille (senare uppdelat i Östra, Västra och Norra). Han tilldelades ett hedersdiplom "för framgångsrik verksamhet till fiskeribefolkningens fromma" å Fiskeri hushållningsavdelningens vägnar. Den här utmärkelsen tilldelades han i december 1938. Fiskargillet hade året innan lyckats få statsmakten att finansiera uppförandet av en fiskefyr på Måsklobben med motiveringen att "faret där

är synnerligen orent". Skötfiskarna var naturligtvis nöjda med förbättringen. Vid sidan om de fiskebyråkratiska uppdragen fiskade han själv också.

Under sex årtionden (1920 - 1970 talen) sysslade han med "fiskhandel" i mindre omfattning. De flesta inköpen gjordes av närmast boende nät- och sax-fiskare, vanligtvis ett tiotal personer, senare av betydligt färre. Det som tidvis vållade vissa problem var transporten av fisken från Hitis. Här gällde det att få veta hur man kunde få fisken antingen till Hangö eller Dalsbruk.

Nedan ges några exempel på hur man i "sik tiden" 1952 och vårvintern 1953 lyckades få lasten till fastlandet. På 1960- och 70-talen fanns det redan flera möjligheter att få fisken sänd till mottagare i Helsingfors eller Åbo. Några utdrag ur loggboken från tre olika årtionden ingår här också. Tack vare omsorgsfullt gjorda anteckningar får vi veta hur man då, i det här speciella fallet, kunde sända fisk från Hitis kyrkby

27 oktober 1952

Sände en låda med flundror, 31 kg, med Stomta **Jarl (Eriksson)** med "mjölkmotorn" till Dalsbruk. Fisken sändes till Helsingfors. (De gårdar i byn vilka levererade mjölk till mejeriet i Kimito, turades om att transportera mjölken till Dalsbruk. Ännu på 1950-talet var det vanligt att när man talade om motorn avsåg man vanligtvis motorbåten).

10 november 1952

Tillsammans med grannen **Adolf Klemets** och i hans motorbåt transporterades 300 kg sik i 11 fisklådor till Dalsbruk. Därifrån fördes lasten med linjebilar till storstaden. Adolf och Alfred körde med båten till mjölkvarnen i Lammala på returresan hem.

12 november 1952

Sände med Jarl "Stomta" till Dalsbruk och med linjebil till Helsingfors 6 lådor fisk bestående av 154 kg sik, 3 kg gädda och 3 kg abborre.

23 november 1952

Sänt med mjölkbåten, Adolf Klemets, till Helsingfors bussen 3 lådor, 52 kg sik, 20 kg abborre och 21 kg gädda och lake.

Det är minst sagt anmärkningsvärt att man under ett par novemberveckor kunde få ihop sammanlagt ett halvt ton sik.

Mottagare av fisken i huvudstaden var vid den här tiden firma Grönroos och i den mån fisk sändes till Åbo var det företaget Kontio & Kontio, som sålde fisken från Hitis vidare.

2 mars 1953

Sände 6 lådor fisk, gädda och lake, 180,5 kg med militärbåten "Pukio" från Skallerfjärden till Hangö för vidare transport med **David Stens** lastbil till Helsingfors.

18 mars 1953

Sände kl.12.00 sammanlagt 8 lådor fisk, gädda, lake och abborre med **Martin Holmström** från Tjäruskär. Förde ut fisken, 269 kg med vattenkälke från hemstranden till Slätskär.

25 mars 1953

Mariedagens morgon kl. 8.30 avgick Tjäruskärs Martin med sin båt från sundet vid Grilltklobben till Hangö. De här gången förde han med sig 6 lådor med gädda och lake för vidare transport till huvudstaden.

18 februari 1969

Sände 8 lådor gädda tisdagen den 18 februari 1969 kl.

16.00 med **Rurik Fagerholms** bil från Vesterbygge norra port till Rosala för vidare befördran, onsdag morgon, till Kärra och därifrån med Wendelins transport till Helsingfors.

5 mars 1969

Sände 7 lådor gädda onsdagen den 5 mars 1969 kl. 14.30 från Näsebron med **Christer Gustafssons** traktorvagn till Dalsbruk. Första klass gädda 125 kg, stor gädda 27 kg, lake 1 låda, 28 kg, sammanlagt 180 kg, vilket fördes av **Wendelin** till Helsingfors.

14 april 1969

Sände 2 lådor gädda, 48 kg, måndag morgon den 14 april 1969 kl. 7.00 från Sjöbevakningens brygga med Sjöbevakningens båt för vidare befördran till Helsingfors med Wendelin. Var isvägen från Näse med vattenkälke till Skata Näs brygga. Detta var den åttonde försändelsen under vinter- och vårsäsongen 1969.

1 mars 1974

Sände 4 lådor fisk (27 + 27 + 26) = 80 kg första kl. gädda och 25 kg stor gädda = 105 kg fredag 1 mars kl. 18.00 från Sjöbevakningens brygga med **Hjalde Lejonmark** till Kasnäs.

3 april 1974

Sände 2 lådor fisk, 55 kg, 54 kg gädda och 1kg lake den 3 april 1974 kl. 8.40 från Vikarbron med m/s Hitis till Kasnäs, med **Olof Alexanders (Henriksson)** bil.

8 april 1974

Sände 3 lådor färsk fisk, gädda, = 72 kg måndag morgon kl. 8.30 f.m. med m/s Hitis från Vikarbryggan den 8 april 1974. Var med gummihjulskärran till Vikare. Det var de sista vintergäddorna, som sändes med förbindelsebåten. – Antalet fiskleveranser under vinter- och vårsäsongen 1974 var 18 och sammanlagt förmedlades 1230 kg fisk, fördelat på följande sätt: 1164 kg gädda, 65 kg lake och endast 1 kg abborre.

När man idag tar del av dessa uppgifter förvånar man sig över hur pass stora mängder fisk, vid den här tiden, fanns i våra fiskevatten. Dessutom var det endast ett fåtal fiskare, som stod bakom de här nämnda fångsterna. Det är visserligen i det närmaste ett halvt sekel sedan man upplevde en sådan fiskelycka, men situationen idag är milt sagt katastrofal trots alla försök, som görs, med bland annat utplantering av fiskyngel. Den allmänna uppfattningen är att den bedrövliga situation vi nu befinner oss i, främst är förorsakad av den rikliga förekomsten av skarv och säl. För tillfället finns det ingen möjlighet att, ens som hobby, syssla med inköp och försäljning av sådana fisksorter som gädda, abborre, flundra eller icke odlad sik. Man kan nästan säga att de idag inte ens finns på kartan.

Text: Johan-Gustav Knuts

Foto: Ur Rosala Byråds arkiv

Källa: Alfred Knuts "dagboksanteckningar"

Snickarfärdighet efterlyst i kyrkan

Som känt är skärgårdsbon van att stå på flera ben för att få en dräglig utkomst. Att stå på ett ben är riskabelt för då blåser man lätt omkull. Alla ben är inte jämnstarka vilket har att göra med intresse, fallenhet och efterfrågan. Snickarfärdighet är eftersökt och särskilt då när det ställs höga krav på slutprodukten. Dessbättre har Hitis begåvats med en person som spridit snickarglädje både i kyrka och stuga.

På de flesta gårdar i Hitis skärgård har det inte gått att enbart leva på vad den lilla odlingsjorden gav. Det gällde att skaffa inkomst genom fiske, sjömansliv, båtförare i närområdet eller byggnadsarbete, för att nämna några exempel. Som vi diskuterade i fjolårets nummer av denna tidning är de statliga jobben i form av fyrvaktare, militär eller inom lotsväsendet borta eller centraliserade. Staten som en trygg arbetsgivare i skärgården börjar höra till undantagen, men saknas inte helt och då är det kustbevakningen som står för de fåtaliga arbetsplatserna. För de som valt att stanna på sin hemgård har det i flesta fall gällt att hitta sin nisch för att kunna försörja sig. **Per-Erik Bergström** på Knuts gård i Hitis har förutom det traditionella arbetet på gården med jordbruk varvat med fiske utvecklat sin specialitet och det är snickeri i dess olika former. Givetvis finns ett hus på gården för ändamålet där maskiner och utrustning för snickeriarbete finns samlade. Kort och gott kunde man säga ett litet snickeri. När jag intervjuade honom för några år sedan

om timmermansjobbet i Jussarö gruva förklarade han att med hammare, såg och yxa kommer man långt. Javisst sa jag, men det avgörande är vem som håller i hammare och yxskaftet, en obehörig kan vara lika frånvarande med dessa verktyg som den yrvakna filuren som önskade "godmorgon yxskaft".

Predikan med explosiv verkan

–Knuts gård har varit i släktens ägo sedan 1811. Förut präglades livet här av självhushåll med två kor, grisar och höns samt lite jordbruk. En äng med hö fanns här vid knutarna och lite till på Kalvholmen vid Norrfjärden. Fisket var det viktigaste på gården. Boskapen gjorde vi av med 1972 och sedan dess har självhushållet tagit andra banor. Hästen var oerhört viktig för oss. Hon var ursprungligen karelare och hette Sirkka och lärde sig snabbt svenska, klok som hon var. Hästen behövdes i skogen och när jag vittjade krokarna på isen var hon alltid med. Häst och släde ska det vara, inte snöskoter. Sirkka blev 31 år och hon var vår trotjänare till 1972.

–Jag gick i skola här i Hitis och när folkskolan var avbetad gick jag den ettåriga fiskarskolan i Kuggom som finns i Pernå. Mitt intresse för snickeri har jag haft sedan barnsben och för att förkovra mig i träarbete gick jag den ettåriga snickarlinjen vid Kimito hemslöjdsskola.

–Efter att jag muckat från det militära 1961 började jag bygga sommarstugor åt folk ute på holmarna. Efterfrågan

började komma i gång och **Hans Granroth** från Biskopsö transporterade byggmateriel med sin pråm. Därtill kände jag ju till skärgården här som min egen ficka. Min far var med ett tag men för det mesta jobbade jag själv.

–Renoveringen av kyrkan i Hitis var något som anförtroddes mig. Vi var tre gubbar 1969 som satte i gång med uppdraget. Vi inledde med att riva bort innertaket. Avsikten var att få fram de ursprungliga bräderna som var breda och fina. För att nå upp byggde vi bockar över bänkraderna och på dem placerade vi plankor att stå på.

–Ryggstöden på bänkarna revs. De var spikraka och obekväma. Avsikten var förstås att folk inte skulle somna under förrättningen som kunde dra ordentligt ut på tiden. Vi byggde om ryggstöden med samma gamla material, men nu med en liten lutning om sex centimeter från den högsta punkten för att göra bänkarna mer bekväma. Samtidigt tog restaurerarna fram bilderna runt predikstolen och orgelläktaren. Allt var övermålat och samma gällde numreringen av dörrarna till bänkraderna.

–Brandfaran var och är fortfarande stor i kyrkan. Mitt under en predikan exploderade värmepannan under sakristian och salen fylldes med rök. Prästen tyckte att han varken förr eller senare kunnat prestera en predikan med lika stort eftertryck. Värmepannan som eldades med olja byttes ut och ersattes med elvärme som fungerar i denna dag.

Bröd och skådespel

–Jobbet med kyrkan var intressant och jag har även engagerats för att renovera Furutorp i Hitis där jag var med om att förnya bottentimret samt bredfordringen på utsidan. Altanen vid sidan av ingången blev till med talkrakter.

–När de manuella telefoncentralerna stängdes och trafiken automatiserades var det dags att bygga obemannade centraler. Dem har jag varit med om att bygga i Rosala, Högsåra, Nötö och Vänoxa. Byggnaderna är isolerade och värmen är påslagen för att hålla systemet i skick.

–Förutom byggjobb och snickeriuppdrag sysslade jag med fiske under vintrarna när byggjobben var färre. Jag lade ut gäddsaxar under isen och lite skötfiske hann jag även med när isen lossnade. Fiskuppköpare fanns i trakten och det var inget fel på efterfrågan.

–Ungdomsföreningen i Hitis sysslade med amatörteater och det var något som väckte mitt intresse och engagemang. **Reinhold Weckström** var teaterregissör vid Åbolands ungdomsförbund. Han målade och jobbade med kulisserna och vi spelade under hans ledarskap.

–På publikens begäran spelade vi en teaterpjäs varje år. Vi övade under vinter och vår, uppträdandet inför publik skedde på sommaren inför en fullsatt sal, stolarna räckte inte till och en del fick nöja sig med ståplats. Debuten som skådespelare skedde när jag var femton. Min uppgift var att cykla in på scenen och sedan åka omkull med elegans.

–Generalrepetitionen skedde på en lördag. För att göra pjäsen känd skulle olika episoder i pjäsen fotograferas och det drog ut på tiden med alla omtagningar. Även

"Kärllek vid salta vågor" 1970. Gunilla Grönroos och Per-Erik Bergström. Regi och dekor: Reinhold Weckström.

"Älpastejen och tranbärstårtan" 1968. Regi, dräkter och dekor: Reinhold Weckström.

om jag spelade huvudrollen blev jag otålig ju längre vi blev upptagna och kvällen började övergå mot natt. Det var dans i Rosala Vikingaborg och dit cyklade vi skådespelare mitt i natten med full fart för att hinna fram innan musiken tonade av.

–Vägen var stundtals fylld med lös sand och det gällde att cykla på sidan av vägen mellan buskar och tallar för att hålla balansen. Inte hann vi dansa alltför länge innan sista valsen ekade i sommarnatten och det var dags att trampa hem till Hitis. Mitt teaterintresse höll i sig i några decennier varefter verksamheten sakta mak tynade bort.

Kogrynnan fick sin förklaring

–Under en period om tio år transporterade jag fisk från Hitis till Dalsbruk, det hände även att jag transporterade tunnor med fisk till Hangö. På den tiden fanns det ett tiotal strömmingsfiskare här på våarna.

–För ändamålet köpte jag en båt som förlorat akterpartiet i en kollision med ett fraktfartyg vid Fönskär. Sjöbevakarna släpade vraket till Hitis, jag köpte det som fanns kvar av båten. Hon var 27 fot lång och jag utvecklade mina snickarkunskaper med att bygga ett nytt akterparti. När motorn väl var på plats i fungerande skick började jag transportera fisk med båten som fick heta Krasch.

Vid min fråga om han körde på kogrynnan under sina färder till Dalsbruk visade det sig att nämnda grund har anknytning till Per-Eriks hemgård och att man där kallar grynnan för Kohällen. Grynnor brukar få namn efter den

som kört på den eller något annan egenskap som utmärker skepparen eller lasten. Utanför Rosala finns den välkända Pontens knall efter mannen med samma namn. Brudsten finns på väg till Bolax där ett ungt brudpar drunknade efter att ha seglat på grund och Vellamo knallen finns vid Hangö Västra fjärd där passagerarbåten körde på grund. Nära inloppet till Kyrksundet finns Professorsgrynnan som namngetts efter den vikarierande rorsmannen i roddklubbens kyrkbåt och utanför Ängeskär finns Kogrynnan eller hällen där det numera står en bänk.

–Nej jag har inte kört på Kogrynnan även om färden gick nära intill. Däremot har damer från vårt hemman ränt på grynnan har jag fått veta. De var i färd med att frakta sina kor från närbelägna Tokholmen till bete på Österskär. Holmen tillhör Knuts med flera andra gårdar i Hitis och där fanns bete till korna. Damerna surrade korna i båten och hissade segel. Vattenståndet måste ha varit högt för de noterade inte grynnan och de styrde rakt på med full fart. Båten kantrade och korna drunknade men tursamt nog klarade sig besättningen. Efter den olyckan har grundet fått sitt namn.

–Någon egen familj har jag inte haft. Jag bodde med min far och mor, han dog 1981 och hon 2006. Efter det har jag fått lära mig tillreda mat och sköta om hushållet. Vi åt mycket fisk som jag fångade och det har jag fortsatt med nu när jag huserar själv i huset.

Ja Per-Erik är singel och måne det har att göra med att teatersällskapet knappt hann till sista valsen i Rosala? Hur som helst, ni som tagit en liten tupplur i kyrkan kan tacka Per-Erik för att ryggsäten lutar något och gör det bekvämare att sitta. Alla ni som tagit ut svängarna i dansen på Furutorp kan ha Per-Erik i åtanke. Golvet ger inte vika för de mest avancerade piruetterna.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Personporträtt:

Född: 1941

Bor: Hitis

Familj: Singel

Favoritträtt: sik och abborre, kryddad vassbuk (skarpsill) och strömming

Favoritdryck: vatten och whisky

Favoritläsning: skildringar av skärgård och hembygd

Karaktärisera dig själv: mångsysslare som reder sig själv så långt det är möjligt

Det var bättre förr?

En tid på drygt 30 år sedan känns möjligtvis inte alltför avlägsen. Gör vi ett nedslag i hur det såg ut i Rosala då kan vi konstatera att byn pulserade av liv på ett helt annat sätt än vad fallet är idag. Vi gör en tillbakablick sett med två par lärarögon.

Lärarparet Tina och Bernt Örså från Åbo flyttade ut till skärgården när studierna i Vasa var på slutstrakarna.

–Bernts mamma hade hand om pensionatet i Högsåra och där fanns ledigt utrymme för våra saker när vi flyttade från studieorten Vasa.

–Vi kom till Högsåra för att fira jul men vi stannade där hela vintern. Tina var mammaledig och jag sommarjobbade på Örså lanthandel. Vid Söderlångvik skola fanns två lediga lärarjobb men skolan var nedläggningshotad.

Rosala skola genomgick ett uppsving

–Skolan i Rosala var en enlärarskola men förbyttes till tvålärarskola året innan vi blev anställda. Paula Wilson fungerade som lärare och hon var drivkraftig. Bland annat tog hon initiativ till att integrera förskolan med skolan. När därtill elevantalet växte blev det dags att verka för att anställa ytterligare en lärare.

–För att genomföra en förändring från en- till tvålärarskola skulle en dispens beviljas av undervisningsministern. Dispensen gällde i fyra år varefter en ny ansökan skulle inlämnas.

–Paula ville sluta för hon hade andra projekt i åtanke och

Tom Lindqvist från Dragsfjärd som bodde och arbetade i skolan slutade även han. Vi nappade på erbjudandet men lärarbostaden var upptagen. Dessbättre hade min mormor Zaida Boström hus och hem i Rosala, berättar Bernt. Hon bodde med oss men vintrarna föredrog hon att flytta till pensionatet i Högsåra.

–När vi inledde lärarjobbet hösten 1988 hade vi 16 elever tillsammans med förskolan. Som mest räknade vi till 23 elever och när vi slutade 2009 hade elevantalet sjunkit till tio och skolan återgick till att vara en enlärarskola. Vi kunde periodvis ha tre till fyra elever per årskurs, därefter sjönk antalet till en och det hände att vi kammade noll, vilket angav en bekymmersam trend.

–Folkhälsan höll lekskola två dagar i veckan. I småskolan fanns förskola samt klass ett och två. Förskolan gick tre dagar i veckan i skolan och två dagar i Folkhälsans lekis som höll till i ett rum i själva skolbyggnaden.

–Tandläkaren kom till skolan för att kolla barnens tänder och hälsovårdaren höll mottagning i skolan en gång i veckan. Hälsovårdaren Britt Helen Eriksson var i praktiken tillgänglig dygnet runt. En gång i månaden hölls läkarmottagning i skolan. Tvättmaskinen i skolan var till för alla i byn. Skolan var hela byns centrum och hjärta.

Med övergången till enlärarskola ställdes Örsås inför ett besvärligt val. Ett alternativ var att pendla till någon skola på Kimitoön, men det var inget alternativ för Tina som inte kör bil. Efter flera överväganden föll valet på Zacharias Topelius skolan i Helsingfors.

En välfungerande by

–I byn fanns en butik som var välförsedd med matvaror samt byggnadsvaror och det som inte fanns beställdes. Ute på Nötholmen fungerade bränsleförsäljningen, ett postkontor med postbank fanns i Söders. Där kunde man ta ut pengar, lämna in lottokupong och lönen flöt in på kontot i Postbanken. I Hitis fanns sparbank och banken betjänade sina kunder med att komma till Rosala med en bankbil två gånger i veckan. Bilen stod parkerad vid förbindelsbåtsbryggan.

–Föreningslivet var aktivt och folk var engagerade i syjunta, Marthaförening, Folkhälsan, Ungdomsförening, jaktförening och missionssällskapet för att nämna några. Förbindelsebåtarna höll byarna samman. Vi kunde ta med bilen från Rosala på färjan som efter strandhugg i Kasnäs fortsatte till Högsåra.

–Lokalbefolkningen hade förtur på färjorna, sommargästerna fick köa. Foderbilarna tog det mesta av utrymmet på de små färjorna. Trafiken fungerade väl för dem som inte hade bil. Dessutom blev det liv och rörelse i byn. Det var ett nöje att kolla vem som kom med färjan en fredagskväll.

–I byn fanns ett pensionat där man kunde få en måltid om man ville. På den tiden bodde här folk och det lyste i fönstren i de flesta husen. När vi flyttade hit fanns här ett socialt liv och jag var mer social här än i Åbo säger Tina. Det sociala tog inte hänsyn till åldern. För att det sociala

skall återuppstå borde många unga flytta ut på en gång. I Hitis verkar läget vara bättre.

–Många aktiva föreningsmän har dött och väldigt få har kommit i stället. Syjuntan bestod ursprungligen av 15 aktiva damer nu är vi inte fler än fem.

Samtidigt med intervjun dyker **Fanny Örså** upp. Hon är född och uppvuxen i Rosala och numera är hon lågstadielärare i Mariefred.

–Vi var tre elever på klassen men vi lekte inte enbart med klasskompisarna utan med både äldre och yngre elever. På somrarna kom sommargästerna med sina barn som vi lekte med. Innebandy ordnades i Vikingaborg och alla deltog oberoende av ålder. Även vuxna var med för något annat alternativ fanns inte till buds. Samma var det med 4H. Alla odlade pumpa och solrosor. En gång i månader visades film på Vikingaborg. Vi tittade på alla filmer oberoende av vad som förevisades.

Frågan är om det var bättre förr eller inte? Beträffande utbud av tjänster, graden av social aktivitet och en livskraftig skola är svaret givet. Mycket har svängt till det sämre under de gångna 30 åren. Utvecklingen är sällan rätlinjig och förhoppningen är att den nedåtgående trenden tar sig en sväng uppåt med hjälp av byns gemensamma krafter.

Text: Jan Sundberg

Foto: Magnus Lindberg

Personporträtt Tina

Född: 1963

Bor: I Helsingfors men Klobbviken är hemma

Familj: Bernt, Fanny, Elin, Mathias och Ernst

Favoritträtt: Paella

Favoritdryck: Kallt vitt vin

Favoritläsning: Alltäre

Karakterisera dig själv: Glad och social

Personporträtt Bernt

Född: 1959

Bor: För tillfället i Helsingfors och i Klobbviken

Familj: Tina, Fanny och Elin och Ernst förstås

Favoritträtt: Sparrisrisotto

Favoritdryck: Fylligt rött vin

Favoritläsning: Allt som handlar om historia

Karakterisera dig själv: Lugn och sansad

Bland minnen av vemod och skrot

Kanske var det mamma som planterade in sommarslutsvemodet i mig. Det infann sig alltid när vi för sista gången den sommaren styrde kosan bort från Hemören utanför Vänöland. Nu blev Lillebror och jag ombudda att vinka riktigt duktigt och ropa adjö och farväl och andra välvalda avslutande fraser. Vi viftade så händerna nästan lossnade och ropade tills vinden bröt våra röster. ”Hej då Hemören. Hej då. Vi kommer snart tillbaka, var inte ledsen”.

Bakom oss lämnade vi igenbommade fönsterluckor som sovande ögon på den mörka stockstugan. Men syntes där kanske ändå inte en blinkning bakom oss? Var det Lyckebo som grät? Eller var det bara en solreflex?

Mamma uppmanade oss att tacka för den fina sommaren som gått. Vi försökte överrösta ljudet av båtmotorn och skrek ut vår tacksamhet över relingen till en odefinierbar

mottagare. Tack! Och ännu högre Tack!.

Någon medresenär i båten levererade sitt årliga tillägg om ”att man ju sedan aldrig vet hur världen ser ut nästa sommar.” Min förvåning kunde inte ha varit större. Vad menade de vuxna? Somrarna var väl alltid likadana? Eller?

Och någonstans på insidan kunde jag förnimma ett litet sting. Så litet att det knappt kändes. Ett allvarssting över oskyddat ejderbo, några dun fladdrade till.

Under färden över fjärden mot Lilla Hästskäret var det som om sommarens viktigaste händelser måste få passera revy i mitt huvud. Till dem hörde försommarens årliga inspektionsrunda som kallades att ”gå runt land” längs stränderna för att rekognosera vad vintern fört med sig för nya skatter.

På stränderna samlades allsköns skräp

På sjuttioalet var det ännu ofantliga mängder med drivved och annan rekvisita som flöt i land på vår långsmala udde. Det var bastanta trallar, trälådor och stumpar av ädelt ljumt virke som kallades tik och mahogny. Här låg också söndriga nätbragder, nätstickor, ensamma skor, blekta ketchupflaskor och buckliga burkar. Allting låg intrasslat bland tjocka trossar i blekt turkos eller orange. Tomma spritflaskor, medicinalflaskor och andra odefinierbara flaskor i tjockt glas. De flaskor som hade etiketter på främmande språk var mest spännande. Polska, ryska. Hemliga tecken och olösliga kodspråk som inte gick att tyda låg nu väntande på finländsk mark.

Det här var långt före de sociala mediernas tidevarv. Det här var långt före man ens i sina vildaste fantasier kunde drömma om internationella miljöprogram och världsomspännande pandemier. Det var ju vi och våra öar. Det räckte långt. Kanske för långt.

För det här var en tid då det ännu var fullt acceptabelt, jag rentav önskvärdt, att göra sig av med sommarskräp

genom att slänga ut det över relingen. Men på djupt vatten så att det inte skulle komma tillbaka och störa det dagliga livet.

Vi barn fick pedagogisk handledning i hur man mest framgångsrikt skulle sänka sommarens konservburksskörd. ”Fyll burkarna noga med vatten. Släpp först taget när ni ser att de börjar sjunka”.

Med kaffetår i ena handen och bulla i den andra, kunde hela besättningen en annan gång följa med när söndriga vita kylskåp gick sin grav till mötes i fjärdarnas djup. Det var många freoner som fann sin vila i vitvarornas kyrkogårdar, och i sorgesällskapet deltog både bybor och glada sommargäster.

Allt det här lämnade vi nu bakom oss, sommaren, skrotet och glasklara minnen när vi styrde kosan mot höst. Och där bakom oss hördes en seglivad sång. ”Tack, tack, tack” och så refrängen: ”Man vet sen aldrig hur nästa sommar ser ut”.

Camilla Lindberg

Skribenten är kulturjournalist med fritidsställe på Rosala och Vänö.

Kommunalvalet och partiernas löften till skärgården

En allmän uppfattning är att vad partier och politiker lovar är inget att lita på. När väl valet är över är vallöften glömda. Införstått betyder detta att väljarna gärna vill lita på partierna men eftersom de inte håller vad de lovar ökar misstron, som i sin tur skadar den representativa demokratin. Det centrala är att det finns en stark koppling mellan väljare, partier och politikens innehåll samt att det är valen som är förmedlare av denna koppling. Nästan alla tillfrågade väljare svarar utan att reflektera hur opålitliga våra partier är vid valtider.

Partierna är själviskt ute efter väljarnas röster och efter valdagen är alla fagra löften glömda. Givet att så vore fallet är det inte mycket bevänt med det demokratiska system där partierna är centrala aktörer.

Internationell forskning visar tvärtemot att partierna i regel håller vad de lovar. Bäst fungerar det om ett parti får regera ensamt och har majoritet i parlamentet. Även i andra kombinationer håller partier vad de lovar så gott det politiskt är möjligt. Väljarna är inte alltid nöjda om partier håller vad de lovar. En omfattande del av de

amerikanska väljarna var inte nöjda med att republikanen **Donald Trump** höll sina vallöften. Inte är det populärt här heller när partierna håller sina vallöften om att höja skatterna och göra nedskärningar i välfärden. Detta med vallöften är en känslig sak och partierna brukar vara försiktiga med att göra konkreta utfästelser om de inte är säkra på att de har makt och mandat att genomföra. Särskilt gäller detta frågor där väljarna utlovas fördelar i välfärden och ekonomiska inbesparingar.

Hur ser det ut inom det kommunala där handlingsfriheten är begränsad. Kommunerna styrs i hög grad av lagstadgade uppdrag samt av vad samarbetsorganen i regionen beslutar om bland annat skötseln av hälsovården, avfallservice samt en hel del annat. Mera av detta blir det om den planerade social- och hälsovårdsreformen blir verklighet. Kimitoön är en liten aktör här. Trots detta finns det manöverutrymme för partierna att styra kommunen. De flesta är rikspartier som följer partikansliets preferenser, men inför valet formulerar lokalavdelningarna sina specifika program, eller rättare sagt borde göra det. Beträffande Kimitoön verkar detta inte vara givet, eller i varje fall är eventuella valmanifest inte lättillgängliga för väljarna. Till min kännedom har endast ett parti ett valmanifest där skärgården uppmärksammas med en programförklaring. Däremot har kommunen antagit ett skärgårdsprogram som förmodligen har fått en politisk uppbackning av flera partier i beslutande organ.

Vad kan skärgården förvänta sig?

Under den fullmäktigeperiod som nu avslutas har skärgården varit representerad av två invalda i fullmäktige. Båda representerar Svenska folkpartiet varav **Wilhelm Liljeqvist** från Kasnäs är ordförande för kommunstyrelsen och **Daniel Wilson** från Rosala är fullmäktigeordförande. Två inflytelserika mandat av totalt 27 fullmäktige gör det väl förspant för Hitis skärgård. Kvalitet framom kvantitet får man kanske lov att säga. Politik är emellertid grupparbete och det är den samlade viljan hos partierna som genom sin politiska kraft i fullmäktige och andra kommunala organ som driver partiets vilja. Här gäller det att studera konkreta frågor, inte svepande formuleringar i valmanifestet.

Eftersom det verkar vara fallet att endast SFP har ett nedskrivet program för skärgården får deras valmanifest stå för granskningen. Runda ord som att hela Kimitoön är en skärgård duger inte i Hitis skärgård även om staten har klassat hela Kimitoön till en skärgårdskommun. Detta har varit möjligt tack vare den del av befolkningen som står utanför fast vägförbindelse. Det vill säga gamla Hitis kommun exklusive Lövö och Kasnäs som har fast vägförbindelse. De statliga medlen tillfaller kommunen, vilket inte ses med blida ögonen i skärgården som ser sig snuvade på en betydande del av statsbidragen. Öronmärkta pengar för skärgården vore att föredra, men något sådant som hörde det föregångna i budgeteringspraxis vill statsmakten inte ha tillbaka. Staten ger kommunen fria händer att prioritera men uppföljningen haltar om hur medlen fördelades. År 2018 tilldelas kommunen 2.6 miljoner i skärgårdstillägg. Med dessa medel kunde en hel del uträttas i skärgården. Merpaten stannar dock i kommunens kassakista där medlen fördelas till en

mångfald av verksamheter på landbacken. Ponera att dessa miljoner i sin helhet hade gått till skärgården, vilket liv av avundsjuka hade inte det förorsakat hos folk i kommunens övriga byar och inte minst i kommunens beslutande organ.

Vad konkret har SFP att säga skärgården? Avgiftsfria transporter och snabb internetkoppling är något man understryker. Kommunen ska verka aktivt i samarbete med statliga myndigheter för att nå flexibla lösningar i skärgårdstrafiken. Inflyttningen i skärgården görs möjlig genom att omvandla fritidshus till permanent boende. Skola, dagvård, bibliotek, äldreboendet Solglimten ska säkras för att trygga skärgårdens livskraft. Därtill ska samarbetet med skärgårdens byalag och föreningar utökas. Givet att detta realiserar är det inte mycket av kakan som tillfaller skärgården. Vart de resterande skärgårdsmiljonerna tar vägen har ingen ännu velat redovisa. Tanken var att skärgårdstillägget skulle kompensera bortfallet av statliga tjänster i skärgården. Inte fanns det lotsar, fyrvaktare, farledsskötare och kustartillerister mitt uppe på landbacken. Arbetet utfördes i skärgården där även de flesta bodde med sina familjer. Det stora utbudet av statligt avlönade tjänstemän gav en ekonomisk trygghet och var en injektion för en levande skärgård.

Du som väljare aktivera dig inför val och kolla vad partierna har lovat och hållit över tid och vilka utfästelser de gör nu. Kolla även om den lokala partiavdelningens linje är i samklang med den i det regionala beslutsfattandet eller motsätter man sig det vad det egna partiet kör i de regionala organen. Genom det får ni en uppfattning var partierna står här i kommunen och då har ni lättare att välja. Den enskilda kandidatens roll är inte lika central i detta sammanhang, den samlade politiska viljan avgör. Till sist citerar jag den kände norska statsvetaren Stein Rokkan som myntade uttrycket: röster räknas, resurserna avgör. Resurser finns i form av skärgårdstillägg, nu är det rösterna som avgör. Problemet är att rösterna från skärgården är för få och då vilar det på de ansvarsfulla partierna att agera skärgården till frömma. Alternativet är att skärgårdstillägget dras in om de statliga medlen förvaltas stick i stäv med vad tanken var bakom detta tillägg. Förlorare skulle då vara förutom skärgårdsborna även hela resten av kommunen.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

När pesten nådde Hitis

Efter tio år av krig var stormakten Sverige nära kollaps år 1710. De två föregående årens skördar hade slagit fel. Folket hungrade, männen stupade i krig eller av farsoter, rikets kassa var tom, ryssen närmade sig österifrån och kungen satt i exil flera tusen kilometer hemifrån. Som om rikets invånare inte hade lidit nog drabbade pesten dem med förödande verkan. Alla fick sin beskärda del av denna fruktade sjukdom. I augusti 1710 seglade pesten in i Hitis skärgård.

Karl XII hade efter det ödesdigra nederlaget i Poltava 1709 flytt till Bender i det Osmanska riket där sultanen hade gett en fristad åt honom och han stora följe. I och med flykten lämnade kungen vägen öppen för ryssen att inta allt större områden kring Finska viken. Ryssarna hade belägrat Viborg hela vintern och i juni 1710 var staden tvungen att kapitulera. Alla som kunde flydde västerut mot Sverige så fort isarna hade gått. Kungen hade uppmanat alla som kunde att fly. Många gjorde ett strandhugg i Hitis för att proviantera eller få sig ett tröstens ord i kyrkan.

I juli föll Riga efter nio månaders belägring. Av de svenska trupperna med drygt 10 000 soldater hade endast hälften överlevt belägringen, bristen på föda och pesten som nu spred sig mot Östersjöns södra delar och Finska viken. Då hade pesten redan varit på väg i några årtionden. De

smittbärande lopporna hade åkt snålskjuts på råttor som spred farsoten från Indien till Konstantinopel, dit den kom 1701.

Myndigheterna befارade både en rysk invasion österifrån och en pestepidemi från söder och försökte vidta nödvändiga åtgärder, men alltför sent.

Enligt tidigare karantänsinstruktioner skulle ett skepp som kom från pestdrabbade trakter ligga fyrtyrtio dygn i karantän och sedan inspekteras av en läkare som skulle konstatera att det var pestfritt. Av karantänshamnarna fanns en i Jungfrusund i Dragsfjärd. Många skeppare struntade i karantänen eftersom de tyckte att den bara var till besvär. Dessutom var det nästan omöjligt att få en läkare ombord. Det fanns endast två läkare i Åbo, vilka hade kommenderats i arméns tjänst, samt två fältskärer som vägrade att ha något med pestoffer att skaffa.

När nya, strängare direktiv för att förhindra att pesten spred sig lästes upp i kyrkorna hösten 1710 var det redan alldeles för sent. I juni seglade pesten in till Stockholm från Livland, i augusti från Estland till Helsingfors och sedan drabbade den Kyrkosundsskärr.

Hitis Klockars i augusti 1710

Den märkligt varma och disiga sommaren hade övergått i augusti med mörka nätter och hög värme långt in på natten. **Cirstin** torkade svetten ur pannan där hon stod

och rörde i kvällsgröten. Hon var i sjätte månaden och räknade med att föda sitt sjätte barn kring Allhelgona. Hittills hade allt gått väl, trots att hon hade trott att de alla skulle frysa ihjäl i vintras. Nu höll hon på att förgås av värmen i stället.

En stund senare stod hela familjen runt grötfatet med var sin sked i handen. Då öppnade en bonde från Kasnäs dörren utan att knacka och kom in, alldeles grå i ansiktet.

– Vad är det? frågade **Matts Klockare**.

– Det är **Daniel** på Holma Södergård, sa han och harklade sig. Han är död. De är alla döda. Det är pesten.

Cirstin kände hur värmen rann av henne.

– Alla, viskade hon, **Anna** också? Och lilla **Erik**?

Bonden nickade.

– Alla, sa han och böjde huvudet.

Cirstin vacklade till och tog sig om magen, som för att skydda det lilla livet.

Anna var hennes väninna sedan många år tillbaka. Som unga var de pigor i grannhusen och brukade ro ut till korna tillsammans.

– Mor, vad är pesten för något? frågade lilla **Kirsten** oroligt.

– Det är en farlig sjukdom, sa Anders och visade en gruvlig grimas. Man får svarta bölder överallt och så dör man. Alla dör.

Kirsten gav till ett skrämt tjut och började gråta.

– Tyst med dig **Anders**, sa Cirstin skarpt. Du får inte skrämna din syster så där.

Hon tog den högljutt gråtande Kirsten i famn och försökte trösta henne medan hennes eget hjärta bultade så att hon trodde att det skulle komma ut genom bröstkorgen.

Kasnäsbonden tackade ja till lite gröt, bröd och ett stop öl, och berättade mellan tuggorna om hur han hade närmat sig en av bryggorna på Holma då **Anders** från Skansen hade kommit ner till stranden och ropat till honom att inte ta i land. Pesten har tagit alla på Södergård, hade han ropat.

– Han hade också fått den, sa Kasnäsbonden till Matts. Han visade de svarta bölderna på sin kropp. Stackars jäkel, skakade av frossan.

– Det var då för väl att du inte gick i land, sa Matts. Nu måste vi åka till **Sirelius**. De döda måste ju jordas.

Holma i karantän

Då kvällen kom hade alla öns bönder samlats i prästgården i Stubbnäs. Det var en allvarlig samling män som lyssnade till vad kapellanen hade att säga.

– Enligt direktiv från Stockholm, sa **Sirelius** och viftade med en bunt papper, får pestoffer inte begravas på kyrkogården på grund av smittorisken. Hela Holma måste bli ett karantänområde som ingen får lämna.

Matts lät orden sjunka in och småningom gick det fasanfulla upp för honom.

– Hur ska det gå för de andra i gårdarna då? Tänk om de kunde räddas om de fick ta sig därifrån?

Sirelius var mycket bestämd på den punkten.

– Vi måste se till att smittan inte sprider sig, sa han. I

Stockholm har tusentals människor redan dött. Gud visar sina vrede över oss syndiga.

– Vad kan vi göra? frågade en bonde. Det är lättare att slåss mot ryssen än att ha med pesten att skaffa. Den kryper på en utan att man ser den.

– Man ska röka stugan med enris, malört, tjära eller beck, sa **Sirelius**. Röken tar kål på pesten. En pestdöds kläder måste brännas. Men det finns botemedel, fortsatte han. Högvördige doktor **Magnus Bromell** i Stockholm har gett ut en pestbok för fattiga, sa han och fick fram ett papper ur högen.

– Man blandar färsk kodynga med ättika, pressar ur saften och dricker några skedblad varje dag.

Gubbarna grimaserade illa. Tvi vale. Men om en klok doktor en gång sa att det hjälpte, så. Pigorna fick lov att plocka hem dynga efter mjölkningen.

De kom också överens om att **Sirelius** skulle segla till Holma för att se om han kunde göra något för stackarna. Han skulle inte stiga i land utan försöka bilda sig en uppfattning om situationen från båten.

– Matts, du kommer med. Vi måste måla kors på strandbodarna. Ingen får ta i land där.

Den natten sov inte Cirstin en blund. Matts var som klockare tvungen att bistå kapellanen vid sjukdomsfall, men pesten! Hur skulle hon skydda sin familj?

Matts hade lovat att han inte skulle röra vid någon på Holma, utan bara måla dit ett kors, men ändå. Hon var livrädd. Att inte låta Holmaborna ligga i vigd jord var ändå det värsta. Vad skulle det bli av deras själar? Skulle de irra osaliga omkring bland holmar och skär och hemsöka grannarna för att de inte hade begravt dem på kyrkogården?

Följande morgon tog hon farväl av honom nere vid bryggan med en sista förmaning.

– Lova att du inte rör vid någon, sa hon. Gå inte så nära att de kan blåsa pesten på dig.

Sedan gick hon snabbt hem och öppnade dörren till boden. Hennes barn skulle pesten inte få. Uppe i en krok i taket hängde kvannerot på tork. Hon tog en, skar den i bitar och gav en bit till vart och ett av barnen och såg till att de tuggade den ordentligt. Resten av rotbitarna knöt hon in med små kvistar av malört och renfana i knyten som hon surrade garn runt och hängde runt barnens halsar.

– Visa inte knytena för någon. **Sirelius** kallar det trolldom men så här har vi alltid gjort.

Kapllanen besöker pestdrabbade Holma

Då **Matts** och kapellanen **Sirelius** kom fram till Holma såg det först ut som om hela ön låg öde, men då de ropat en stund kom **Anders** från Mellangård och hans hustru **Anna** ner till stranden.

De såg helt förstörda ut och **Anna** grät otröstligt.

– Nu är alla döda på Skansen också, grät hon. Vi borde aldrig ha släppt dem i land.

– Vilka då? frågade **Sirelius**.

– Det kom en båt med folk söderifrån, sa **Anders**. En av kvinnorna mådde dåligt. **Daniel** bjöd in dem och lät dem

sova i ladan. På morgonen var kvinnan död. Nu är alla **Danielssons** döda, sa han och knöt nävarna.

– Ni förstår väl att vi måste hindra smittan från att sprida sig, sa **Sirelius**. Det betyder att ni inte får lämna Holma.

– Tänker ni lämna oss här att dö, skrek **Anna**.

– Alla dör inte i pesten, sa **Sirelius**. Vi ska be till Gud att han skonar er. De döda måste brännas med alla sina kläder och sänglinnen, ingenting får bli kvar.

Anders nickade.

– Jag tänkte väl det, sa han och suckade tungt. Det finns några inhysingar här som ännu lever. Vi måste göra det tillsammans, om det så är det sista vi gör.

– Ta inte i kropparna med bara händer, förmanade **Sirelius**. Andas inte in ångorna från dem.

– Bränn med enris och vädra ordentligt, sa **Matts** och hörde hur enfaldigt det lät. Han hade velat säga så mycket mera, men visste inte vad.

Sirelius läste en bön och välsignade paret på vars axlar ansvaret för att stoppa pestens framfart i skärgården nu vilade. **Matts** rodde fram till ett av båthusen och målade ett vitt kors på väggen. Tunga till sinnes seglade mannen hem.

Några dagar senare såg Cirstin hur ett tjockt moln av svart rök sökte sig uppåt och sedan spred sig med vinden mot Hitis. Kanske deras arma själar söker sig till kyrkogården, tänkte hon med tårarna strömmande ner för kinderna. Hon föll ner på knä och bad den pestbön som **Sirelius** hade präntat i dem under gudstjänsten.

Pesten spreder sig som en löpeld

Då faran för smitta var förbi gick tragedins omfång upp för de övriga skärgårdsborna.

Pesten hade tagit trettiofyra personer på Holma och tömt tre av fyra gårdar på dess invånare, från äldsta bonden till nyfödda spädbarn. Det enda bondeparet som överlevde pesten var **Anders Mattson** och hans hustru **Anna** på Mellangård, samt några inhyses kvinnor och män. De som hade skonats hade fått ro liken av sina syskon, vänner, grannar och små barn över sundet till holmen Ön mitt emot. Enligt den historia som fortfarande berättas på Holma byggde de överlevande upp ett likbål på ett näs och tände på. Det näset heter sedan dess Brännäs. Namnen på de döda finns upptagna i kyrkoboken, trots att de enligt hörsägen inte begravdes i vigd jord. Kapellanen följde instruktionerna om att exceptionella händelser skulle införas i boken.

Pesten spreder sig som en löpeld

Då faran för smitta var förbi gick tragedins omfång upp för de övriga skärgårdsborna.

Pesten hade tagit trettiofyra personer på Holma och tömt tre av fyra gårdar på dess invånare, från äldsta bonden till nyfödda spädbarn. Det enda bondeparet som överlevde pesten var **Anders Mattson** och hans hustru **Anna** på Mellangård, samt några inhyses kvinnor och män. De som hade skonats hade fått ro liken av sina syskon, vänner, grannar och små barn över sundet till holmen Ön mitt emot. Enligt den historia som fortfarande berättas på Holma byggde de överlevande upp ett likbål på ett näs och tände på. Det näset heter sedan dess Brännäs. Namnen på de döda finns upptagna i kyrkoboken, trots att de enligt hörsägen inte begravdes i vigd jord. Kapellanen följde instruktionerna om att exceptionella händelser skulle införas i boken.

Vad hände med de utlänningar som hämtade pesten med sig till Holma? Det berättas att de var ryssar och

att Holmaborna tvingade dem att gå ombord på sin egen båt en dag då vinden blåste från norr. Båten skuffades ut till havs utan åror. Efter den händelsen ville ingen i skärgården längre ha något att skaffa med ryssar.

Ingen skulle någonsin ha fått reda på båtfarens öde om inte någon av de inblandade hade gripits av ont samvete och berättat om det. Högst antagligen rörde det sig om ester, letter eller livländare, invånare i det svenska väldet som talade ett för Holmaborna främmande språk och som själva flydde undan ryssen, med pesten som fripassagerare.

Enligt kyrkböckerna skördade pesten totalt fyrtyotvå liv i Hitis församling. Motsvarande antal för Dragsfjärd och Kimito var drygt fyrtio respektive sextio. I Stockholm dog 22 000 personer, nästan 40 % av stadens befolkning, i hela Sverige ca 100 000. Finlands räddning var att befolkningen bodde så glest och att städerna var små.

I Åbo och Helsingfors dog cirka hälften av stadens invånare, totalt 5–10 000 i den ostliga delen av svenska riket.

Texten är en förkortad version av både fakta- och fiktiva texter om pesten ur min bok Piga, klockare, inhysing, lots. Skärgårdsöden 1669–1809. Historien om hur pesten kom till Holma berättade Lars Sjöberg för mig.

I Hitis kyrkbok finns en lista på de trettiofyra personer som dog i pesten på Holma 1710. Tre gårdar förlorade alla sina invånare. Endast ett bondepar och några inhysingar överlevde.

År 1749 reformerades folkbokföringen i stormakten Sverige när Tabellverket grundades. Den kom att bli världens första statistikbyrå. Prästerna ute i församlingarna skulle på förtryckta blanketter fylla i bland annat hur många som fötts och dött i församlingen, och i vilka sjukdomar folk hade dött av.

År 1749 reformerades folkbokföringen i stormakten Sverige när Tabellverket grundades. Den kom att bli världens första statistikbyrå. Prästerna ute i församlingarna skulle på förtryckta blanketter fylla i bland annat hur många som fötts och dött i församlingen, och i vilka sjukdomar folk hade dött av.

År 1749 reformerades folkbokföringen i stormakten Sverige när Tabellverket grundades. Den kom att bli världens första statistikbyrå. Prästerna ute i församlingarna skulle på förtryckta blanketter fylla i bland annat hur många som fötts och dött i församlingen, och i vilka sjukdomar folk hade dött av.

År 1749 reformerades folkbokföringen i stormakten Sverige när Tabellverket grundades. Den kom att bli världens första statistikbyrå. Prästerna ute i församlingarna skulle på förtryckta blanketter fylla i bland annat hur många som fötts och dött i församlingen, och i vilka sjukdomar folk hade dött av.

År 1749 reformerades folkbokföringen i stormakten Sverige när Tabellverket grundades. Den kom att bli världens första statistikbyrå. Prästerna ute i församlingarna skulle på förtryckta blanketter fylla i bland annat hur många som fötts och dött i församlingen, och i vilka sjukdomar folk hade dött av.

År 1749 reformerades folkbokföringen i stormakten Sverige när Tabellverket grundades. Den kom att bli världens första statistikbyrå. Prästerna ute i församlingarna skulle på förtryckta blanketter fylla i bland annat hur många som fötts och dött i församlingen, och i vilka sjukdomar folk hade dött av.

År 1749 reformerades folkbokföringen i stormakten Sverige när Tabellverket grundades. Den kom att bli världens första statistikbyrå. Prästerna ute i församlingarna skulle på förtryckta blanketter fylla i bland annat hur många som fötts och dött i församlingen, och i vilka sjukdomar folk hade dött av.

År 1749 reformerades folkbokföringen i stormakten Sverige när Tabellverket grundades. Den kom att bli världens första statistikbyrå. Prästerna ute i församlingarna skulle på förtryckta blanketter fylla i bland annat hur många som fötts och dött i församlingen, och i vilka sjukdomar folk hade dött av.

År 1749 reformerades folkbokföringen i stormakten Sverige när Tabellverket grundades. Den kom att bli världens första statistikbyrå. Prästerna ute i församlingarna skulle på förtryckta blanketter fylla i bland annat hur många som fötts och dött i församlingen, och i vilka sjukdomar folk hade dött av.

År 1749 reformerades folkbokföringen i stormakten Sverige när Tabellverket grundades. Den kom att bli världens första statistikbyrå. Prästerna ute i församlingarna skulle på förtryckta blanketter fylla i bland annat hur många som fötts och dött i församlingen, och i vilka sjukdomar folk hade dött av.

År 1749 reformerades folkbokföringen i stormakten Sverige när Tabellverket grundades. Den kom att bli världens första statistikbyrå. Prästerna ute i församlingarna skulle på förtryckta blanketter fylla i bland annat hur många som fötts och dött i församlingen, och i vilka sjukdomar folk hade dött av.

År 1749 reformerades folkbokföringen i stormakten Sverige när Tabellverket grundades. Den kom att bli världens första statistikbyrå. Prästerna ute i församlingarna skulle på förtryckta blanketter fylla i bland annat hur många som fötts och dött i församlingen, och i vilka sjukdomar folk hade dött av.

År 1749 reformerades folkbokföringen i stormakten Sverige när Tabellverket grundades. Den kom att bli världens första statistikbyrå. Prästerna ute i församlingarna skulle på förtryckta blanketter fylla i bland annat hur många som fötts och dött i församlingen, och i vilka sjukdomar folk hade dött av.

År 1749 reformerades folkbokföringen i stormakten Sverige när Tabellverket grundades. Den kom att bli världens första statistikbyrå. Prästerna ute i församlingarna skulle på förtryckta blanketter fylla i bland annat hur många som fötts och dött i församlingen, och i vilka sjukdomar folk hade dött av.

År 1749 reformerades folkbokföringen i stormakten Sverige när Tabellverket grundades. Den kom att bli världens första statistikbyrå. Prästerna ute i församlingarna skulle på förtryckta blanketter fylla i bland annat hur många som fötts och dött i församlingen, och i vilka sjukdomar folk hade dött av.

År 1749 reformerades folkbokföringen i stormakten Sverige när Tabellverket grundades. Den kom att bli världens första statistikbyrå. Prästerna ute i församlingarna skulle på förtryckta blanketter fylla i bland annat hur många som fötts och dött i församlingen, och i vilka sjukdomar folk hade dött av.

År 1749 reformerades folkbokföringen i stormakten Sverige när Tabellverket grundades. Den kom att bli världens första statistikbyrå. Prästerna ute i församlingarna skulle på förtryckta blanketter fylla i bland annat hur många som fötts och dött i församlingen, och i vilka sjukdomar folk hade dött av.

År 1749 reformerades folkbokföringen i stormakten Sverige när Tabellverket grundades. Den kom att bli världens första statistikbyrå. Prästerna ute i församlingarna skulle på förtryckta blanketter fylla i bland annat hur många som fötts och dött i församlingen, och i vilka sjukdomar folk hade dött av.

År 1749 reformerades folkbokföringen i stormakten Sverige när Tabellverket grundades. Den kom att bli världens första statistikbyrå. Prästerna ute i församlingarna skulle på förtryckta blanketter fylla i bland annat hur många som fötts och dött i församlingen, och i vilka sjukdomar folk hade dött av.

År 1749 reformerades folkbokföringen i stormakten Sverige när Tabellverket grundades. Den kom att bli världens första statistikbyrå. Prästerna ute i församlingarna skulle på förtryckta blanketter fylla i bland annat hur många som fötts och dött i församlingen, och i vilka sjukdomar folk hade dött av.

År 1749 reformerades folkbokföringen i stormakten Sverige när Tabellverket grundades. Den kom att bli världens första statistikbyrå. Prästerna ute i församlingarna skulle på förtryckta blanketter fylla i bland annat hur många som fötts och dött i församlingen, och i vilka sjukdomar folk hade dött av.

År 1749 reformerades folkbokföringen i stormakten Sverige när Tabellverket grundades. Den kom att bli världens första statistikbyrå. Prästerna ute i församlingarna skulle på förtryckta blanketter fylla i bland annat hur många som fötts och dött i församlingen, och i vilka sjukdomar folk hade dött av.

År 1749 reformerades folkbokföringen i stormakten Sverige när Tabellverket grundades. Den kom att bli världens första statistikbyrå. Prästerna ute i församlingarna skulle på förtryckta blanketter fylla i bland annat hur många som fötts och dött i församlingen, och i vilka sjukdomar folk hade dött av.

År 1749 reformerades folkbokföringen i stormakten Sverige när Tabellverket grundades. Den kom att bli världens första statistikbyrå. Prästerna ute i församlingarna skulle på förtryckta blanketter fylla i bland annat hur många som fötts och dött i församlingen, och i vilka sjukdomar folk hade dött av.

Mässling och smittkoppor, dödliga farsoter

Då pesten till all lycka var en mera sällan förekommande sjukdom var både smittkoppor och mässling betydligt allmännare farsoter som med jämna mellanrum främst drabbade små barn.

År 1705, då stormakten Sverige befann sig i krig med Ryssland, drabbades Kyrkosundsskär av en farsot, troligen smittkoppor, som ebbade ut först under vårvintern 1706. När det under ett normalt år dog 11–15 församlingsmedlemmar, dog det år 1705 trettiosex personer av vilka tjugosex var barn.

Troligen fortsatte epidemin ännu efter årsskiftet 1706 eftersom det i kyrkoboken finns fyra små barn som dött i början av året. Den här tiden upptecknades ännu ingen dödsorsak och anteckningarna i kyrkoboken var synnerligen bristfälliga.

Mässlingen skördade barnens liv

Drygt sextio år senare, år 1767, drabbades skärgården på nytt. Denna gång av en ödesdiger mässlingsepidemi som drabbade nästan alla byar i Kyrkosundsskär. Detta år dog sextio personer, av vilka trettiosju barn i mässling. Vi vet att barnen dog i mässling eftersom prästen sedan 1749 varit tvungen att anteckna dödsorsaken för var och en på en förtryckt blankett. Han kunde välja mellan trettiotre

olika dödsorsaker. Det säger sig självt att det inte kan ha varit lätt att avgöra vad folk dog av, då många sjukdomar hade liknande symptom. Flera av de äldre som dog det året gjorde det troligen av följsjukdomar till mässlingen, som t.ex. av bröstsjuka- och lungdot. Lunginflammation, som är en följsjukdom, fanns inte upptecknat med det namnet på den tiden.

Den tredje söndagen i november 1767 tvingades skärgårdsborna begrava åtta barn, av vilka tre kom från Bolax Norrgård. Bonden **Anders Mattson** hade mist tre av fem barn inom loppet av några dagar.

Också prästgården i Stubbnäs drabbades. Prästen **Gabriel Sirelius** miste en son, sin äldsta dotter och hennes nyfödda lilla gosse. På prästgårdsbacken, hemma hos torparen **Jacob Andersson**, födde hans hustru **Lena** en dotter i januari 1768, men sedan miste de sin treåriga son i mässlingen några veckor senare. Mässlingsepidemin tog livet av ytterligare åtta barn i de närliggande byarna innan den äntligen ebbade ut i mars.

Innan vaccinationerna mot mässling inleddes i vårt land 1975 rapporterades årligen om 10 000–40 000 fall under 1960- och 70-talet.

Av Carina Wolff-Brandt

Spanska sjukan i Hitis östra skärgård åren 1917 och 1918

Hösten 1917 var en dyster tid i vår skärgårdskommun. I ett par av byarna, Bolax och Bergö led man tidvis av brist på mat och till råga på allt började sjukdomar härja. Redan på vårvintern 1917 förekom det allmänt kikhosta bland barnen i kyrkbyn. Till en början trodde man att det var fråga om en vanlig hosta, men efter någon tid ledde den till uppkastningar, andnöd och dylikt. Äldre personer fick olika slag av bröstsjukdomar, främst lunginflammation, vilket ofta ledde till och med till dödsfall. Det visade sig snart att vår kommun hade fått påhälsning av den allmänt omtalade och fruktade spanska sjukan.

Det var församlingens diakonissa, **Beata Rådman**, som kallades till hjälp när epidemin bröt ut. Hennes arbetsbörda ökade hela tiden och man hade svårt att förstå hur man tidigare hade klarat sig utan en ”sådan tjänande syster”. Det var ett uppoffrande arbete hon utförde och mot en mycket blygsam lön. Själv klagade hon endast över de svåra kommunikationerna och de långa avstånden mellan byarna, vilket gjorde det svårt för henne att betjäna alla, som behövde hjälp. Under år 1918 hann hon med 250 sjukbesök hos 75 olika patienter av vilka 11 avled. Under 72 dagar hade hon vårdat sjuka men också tagit emot 31 besök i sitt ”hem”, som var en sängkammare i **Johan Wahlstens** bostad vid nuvarande Tjuruholmsvägen i Hitis by. Ytterligare hade hon ordnat fattighjälp åt ett tjugotal personer men även hunnit göra otaliga besök hos äldre och orkeslösa, vilka hon hjälpte och tröstade.

Värre på Biskopsö

I kyrkbyn kom man lindrigare undan än till exempel i Biskopsö där epidemin krävde dödsoffer. Diakonissan reste dit och blev själv smittad där och insjuknade allvarligt. Alla andra patienter blev då utan skötsel. En

kvinnor från Hitis åkte då iväg till Biskopsö för att biträda som sköterska på grund av att ingen där åtog sig att sköta de sjuka. Som ett exempel på hur ”pjåkiga” människor kunde vara berättas det att från ett hus, som var angripet av smitta, sändes en person för att hämta mjölk. Individerna ifråga var ytterst försiktig och lämnade sin kanna i ett lider invid ladugården. Men ”ack o ve”, kannan slängdes ut, den fick inte stå där, det kan smitta med mindre hett det. På ett annat ställe var alla, både gamla och unga, angripna av sjukdomen. Det var ingen som skötte dem. Det var inte heller någon som hämtade in ved eller vatten eller utförde något annat uppdrag. Man vågade ändå gå in i förstugan och där ropade man: ”Lever ni ännu alla?” Det berättas att mannen i huset följande dag hade lyckats med att få in ved men följden blev att han insjuknade på nytt. Den allmänna uppfattningen vid den här tiden var i varje fall den att man inte skulle vara rädd för en person, som drabbats av en smittsam sjukdom, men försiktig skulle man vara.

Spanska sjukan grep allt mera omkring sig och in jagade både skräck och fasa hos obesmittade. Det var också i Biskopsö som man vidtog all tänkbar försiktighet och isolerade de sjuka. Det här bidrog till att man lyckades hejda epidemin åtminstone i den byn. I slutet av år 1918 ansågs spanska sjukan vara på retur här i våra trakter. Den hade krävt flera dödsoffer. Många hade drabbats väldigt allvarligt av sjukdomen medan en del hade kommit jämförelsevis lindrigt undan.

Text: Johan-Gustav Knuts

Foto: Ur Rosala Byaråds arkiv

Källor: Tidningen Hangö 1918, Tidningen Vestra Finland 1917, 1918 och 1919 samt Vårt Hitis 2019.

Kom från dansen kl. 12 på dagen Dagboksanteckningar från årsskiftet 1932-33

IRoHit, årgång 6 2008, berättade jag om den 21-åriga **Otto Nybergs** (1911 – 1993) förehavanden i Rosala i januari 1933. Som källa använde jag Ottos dagboksanteckningar från samma tid. I artikeln framgick det att den unge mannen inte satt sysslolös hemma i vintermörkret och väntade på att i februari få börja i Kock- och stuertskolan i Mariehamn Åland. Han var ständigt i farten för att träffa kamrater och jämnåriga, som ungdomar i alla tider gjort, även i skärgården för 89 år sedan, till och med under årets mörkaste tid.

Om man får tro dagboken, så var det sociala livet mycket utbrett bland ungdomen i Hitisarkipelagen i början av 1930-talet. Man träffades ofta och ordnade danser och andra evenemang till vilka ungdomar från Hitis, Rosala och övriga holmar och öar var välkomna. Dansfester ordnades även hemma. Fredagen den 13 januari 1933 skriver Otto att han var ”På dans i Mickelsa på kvällen.” ”Dansen slutade kl. 7” på morgonen och ”Började igen kl. 8 på kvällen.” Först på söndag eftermiddag ror den trötte unge mannen hem över strömmen. Beaktansvärt är att det är byns ungdomar som tillsammans ordnat detta samkväm. Förberedelserna börjar redan ett par dagar

före festen och tillsammans städar man även efter sig och skurar och tvättar bondgården ren några dagar efter tillställningen. I Ottos dagbok får man den uppfattningen att detta inte är en engångsföreteelse utan en helt vanlig sedvana bland byarnas ungdomar.

Åskväder med dödlig utgång

Han började skriva sina dagböcker fredagen den 1 juli 1932 ombord på fartyget s/s Sextant i Bolax och slutförde dem kring årsskiftet 1975 – 76. Dagböckerna är fem till antalet och i dem får vi följa med de dagliga rutinerna ombord på olika fartyg samt livet som fyrvaktare i Porkala och på Bengtskärs och hemma i Rosala.

I det första vaxdukshäftet skriver han ”Du min kära dagbok skall följa mig genom alla livets skiften, när alla andra forgerter mig, skall du vara min vän.” De dagliga dagboksanteckningarna är vanligtvis endast ett par tre rader långa och berättar om dagens viktigaste händelser samt väder och vind. Ibland kan de ofta långgrandiga dagarna oväntat bli dramatiska, som t.ex. måndagen den 18 juli 1932 då fartyget låg i hamn i Pargas ”En åskby

kom över Blomkvist, jag och fyra andra man kastades till marken, men kom vi till sans igen. Läkaren kom ombord å Länsmän å polisen. S/s Saturnus kom hit för att hämta liket till Hangö.” Följande dag skriver han ”S/s Saturnus gick till Hangö med liket kl. 5 f.m. Har haft sjukledighet. Frisk nordväst, regn.” Onsdagen den 20 juli kommenterar han ännu det skedda ”Söderman sjuk. Skog varit på Kater (udde?) Alla äro friska efter åskan- Spridda skurar, frisk nordväst.”

Det är allt han skriver om den förfärliga olyckan som ledde till att en av skeppskamraterna dog. Livet på Sextant återgår redan efter ett par dagar till det normala. Torsdagen den 21 juli får vi veta att han ”Varit till lotsbryggan efter post. Sen å fiskat.” och följande dag ”Målat utsidorna lugnt. Warmt.”

Livet hemma är som en dans

Fram till fredagen den 9 december 1932 är Otto till sjöss. Han mönstrar av i Sottunga på Åland och nästa dag ”Anlände till Rosala kl. 5. For hem å sova.” På söndagen är det ”Häll dans i Rosala på kvällen.” och på måndagen ”For till Wänö på kvällen...”. Vi får inte veta vem han besöker bara att han stannar där över natten och återvänder hem följande eftermiddag.

Ottos hem var det torp på östra sidan av Sommarön som fadern **Gustaf** (1868 – 1931) inlöst 1924. Nu bodde där hans mor **Aina**, född **Höglund** (1875 – 1959), hemma från Skraddars i Rosala samt Ottos syster **Hjördis** född 1914 och hans yngsta bror **Ragnar** född 1918.

Ur dagboken framgår det att Otto i unga år var mycket social och hela tiden på språng då han var hemma. Onsdagen 14.12. ”War Bodö. Har varit till byn.” Två dagar senare ror han igen över till byn och på lördagen ”For till Dalsbruk med **R. Gustavsson...**” och därifrån till Kasnäs på julfest där han även övernattar och ”For från Kasnäs kl. 12. Kom hem kl. 1 skrivit julkort och brev. Följande morgon, måndagen 19.12 ”Har varit med å slakta. War på dans i Båtviken.” På tisdagen är han i byn och säljer kött och på onsdagen ”Har varit till Öro å sålt kött. Fint väder.”

De två följande dagarna är han hemma och skriver brev. På julaftonen är Otto fram och tillbaka till Dalsbruk. Han berättar att ”Fått julkort och julklappar.” men inte av vem och vad. Juldagen besöker han julkyrkan i Hitis och på kvällen äter han middag i byn hos sin äldsta syster Helmi (f. 1901) och dennes make Ensio Hietaniemi.

Annandag jul bär det av igen ”Far på dans till Kagskäla med R. Gustavsson.”. Roligt tycks det ha varit där för festandet tog slut först följande morgon ”Kom från dansen kl. 7. Sovit till kl. 1.” skriver han i dagboken.

Gudstjänst och dans

Är det rumlandet som ger honom dåligt samvete och får honom igen att besöka kyrkan eller är det något annat som lockar honom till Hitis onsdagen den 28.12? Hur som haver, så deltar han där då i en gudstjänst och kommer hem nio på kvällen för att nästa dag igen återvända till fots till kyrkbyn på dans. Hemkomsten sker först följande dag kl. 12. Längre hinner han inte vila, för fem timmar senare bär det av igen till Hitis för att där dansa. Valsandet räcker hela natten och följande förmiddag. Hem kommer han på nyårsaftonen klockan 3 på eftermiddagen. Nyårsdagen slutar även den med en fest, denna gång i Rosala.

Då man läser Ottos dagboksanteckningar från årsskiftet 1932 – 33 får man den uppfattningen att invånarna, åtminstone ungdomen, liksom Otto, rörde sig och färdades mycket i skärgården samt umgicks flitigt med varandra i den dåtida Hitis kommunen. Detta torde även stämmande för historien har visat, att haven i alla tider inte skiljt åt utan förenat och fört människorna från när och fjärran samman. Hitisarkipelagen var med andra ord inget undantag.

Text: Stig-Björn Nyberg
Foto: Bernt Örså

En gammal minnesbok

En gulnad sliten pärllös minnesbok från 1923 fångar mitt intresse. Jag bläddrar försiktigt och inser, att den tillhört min morfar **Sergej Eriksson** från tiden han avtjänade sin värnplikt på Örö. Boken har min mamma **Else-May Holmström** sparat i vårt lilla museum på gården Uppbyggars i Rosala.

Jag fördjupar mig i texterna. Det känns fascinerande, att i tanken förflytta sig bakåt i tiden till 1923 på Örö.

Min morfar är 20 år och förhållandena måste ha varit knappa i det efterkrigstida nyblivna självständiga Finland. I RoHit från 2006 kan jag läsa, att byggandet av fortet och kasernerna påbörjades av ryssarna under brinnande krig 1915, så vid den här tiden då min morfar var där var allt rätt nybyggt. Skärgårdsborna levererade matförnödenheter till Örö, så kanske soldaterna inte led nöd på just mat och husrum. Men friheten längtade alla till.

Texterna i boken består av sånger, minnesverser och några teckningar. De är sirligt skrivna och undertecknade dels av min morfar men också av många andra soldater både på svenska och finska. Således var språkfrågan kanske inget problem då.

Boken inleds med den vackra sången, Slumrande toner (**Alexander Slotte**) och är undertecknad; Örö 16.11.23 Högvakt Art: **S.Eriksson**

I den följande sången, Winden drar fastnar min blick på "av **Else-Maj**", som undertecknat den. Else-Maj, det namnet fick min mor fem år senare. Fick hon namnet på grund av en gammal kärlek? En kokerska på Örö?

Jag fortsätter och finner Örö korpralskolas honnörsmarsch bestående av åtta verser på rim och undertecknad av en glad artillerist. Den sirliga texten och ålderdomliga språket gör att vissa ord är svåra att tyda.

Sångtexter varvas med små minnesverser skrivna av soldatvänner. De genomsyras av hemlängtan och kärlekstörst.

*Jag arme man jag miste här min frihet och min heder.
Gård och grund jag äger nog men går i kronans kläder.*

Här på Örö är svårt att vara. När tiden går och klockan slår.

Men var minut blir från ett år. Och därför vill man härifrån.

Fosterländska sånger finns det många och då jag kommer till, *Dåne lik som åsken bröder*, hör jag en manskör ljuda i mitt huvud och mycket riktigt efter en kontroll på nätet är detta en typisk studentsång för manskör komponerad 1830.

Troligtvis har någon soldatpojke haft en sångbok med sig och den har blivit kopierad.

I Stralsborg där bodde en adelsman så rik..... en sång med 18 verser, nedtecknad i **August Bondesons** visbok 1903 kan jag läsa på datorn. Många av sångerna i morfars bok kännetecknas av just versantalet, som kan vara många upp till tjugo stycken, dvs. såsom man kan definiera ett skillingtryck.

Spritsmugglarnas konung **Algot Niska** har också fått en egen sång i hans bok.

Kärlekssångerna får ändå det största utrymmet bland sångerna. Längtan efter en flicka, en käresta genomsyrar visorna.

*Ja nog kan man värde på friheten sätta
när man nu en gång slipper härifrån
då man får trycka sin vän till sitt hjärta
och njuta av kärlekens ljuvliga strån.*

Också olycklig kärlek beskrivs i sånger och minnesverser.

*Tro ej uppå fagra löften som i kyssen givas kan
Ty den rosenröda munnen räcks så ofta till en ann.*

Jag bläddrar vidare och finner Russarö marsch och Örövalsen. Måne någon har tonsatt dessa? Hur mycket sjöngs det i det militära, fanns det kanske någon duktig dragspelande pojke, som underhöll sina vänner? Sjöng man tillsammans dessa sånger? Frågorna är många, men i min fantasi ser jag lyckligt sjungande gossar i stugorna efter en hård dags ansträngning där hot om arrest alltid var påfallande. Det framkommer tydligt i texterna, att befälets order fick man inte ifrågasätta.

Boken innehåller närmare hundra sånger, dikter och minnesverser.

Jag har svårt att tänka mig att dagens tjugoåriga killar skulle skriva sådana romantiska texter jag tagit del av.

De kärleksfulla dikterna skrevs kanske för att beväringarna på 20-talet inte fick permission så ofta och kontakten till hemmet och kärestan skedde endast brevledes. Att skriva och kopiera texter av kamraternas minnesböcker och sånghäften var troligtvis en fritidssysselsättning, då fanns inte televisioner eller datorer att fördriva tiden med.

Skickar en kärleksfull tanke till min morfar **Sergej**, som gick bort 1970 endast 67 år gammal.

Anki Holmgård

Sergej Eriksson, en presentation

25.3.1903-19.6.1970

Som äldsta sonen på gården Uppbyggars i Rosala livnärde sig min morfar **Sergej** som fiskare, småbrukare och postförare.

Han gifte sig 1926 med min mormor **Helmi Grönroos**, som var fosterdotter hos **Volter** och **Olga Gustavsson** i Sandviken i Rosala. Min mamma **Else-May** föddes 1928 och förblev det enda barnet i familjen.

Då jag föddes i mitten av 50-talet, var morfar postförare. Han körde posten från Dalsbruk till Rosala. Sommardag skedde det med båt och passagerare fick också följa med. Många sommargäster åkte till sina stugor med **Sergej**, eftersom ingen reguljär båttrafik existerade på 50-talet. På vintern var det häst och släde som gällde eller senare traktor och moped.

Jag minns att morfar hämtade några gånger glass från Dalsbruk till min syster **Gun-Britt** och mig. Det var små glasspinnar, vilka var inlindade i tidningspapper.

I december 1962 var morfar **Sergej** tillsammans med **Holger Wilson** till Brahestad för att hämta postbåten **Kristina**. Resan blev strapatsrik på grund av dåliga väderleksförhållanden, snöoväder och nedisning och dessutom fungerade inte radarn. **Kristina** var cirka 15 meter lång och 3 meter bred så en rätt liten båt i dagens mått mätt. Morfar jobbade som besättningsman ombord på **Kristina** fram till år 1965, då förbindelsebåten **Hitis** började trafikera. Han ansåg, att han var för gammal att klara av ett så stort skepp.

Kristina förflyttades till Nagu skärgård och morfar jobbade en tid med där, men vantrivdes och vistelsen blev inte så lång. Jag har sparat vykort han skrev till mig, då han var i Nagu.

Då jag som 11-åring flyttade till Hangö 1966 för att gå i

samskola turades min mamma och mormor om att bo med mig. Då mormor var där, kom morfar ibland på besök.

Morfar var humoristisk, minns hur han busade med mormor och mig på morgonen och drog täcket av oss, morgonpigga som han var. Nej, **Sadjen** utropade **mommo Helmi!**

Morfar blev ej gammal, endast 67 år. 1970 då han hjälpte till med att resa midsommarstången vid lokalberget, föll han död till marken alldeles intill mig. Ansträngningen gjorde, att han fick en hjärtattack. Mormor gick bort 2 år senare.

Anki Holmgård

Örövalsen har blivit tonsatt

Trots efterforskningar var det inte någon, som kände till Örövalsen som fanns nedtecknad i **Sergej Erikssons** sånghäfte från 1923.

Örövalsen med de vackra orden som avspeglar tiderna på fortet strax efter första världskriget. Tider som kanske fallit i glömska, då vi idag fritt får besöka den vackra ön. **Sofia Eklund**, som är sambo med **Sergejs** barnbarnsbarn fick i uppdrag att tonsätta valsen.

Sofia Eklund kommer från en musikalskande familj i Närpes. Efter violin- och pedagogikstudier i Piteå och Göteborg har **Sofia** vikarierat i olika orkestrar i Sverige. Hon har också tillbringat närmare fem år i London där

hon fick uppleva ett rikt och varierande frilansliv fyllt av konserter med orkestrar och ensembler, workshopsturneer i skolor, uppträdanden på kryssningsfartyg, festivaler, tv-framträdanden och studionspelningar. Under de senaste två åren har **Sofia** haft ett heltidsvikariat som violinist i **Vasa Stadsorkester**. Hon ser framemot att tillbringa sommaren i Rosala skärgård tillsammans med sambon **Andreas Holmgård**, närmare bestämt på **Bånskär**, från vars klippor Örö kan skönjas.

Ett allsångstillfälle, där valsen uruppförs, hoppas vi kunna genomföra denna sommar.

Anki Holmgård

Örö valsens

Det finns en holme på jordklotets rund, men få äro de som det vet,
med blommor och berg och mången grönskande lund omgiven av djup hemlighet,
låt bli dock att nalkas den stranden, du främling kom icke för när,
där står med gevär uti handen, en man som dig snart vända lär.

Men spejar du sedan försiktigt mot land, så ser du de gossarna blå,
och lyss här du sången från lockande strand, där havsvågor söla och gå,
då hör du hur tonerna klinga, likt vågor i höststormens sus,
men även om kärlek de sjunga om kärlek vid stjärnornas ljus.

När lockande vågor har stillat sin jakt ock solen i havet gått ned,
då ljuder de toner ännu med makt fast sångarn man inte kan se,
från batteriet hörs sången, den ljuder ifrån dess kasern,
den flickan som hör den blir fången i starkaste bojor av järn.

Och flickorna små uti gungande båt styra färden på glittrande hav,
de ana ej fara ej minsta försåt och ödet ej varning ej dem gav.
Då ljuder det plötsligt från stranden av Örö en ljuv melodi,
som fångslar dem uti banden att dem ej mera blir fri.

Om natten de sedan i drömmarnas land få möta sin sångare blå
och tyck sig vandra vid sjömannens land på Örö och sjunga som så,
hur härligt det är dock att vandra på Örö vid havets musik
och endast få se på varandra och känna sig lycklig och rik.

I midsommarnatt och i höstkvällens sus, soldatgossen ständigt är nöjd
i sensommarafton vid fullmånens ljus då hör man hans sång än med fröjd
då hör man hans sång uti kvällen från andra batteriets kasern
till vägen som slår emot hällen hörs sången som stål och som järn.

Men tiden försvinner och dagarna gå av dem bliva veckor och år,
med tiden försvinner och sångarna blå och andra där plats taga få
och snart hörs ej sången om kvällen från Örö den blomstrande ö
blott vägen som slår emot hällen och sorlar för att sedan dö.

Skriven i Örö korpralskola 9.8.23
Art. Nyberg W

Russarö marsch

Här uppå Russarö kan vi nu sjunga
ehuru vi såsom fångslade är.
Här äro vi gossar friska och unga
skilda från hemmet och den man har kär.
Sjung gossar, sjung hurra
ärter får vi varje dag
på kvällen havregröten smakar bra.

Jo här får vi gå liksom andra hamnbusar
med trasiga kläder som knappast hålls på.
Ja sen då vi drager på oss våra blusar
då äro vi klara att till flickorna gå.
Sjung gossar, sjung hurra
en soldat mår alltid bra
och flickor får han så mycket han vill ha.

Livet för oss här blir ganska odrägligt
då vi så sällan få permission.
När som de tycker tillfället är lägligt
så genast de skaffar åt oss något don.
Sjung gossar, sjung hurra

arbete gör vi varje dag
på kvällen så lyder vi under straffarbetslag.

Men en gång hoppas vi komma den tiden
då man är sin egen och går vart man vill.
När en gång vår tjänstetid är förliden
och man kommer hem och får sig en dill.
Sjung gossar, sjung hurra
roligt skall vi alltid ha
och hålla humöret upp då går det lätt och bra.

Ja nog kan man värde på friheten sätta
när man nu en gång slipper härifrån.
Då man får trycka sin vän till sitt hjärta
och njuta av kärlekens ljuvliga strån.
Sjung gossar, sjung hurra.
Vår frihet närmas dag för dag
när den en gång är kommen då kan man vara glad.

Korpralskolans kasern arast 8.9.23 kl.12
Art; Eriksson S IV

Showdown från Kimitoön

Dansbanden hade det motigt redan innan pandemin slog till. Kind mot kind på dansgolvet är ett minne blott i dessa tider. Dessbättre kan enskilda artister uppträda i mindre sammanhang utomhus, inomhus är det komplicerat. Folk törstar efter levande musik som nästan helt har klingat av i tider av förbud. Hitis fick uppleva sångens sötma och dansbandstoner på gården vid Backom Café.

Johan "Jussi" Lindberg är en känd person på Kimitoön av många orsaker. Han är artist i dansbandet Showdown men uppträder däremellan själv vid olika tillställningar. Dessutom är han bekant för alla som köper byggnadsmateriel vid Engelsby Verk i Kimito. Arbetsgivaren är uppenbarligen flexibel eftersom han själv eller tillsammans med bandet har ett antal gig per år som går ut över arbets- och fritid.

Jussi har i flera repriser besökt Hitis skärgård och uppträtt i kyrkan och på Servicehemmet Solglimten och vid olika evenemang som denna mitt i Hitis by. Jag bestämmer träff med honom efter uppträdandet på Solglimten och i väntan på nästa uppträdande på Backom Café.

Showdown gjorde succé

–Showdown uppstod 1982 när ett antal musiker från olika

orkestrar slog sig samman till ett gemensamt band. För tillfället är vi endast tre i bandet som trakterar trummor, bas och gitarr samt en del elektronik. Som mest var vi sex musiker i bandet fram till 1986. Följande år var vi fyra och när min bror Pepe Lindberg slutade 2003 återstod vi tre.

–Det var Pepe som skrev de flesta låtarna. Vi gav ut tre LP skivor och en CD samt några singlar. Han byggde en studio hemma hos sig där mina egna skivor är inspelade, Showdown spelade in sina skivor i professionella studior.

–Vi deltog med en finsk låt i den finska schlager-tävlingen Höstens Melodi 1986 och blev tvåa. Pepe skrev succélåten *Sommaren 78* och vi vann följande år. Det var stort att vinna med en svensk låt i en finsk tävling som därtill jubilerade sitt 25:te tävlingsår.

–Bandet blev känt över en natt och vi fick en massa bokningar. Vi tog ledigt från jobbet under några veckor för att åka från det ena giget till det andra. Österbotten kallade men mest spelade vi här längs sydkusten med gig i Lovisa, Borgå, Västnyland, Åboland och Åland. Spelningarna på helfinska orter blev ingen succé.

–När dansbandsmusiken var som populärast kunde vi ha 1200 inbetalande till dansen på Slätholmen i Strömma och kring tusen till dansbanan Björkhagen i Kimito. Nu är läget ett annat. I Österbotten håller däremot

”Jussi” och Jonas

dansbandsmusiken greppet och folk drar ut på dans. Innan pandemin hade vi bara ungefär 15 spelningar i året. Det är inte heller någon större vinst att producera skivor på svenska här i landet, det mesta sker via Spotify på nätet.

Välgörenhetskonsserter

–När marknaden krympte för Showdown växte nischen för min enmansorkester. Konceptet passar utmärkt för små tillställningar av olika slag. Under ett år kunde jag ha 45 spelningar. Min enmansorkester heter kort och gott Jussi.

–Med min Jussi orkester har jag tillsammans med min son **Jonas** samlat in över 60 000€ i välgörenhet under de gångna fem åren. Vi har uppträtt med julkonsserter på Villa Lande i Kimito samt i Dalsbruks, Västankyrkan och Hitis kyrka. De insamlade medlen har gått till äldreomsorgen, dagisbarn, Cancerfonden och nu senast till fem hastighetsmätartavlor som placeras vid skolorna på Kimitoön.

–Jag har uppträtt på alla servicehem i kommunen. Solglimten är bekant sedan förut och nu uppträdde jag där då de boende inte ville komma till utekonserten på grund av Corona epidemin. Det händer att kommunen anställer mig för att uppträda men ofta gör jag det gratis. Det kan bli mellan tio och femton gig per år vid dessa servicehem.

–Mina båda föräldrar var musikaliska och det sjöngs och spelades i mitt barndomshem. Föräldrarna köpte ett trumset åt mig när jag fyllde nio. Trummorna är fortfarande mitt enda instrument och det går bra att vara solist samtidigt som jag trakterar trummorna. Trummandet och framförallt sångrösten måste övas regelbundet.

–Upplägget med konsserter har fungerat bra med min arbetsgivare Engelsby Verk där jag började som chaufför 1989. De första tio åren körde jag lastbil och kan Kimitoön utan och innan. Numera är jag försäljare av byggnadsmateriel och trivs bra med jobbet.

Jussi hör till de solister som brinner för det sociala och som genom sång och musik gläder dem som bor på institutioner. Inte nog med det, genom julkonsserter insamlas medel för olika välgörande ändamål. Däremellan iklär han sig underhållaren på restauranger och dansbanor när det är eller blir möjligt igen. På sätt och vis fungerar Jussi som en riktig skärgårdsbo som står på flera ben. Skillnaden är den att för skärgårdsbon handlar det om försörjning, i detta fall är det frågan om välgörenhet kombinerat med underhållning. Försörjningen kommer huvudsakligen från det dagliga förvärvsarbetet.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså samt ur Johan Lindbergs fotoarkiv

Personporträtt:

Född: 28.07.1964 i Kimito

Bor: i egnahemshus i Påvalsby, Kimito.

Familj: sambo, son, tre bonusbarn och fem bonusbarnbarn

Favoritträtt: pepparbiff

Favoritdryck: en kall öl till biffen

Favoritläsning: dagstidningar, är lat att läsa.

Karaktärisera dig själv: jag är en positiv, humoristisk man, med glimten i ögat, har alltid haft ett motto som lyder: om man ger, så får man också tillbaka.

Ett exemplar av den guldpunkterade praktbaggen på den kullfallna aspstammen i Stubbnäs. Flera exemplar av arten observerades där den 18 juni 2020. Fotografi Olof Biström, 2020.

Trevliga naturobservationer i RoHit-området sommaren 2020

Skärgårdshavet är ett unikt område i fråga om sin natur. Områdets läge i sydväst är optimalt för flera organismer både bland djur och växter. Vissa arter påträffas bara där och de saknas i övriga Finland. Områdets milda klimat, lämpliga mängd nederbörd och god tillgång på näring är förutsättningar för förekomsten av stor artrikedom.

I Skärgårdshavet uppmäts landets högsta medeltemperaturer. Tillgången på nederbörd är vanligen god. Vissa år drabbas området av torra, speciellt på våren och högsommaren. Naturen tycks ändå vara förberedd på variation och återhämtar sig raskt fastän torkan ibland kan nå extrema nivåer. Skärgårdshavet är unikt också på global nivå. Övärlden omges av brackvatten där både sötvattensarter och marina organismer kan leva tillsammans, vilket är sällsynt. Vissa av områdets miljötyper har skapats genom mänsklig verksamhet. Tidigare generationer har röjt skogen för att få brännved samt för byggnader, odling och betesmark för husdjur. De här konstgjorda miljöerna utgör idag en del av den unika naturen. Mångformighet är nyckelordet för en värdefull omgivning – låt oss värna om den.

Tyvärr är de ursprungliga miljöerna idag hotade av alltför kraftig mänsklig påverkan som leder till en utarmning av livsmiljöer och till förlust av arter. Vattendragens

eutrofiering fortgår trots att man redan i decennier känt till problemet och dess orsaker. Klimatförändringen utgör ett framtida reellt hot i stor skala. De förväntade miljöförändringarna sker långsamt och kan därför vara svåra att upptäcka. Det är fråga om tiotals eller till och med hundratals år – betydelsen av årliga variationer suddas ut. Samhället visar lyckligtvis allt större förståelse för problemen och strävar efter att tackla och motarbeta dem med olika åtgärder.

Det finns fortfarande mycket kvar av skärgårdsnaturen vilket möjliggör givande utflykter och ibland upptäckt av trevliga och värdefulla observationer. Nedan redogör vi för några trevliga iakttagelser som vi gjort under det svåra pandemiåret 2020.

Guldpunkterad praktbagge (*Chrysobothris chrysostigma*) på asp i Stubbnäs

Senaste vår lade vi märke till en gammal, murken asp som rasat till marken i Stubbnäs på Rosala. Aspen hade stått i ett skogsområde som avverkats för fem-tio år sedan och som det brukar gå fäller stormar blottade trädexemplar som vuxit upp i skog men som efter avverkning blivit utan vindskydd. Häftiga vindpustar kan också fälla levande trädexemplar om avverkningsytorna är stora och de återstående träden står glest. Vissa insektsarter,

En kullfallen asp i Stubbnäs med en riklig förekomst av den guldpunkterade praktbaggen. Fotografi Olof Biström, 18 juni 2020.

till exempel praktbaggarna gynnas av solexponerade trädexemplar. Trädmiljön blir varm vilket gynnar insektslarvernas utveckling.

Bland skalbaggarna är praktbaggefamiljen (Buprestidae) med nästan 30 arter i Finland en insektgrupp som är trädlevande. Vissa arter föredrar lövträd medan andra lever på barrträd. Som det svenska namnet för familjen låter förstå är praktbaggarna eleganta och för människoögat tilltalande. De flesta arter är metalliska och skimrar i klara, gröna eller blåa färgtoner. Flera av dem pryds därtill av enstaka gula eller gyllene fläckar på kroppen vilket bland annat gäller för den guldpunkterade praktbaggen. Arten har en vidsträckt utbredning i Finland och saknas bara i det nordligaste Lappland. Eventuellt beror avsaknaden på att trädexemplaren i norr inte uppfyller artens krav. Larverna lever under barken på både gran och tall. Larven livnär sig på ytveden genast under barken. Vid ätandet gnager larven ett arttypiskt gångsystem av oregelbundet krokiga och breda larvgångar som är fyllda med gnagmjöl. Förpuppningen sker nära barkytan och efter att den fullvuxna baggen kläcks gnager den en öppning i barken som är mycket smal (1-2 mm) och 5-6 mm bred.

Enligt litteraturen kläcks den fullvuxna baggen i början av sommaren. Med tur kan man i juni-juli hitta den under varma sommardagar på en solexponerad död trädstam

Vi passade på att besöka den kullfallna aspen den 18 juni då vädret var optimalt. Nästan genast när vi kom fram till aspen märkte vi att vi hade valt rätt tidpunkt. På stammen och på de grova grenarna satt exemplar här och

där stilla och lät sig fotograferas. Deras lugna beteende är dock bedrägligt – om du närmar dig oförsiktigt blir det fart i baggarna och de tar till vingarna blixtnabbt. Praktbaggarna är bland skalbaggsexperter berömda för det här beteendet och önskar du infånga ett exemplar måste du agera blixtnabbt med din insekthov. För vår del räckte det med att fotografera biotopen och några exemplar av baggen som verifikation för förekomsten

Den guldpunkterade praktbaggen har en vidsträckt utbredning. Om man beaktar artens gnagspår och räknar träden med sådana angrepp är arten relativt allmän. Man hittar ändå sällan den fullvuxna baggen som är skygg och lever en relativt kort tid. Vårt fynd av praktbaggen har ett visst vetenskapligt värde eftersom förekomsten och uppväxten av baggarna skedde i en asp. Den tillgängliga litteraturen uppger nämligen att den guldpunkterade praktbaggen skulle vara bunden till barrträd. Fyndet breddar sålunda artens näringsval till att omfatta aspen som alltså är ett lövträd.

Snoken (*Natrix natrix*) bor i vår brygga

Snoken är en av de tre ormarterna som förekommer i Finland. De två övriga är hasselsnoken som endast påträffas på Åland och huggormen som är allmän i stora delar av landet. Snoken har en vidsträckt utbredning i landets södra halva. Om man önskar se en snok skall man söka sig till stränder både vid kusten och i inlandet

En av snokarna som bor i vår brygga. Lägg märke till de vitgula fläckarna baktill på huvudets sidor. Fläckarna bekräftar att ormen är en snok. Fotografi Olof Biström, 19 juli 2020.

Snokarna trivs nära vatten, de simmar gärna och kan vara länge under vattenytan. Arten är ofarlig för människan till skillnad från huggormen vars bett är giftigt. Snoken är vanligen lätt att skilja från huggormen genom de gulvita till gulorange fläckarna som finns baktill på huvudets sidor. De ljusa fläckarna kan saknas hos mörka exemplar. Snoken är den längsta ormen i Finland med en kroppslängd på omkring 70-90 cm (enstaka exemplar kan bli över 1 m). Kroppsfärgen är mörk olivgrön, grågrön eller brungrå och ibland kan den ha mörka fläckar på ryggsidan. Helt svarta exemplar finns också. Pupillen är rund och snoken saknar ett sågtandsmönster längs ryggsidan, ett mönster som ofta förekommer hos huggormen. Snoken är tydligt slankare än huggormen vars kropp är kortare, bastantare och mindre jämn. Snoken är dagaktiv och värmer sig gärna helt synlig på solexponerade ställen. Födan består av allehanda smådjur såsom småfisk, grodor, paddor, smågnagare och till och med fågelungar. Den finska snokstammen är livskraftig. Arten är harmlös för människan och den är fridlyst i Finland.

Tidigare var snoken en sällsynt gäst vid vårt sommarställe. Ibland kunde vi dock stöta på enstaka exemplar vid vår strand. Höststormar och isen behandlade hårt vår brygga med omfattande reparationer som följde. Därför beslöt vi för omkring fem år sedan att låta bygga en stadig kistbrygga. Uppenbarligen var nybygget en lyckoträff för snoken som idag bor och trivs utmärkt i krosstenen som fyller kistan. Sommaren 2020 måste vi under soliga dagar tävla med snokarna om utrymmet på bryggan. Som bäst kunde vi räkna tre exemplar ormar som solade sig på bryggan. Snokarna tycktes lita på oss för trots att vi rörde oss på bryggan gjorde de inga större ansträngningar att maka på sig och söka skydd. När hösten kom försvann ormarna. Sannolikt använder de bryggans krossten som skydd och för sin övervintring. Vårsolen värmer bryggan och i april-maj återkommer ormarna. Parningstiden infaller på våren och äggen läggs i marken gärna på varma ställen. Därefter får äggen vara utan omvårdnad – äggen kläcks i augusti-september.

Stripgåsen (*Anser indicus*) besökte Kasnäs

Den 8 juni 2020 kom ett meddelande i min mobil om att en stripgås setts i Kasnäs tillsammans med några vitkindsgäss. Följande dag hade vi för avsikt att köra från Helsingfors till Mossberget på Rosalalandet över veckoslutet. Vår plan var att försöka speja in gåsen medan vi väntade på färjan i Kasnäs. Som vanligt hade vi bråttom och vi fick nöja oss med att speja från bilen medan vi köade för att komma med på färjan. Förgäves – vi såg inte en skymt av fågeln. Följande morgon den 9 juni beslöt jag göra ett blixtpbesök i Kasnäs med förhoppningen att stripgåsen då skulle vara där. Jag anträdde morgonfärjan till Kasnäs klockan nio och genast efter ankomsten sökte jag mig till hotellområdets lekpark och dess miniatyrgolfbana. Jag var inte den första fågelintresserade som var där. Av mina kolleger fick jag rådet att söka efter arten på gräsmattorna kring miniatyrgolfbanan och efter några hektiska ögonblick upptäckte jag gåsen tillsammans med

Stripgåsen till vänster på bilden tillsammans med en vitkindsgås på miniatyrgolfbanan i Kasnäs. Exemplet besökte samma lokal några gånger under sommaren och vanligtvis hade den sällskap av några vitkindsgäss. Fotografi Olof Biström, 9 juni 2020.

4-5 vitkindsgäss. Det var första gången jag observerade stripgåsen i Finland.

Stripgåsen har nyligen flyttats från kategori E (tidigare anedd som parkrymling i Finland) till kategori C (förökningsduglig stam i den fria naturen), vilket innebär att den idag kan räknas som en inhemsk art i Finland. I klarspråk innebär detta att arten idag anses vara hemmastadd i Finland och räknas som en art med en naturlig förekomst i landet. Fasanen har samma ställning som stripgåsen. Fasanen inplanterades i Finland i jaktsyfte och den skapade rätt snabbt en livsduglig stam som klarade sig utan människans inblandning. Idag påträffas vilda exemplar av stripgåsen varje år. För tillfället är arten en raritet men det är möjligt att den trivs bra och kommer sannolikt komma i framtiden att öka i antal.

Stripgåsen hör hemma på Centralasiens högländer. Sommaren tillbringas den i Tibets högländ på 4000-5000 meters höjd och vintern i Indiens kärr- och andra våtmarker på låg höjd över havet. I sina hemtrakter måste den för sin flyttning flyga över en bergskedja som är flera tusen meters hög vilket är en krävande prestation. Artens utseende är speciellt och den kan inte förväxlas med någon annan gås. Huvudet är vitt och försett med två svarta tvärlöpande fläckar. Ben och näbb är klargula och näbbspetsen svart. Den finska stammen anses vara avkomma till förvildade exemplar som ursprungligen rymt från parker i England och Norge.

Olof och Gun Biström
Mossberget, Rosala

Händelsekalender

25.6 Resning av midsommarstång vid Hitis kyrka och i Rosala by

26.6 Ludde Lindholm underhåller på Backom Café

3.7 Hitis FBK:s medlemsfest, Furutorp

14.7 Peter Luoma underhåller på Backom Café

23.7 Hitis minimaraton, arr: Hitis FBK

24.7 - 25.7 Vikingadagar, Rosala Vikingacentrum

26.7 - 1.8 Peti ja Puuro tenniskola

27.7 Jussi Lindberg underhåller på Backom Café

14.8 Jonas Näslund underhåller på Backom Café

28.8 Forneldarnas marknad 10-13, Holmströms Lanthandel,
Rosala Vikingacentrum, öppet hus, 17-24
The Marvellous underhåller på Backom Café

För närmare information vänligen sök eventuella evenemang och tider på byarnas anslagstavlor eller på föreningarnas och företagens hem- eller facebooksidor.

Information

Allmänt alarmnummer 112
Ambulans, Medi-Heli, Sjöbevakning, Polis

Hälsostationerna
Kimito läkarstation öppet mån-fre kl. 8-16
Dalsbruk närservicepunkt endast vid bokning
Tidsbeställning till läkarmottagningarna:
(02) 4260 400
Laboratoriet (02) 4260 454 kl. 13-14
Tandvården (02) 4260 525 tel. tid kl. 8-9
Hälsocentralsjukhuset i Kimito
tel. (02) 4260 438
De närmaste jourpunkterna under vardagar kl.
16-08, veckoslut och söckenhelger är:
Jouren i Salo tel. (02) 313 88 00
Samjouren i Åbo tel. (02) 313 88 00

Veterinär Minna Hakala
Telefontid kl. 8-9
Tel. 0500 110 660
Mottagning vid Brusaby smådjursklinik
vardagar. Veterinärjour, tel 0600 12 444

Sydvästra Finlands avfallsservice
Genböle, tel. 0200 47470
Genböles sorteringsstation öppet:
tors kl. 13-18. Därtill öppet i april-oktober tis kl.
10-15 och den sista helgfria lördagen i månaden
kl. 10-15. Juli-augusti, sön kl. 14-18

Sotare i Dragsfjärd
Harri Kemilä
Tel. 040 55 89 361

Hitis kapellförsamling
Församlingsmästare Peter Fihlman,
tel. tel. 040 571 75 46

Giftinformationscentralen
Tel. 0800 147 111

Polisen sydvästra Finland
Tel. 0295 419 800

Post
Paketutlämning i Kasnäs Bodén

Brandkår
Alarm alltid via 112
Rosala FBK
Kårchef: Pontus Johansson,
tel. 0400 745 148
Vice brandchef: Svante Wilson,
tel. 0400 828255
Hitis FBK
Kårchef: Peter Fihlman
tel. 040 571 75 46
Dalsbruk Brandinspektör 050 431 9671

Förbindelsebåtar
M/s Aurora, tel. 0400 320 092
Stella, tel. 040 675 6441
Högsåra färja, tel. 040 706 62 91

Hitis Bibliotek & byainfo
Tel. 044 066 47 18
Från 15.6 till 14.8
Tisdag-onsdag: 10-14, Torsdagar: 13-17
Fredag-lördag: 10-14
Bibliotek, servicepunkt, turistinfo,
mötesutrymme,
två kunddatorer med Wi-fi nät för egen utrustning,
konstutställning, Made in Hitis - shop:
hantverk från Hitis skärgård med omnejd.

Hitis sjöbevakning
Tel. 02 954 271 11

Sjöräddningen
Alarmnummer 0294 1000

LUCKAN

För mera information se: www.luckan.fi

Luckornas öppethållningstider:

Åbo: Måndag, Tisdag 12 - 17
Onsdag 12 - 17
Torsdag, Fredag 12 - 16

Kimitoön: Vardagar 11 - 16

Simskola i Högsåra
med start 12.7 vid Örnells strand
12.30-15.15

Simskola i Kasnäs
med start 12.7 i Garpholmen 9-11.45

Anmälan, datum och tider:
[https://www.folkhalsan.fi/
barn/foraldrar/simskolor](https://www.folkhalsan.fi/barn/foraldrar/simskolor)

Simskola i Rosala
med start 26.7 i Klobbiviken
12.30-15.30

Simskola i Hitis
med start 26.7 vid Österudden 9-12

Solljus och fiskstjärt

Jag har morgonsolen för mig själv.
En stund.
Sedan delar jag med mig

Hur många grenar har det här trädet?
Hur många träd har den här skogen?

Det går alltid att hitta en annan sten att sitta på.
Det går alltid att hitta en annan stig att gå längs.

Fisken sprattlar när den simmar mot draget,
när den dras upp, när kroken plockas bort,
den sprattlar när den slinker ner i hinken i båten,
den sprattlar när barnet lyfter upp den,
när barnet kniper om den med sina små händer.
Vad är det för fisk?
En abborre – det är en abborre.
Den sprattlar i de små händerna och sprattlar,
Och så är den en sprattlande abborre på väg ner i djupet.

En fisk bland alla andra fiskar.
Hemma i det djupa djupet.

Sommardikt av Heidi von Wright

